

სსიპ - სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მერაბ ბერიძე

ერთი სოფლის ტოპონიმია

4

ასპინძის ჩაიონის ტოპონიმის ისტორიისათვის

ახალციხე
2022

© სსიპ - სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
მ. ბერიძე, 2022

ISBN 978-9941-9779-2-3

შესავალი

1969 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში შეიქმნა ახალი ქართული ენის კათედრასთან არსებული ტოპონიმიკის ლაბორატორია, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში ტოპონიმთა შეგროვებისა და კვლევის ახალ ეტაპს საქართველოში. კათედრის გამგე იყო აკადემიკოსი შოთა ძიძიგური, ხოლო ლაბორატორიას ხელმძღვანელობდა პროფესორი ფარნაოზ ერთელიშვილი. კათედრის ხელმძღვანელი შოთა ძიძიგური ამასთან ერთად ტოპონიმიკის ლაბორატორიის სამეცნიერო ხელმძღვანელიც გახლდათ. ბატონი შოთა და ბატონი ფარნაოზი გვიკითხავდნენ ლექციებს ახალ ქართულ ენაში, იცნობდნენ ჩვენს კურსს, ამიტომ, როდესაც ბატონმა ფარნაოზმა შემომთავაზა სადიპლომო ნაშრომის დაწერა ტოპონიმიკაში, დიდი სიხარულით დავეთანხმე, მით უმეტეს, რომ ერთგვარი გამოცდილება ამ მხრივ უკვე მქონდა. 1969 წელს გამოვაქვეყნე გამოხმაურება ასპინძის რაიონის ნასოფლარ ერკოტის შესახებ. 1970 წელს ჩავიწერე დიალექტური მასალა იმავე ასპინძის რაიონში და ემონაწილეობდი ასევე 1970 წლის „ოქროს საწმისის“ ექსპედიციაში, რომლის დროსაც, გარდა მოგზაურობისა, ვიწერდით დიალექტურ მასალას იმერეთში, ზესტაფონის რაიონში.

1971 წელს, როდესაც დაეხურე მე-4 კურსი, მიმავლინეს ტოპონიმიკის ახლად შექმნილი ლაბორატორიის სამუშაო ჯგუფის გეგმის შესაბამისად ასპინძის რაიონში მასალის ჩასაწერად.

ტოპონიმიკის ლაბორატორიის ხელმძღვანელობა მხარს უჭერდა მასალის ჩაწერის რეგიონალურ პრინციპს - ამა თუ იმ კუთხის გეოგრაფიული სახელები უნდა ჩაეწერა ამ კუთხის მკვიდრს. ამ პრინციპს თავისი დადებითი მხარეები ახლდა. მუშაობის დროს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ადგილთა და ხალხის ნაცნობობას, ნდობას, დამოკიდებულე-

ბას. ასეთი მიდგომის საფუძველზე ლაბორატორიაში საბოლოოდ შეიკრიბა თითქმის მთელი საქართველოს კუთხეთა წარმომადგენლობა, რომელთაც დისერტაციები მოამზადეს თავიანთ რაიონებსა თუ რეგიონებზე.

ასპინძა ჩემი რაიონი იყო, ვიცნობდი მის სოფლებს, მაგრამ ამ მივლინებამ ბევრი რამ მომცა, ტოპონიმთა ჩაწერის გარდა, ხალხის გაცნობის თვალსაზრისით.

დღესაც სიამოვნებით ვიხსენებ საზოგადოების მაშინდელ ენთუზიაზმს, დამხმარებოდნენ ჯერ კიდევ სტუდენტს, რომ კარგად შემესრულებინა დავალება.

საზოგადოება ჯერ კიდევ არ იყო დათითოებული და ერთმანეთს ჩასაფრებული. საქმისადმი კოლექტიური დამოკიდებულება, მოვალეობა მარტოს არ ტოვებდა ადამიანს. ახალგაზრდაში ხედავდნენ სასიკეთო მომავალს და პერსპექტივას.

განსაკუთრებული აღმოჩნდა ტოპონიმური ინფორმაცია ხალხისათვის. ხელშესახები, საზოგადოებრივი გახდა ისეთი სახალხო მაგრამ უსულო რამ, რასაც ტოპონიმი ჰქვია. უცბად გაიაზრა საზოგადოებამ, რომ შეიძლება გახდეს ადგილის სახელის შერქმევის მონაწილე. თმოგვის მიდამოებში გადაიღეს ფილმი „არსენა“, რომლის ერთ-ერთი სცენა, ხიდს რომ შეუდგება არსენა (სპარტაკ ბაღაშვილი), ზედურმის გადასატარებლად, ხალხის თვალწინ მიმდინარეობს. ამიტომ იმ ხიდს (ბოგირს) არსენას ხიდი შეარქვეს. ცოცხალი პროცესი სახელდებისა შთამბეჭდავი იყო და შინაარსს იძენდა მთელი სერიოზულობით. აქვე გაიხსენა ხალხმა ერეკლეს ნახილარი და მისი ჩაქცევა ასპინძის ბრძოლის დროს. საზოგადოების ერთგვარი ტოპონიმური აღზრდა სახეზე გვექონდა.

ჩემ წინ ცოცხლდება მე-20 საუკუნის 70-იანი წლების ასპინძა თავისი ხალხით, შრომაში ჩართული ახალგაზრდობა, მომავლის რწმენით ყურება. მთაში და ბარში, მინდვრებში, ჭალებში – ყველგან იყო ადამიანი. ყანები, სადაც ხორბლის სურნელი ტრიალებდა. მთის მდინარეებში კალ-

მახს ახალგაზრდები ხელით დასდევდნენ დასაჯერად. მე-4 კურსდამთავრებულმა სტუდენტმა ხელახლა აღმოვაჩინე ჩემი რაიონი და ხალხი. ადამიანისადმი, განსაკუთრებით კი მოხუცისადმი და ქალისადმი დიდი პატივისცემა. ჯანსაღი გოგო-ბიჭები და დიდი პატრიოტიზმი. საკუთარი შესაძლებლობით გამოწვეული სიამაყე. მახსენდება ასეთი მაგალითი: ადგილის სახელთა ჩასაწერად თმოგვის ციხის დაგრეხილ გზებს მივუყვებოდით კოლმეურნეობის ძარიანი მანქანით ზედათმოგვისკენ. ლამის თავზე ასულმა მძღოლმა გაუჩერა ზურგზე ტვირთმოკიდებულ ბავშვს, ასე 12-14 წლისას, რომელსაც ზედათმოგვში მთად ასული მშობლებისთვის პური მიჰქონდა.

ადგილზე რომ მივედით, დაახლოებით ასეთი დიალოგი გაიმართა მძღოლსა და ბავშვს შორის:

მძღოლი (თავის საქციელით კმაყოფილი): ხომ კარგი ექენი, რომ გაგიჩერე მანქანა, თან როგორი ციცაბო იყო!

ბავშვი (რომელმაც ტვირთი დაიბრუნა და ზურგზე მოიგდო): ამოსული ვიყავი უკვე, აღარაფერი მქონდა დარჩენილი.

მძღოლი: ხომ დაისვენე მაინც, რაც გქონდა დარჩენილი?

ბავშვი: რამ დამღალა. თმოგვის თავები ამოვიარე! ან რა დამძლიდა, დედაი პურს ელოდებოდა.

ამ დიალოგის მომსწრენი ჩვენ გარდა ზედათმოგვის ოთხიკუთხიე ჯერები იყვნენ, რაც უფრო ამძაფრებდა ჩვენს პატრიოტიზმს, ჩვენი ქვეყნის სიყვარულს.

ტოპონიმიური მასალის ჩაწერა ძალიან ცოცხალი პროცესია, გააქტიურებულია „დედამიწის ენა“. ჩამწერი, ამ პროცესის ყველაზე დიდი მონაწილე, იზრდება და ივსება ისტორიით და დღევანდლობით.

სამწუხაროდ დღეს, ალბათ, არც არავინ არის ცოცხალი იმ ინფორმატორთაგან, ვისგანაც ვიწერდი ადგილთა სახელებს. გული მწყდება, რომ ჩემს ჩანაწერებში არ აღმომაჩნდა იმ მეგზურთა და ინფორმატორთა სია, ვინც მაწერი-

ნებდა ტოპონიმებს. მოსასწრები იყო ნასოფლართა ადგილის სახელების ჩაწერა.

დღევანდელი გადასახედიდან კიდევ უფრო კარგად გამოჩნდა ჩემი მაშინდელი გადაწყვეტილების სისწორე, დროით შეზღუდულობის გამო (მე მქონდა სამუშაოდ მხოლოდ ორი თვე - ივლისი და აგვისტო), უარი ეთქვა ასპინძის ყველა სოფელში მუშაობაზე, ვიმუშავე მხოლოდ 21-დან 10 სოფელში, სამაგიეროდ აღწერე 11 ნასოფლარის ტოპონიმია. ამან განაპირობა, რომ ტოპონიმები დაგვეღაგებინა სოფელთა და ნასოფლართა მიხედვით და არა საერთო სიის მიხედვით.

სადიპლომო ნაშრომის ასეთმა სტრუქტურამ (ფორმობრივი და ისტორიული ანალიზის შემდეგ ტოპონიმთა სოფლების და ნასოფლარების სახით წარმოდგენა) განსაზღვრა „ერთი სოფლის ტოპონიმის“ იდეა, ოდონდ არა იმ სახით, როგორც ეს არის გაკეთებული სადიპლომო ნაშრომში და როგორი ტრადიციაც არსებობდა უკვე.

რა უპირატესობა ჰქონდა ტოპონიმთა ამ პრინციპით კერძოდ „ერთი სოფლის ტოპონიმის“ მიხედვით დალაგებას?

რადგან ერთი რაიონის ფარგლებში ხდებოდა ტოპონიმთა აღწერა და ამავე საზღვრებში არსებობდა როგორც სოფლები, ისე ნასოფლარები, საჭირო შეიქნა მათი გამიჯვნა. საერთო სია, რომელიც ისედაც ცალკეული სოფლების ტოპონიმთა ნაკრებს წარმოადგენს, ასეთ შესაძლებლობას გამორიცხავდა ან ამწელებდა ძალიან. სოფელთა მასალის ცალკე-ცალკე განხილვა საშუალებას გვიქმნიდა, რომ გაგვეჩვენა, სად იყო არაქართული ტოპონიმია, ე.ი ლინგვისტური ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავაფიქსიროთ ეროვნული შემადგენლობაც სოფლებისა, განსაკუთრებით როცა საქმე ეხება ნასოფლარებს და იქ მოსახლეობა გამკრძალია.

იმ 21 სოფლიდან და ნასოფლარიდან უნდა შექმნილიყო 21 წიგნი, რომელიც თითოეულ სოფელსა და ნასოფლარს წარმოაჩენდა თავისი ონომასტიკური ყოფით, რაც გულისხმობდა ანთროპოტოპონიმთა, გეარსახელთა, ისტორიულ,

გეოგრაფიულ და ეთნოგრაფიულ ანალიზს. ეს იქნებოდა საუკეთესო შემთხვევა, მაგრამ რაც გაკეთდა ამან დაუდო სათავე ერთი სოფლის ტოპონიმთა კვლევას მესხეთში.

კარგი იქნებოდა სერია დაგვეწყო ამ ნაშრომით, მაგრამ არც ის იქნება დიდი ცოდვა, რომ მას მე-4 ნომერი ეწერება. ჩვენი ცოდნა შემოსაზღვრული არ არის. სადიპლომო ნაშრომის დაწერასა და დღევანდულობას შორის 50 წელი კი გავიდა, მაგრამ ონომასტიკა კონსერვატული დარგია. იცვლება კვლევის მეთოდოლოგია, მაგრამ საკვლევი ობიექტი, მასალა, რომლის დაფიქსირების დროს პრინციპული მნიშვნელობა აქვს, უცვლელია. მისი ასაკი ბევრწილად განისაზღვრება ჩაწერის დროით. ჩვენც ვაფიქსირებთ ამ დროს: 1971წ.

ახლად შექმნილი ტოპონიმიკის ლაბორატორია დაკომპლექტებული იყო ფილოლოგებით, ლინგვისტებით, რომელთაც ძირითადად აინტერესებდათ ტოპონიმი, როგორც ლინგვისტური ფაქტი. ასევე გაგრძელდა შემდგომ. ეს ბუნებრივია, რადგან ლაბორატორია არსებობდა ახალი ქართული ენის კათედრასთან.

ტოპონიმია დარგთაშორისი, ინტერდისციპლინური მეცნიერებაა, ამიტომ კარგი იქნებოდა, ლაბორატორიაში გვეოლოდა გეოგრაფი, ეთნოლოგი, ისტორიკოსი და სხვა. შემთხვევითი არ არის, რომ სადიპლომო ნაშრომში სჭარბობს „ისტორია“. ორი ძირითადი თავი „წინასიტყვაობის“ შემდეგ ასეთია: „ასპინძის რაიონის ტოპონიმების ფორმათა ისტორიისათვის“ და „ასპინძის რაიონის ტოპონიმების ისტორიისათვის“. გვერდების საერთო რაოდენობა 80. ისტორიისაკენ „გადახრა“ განპირობებული იყო რაიონით (ისევე, როგორც ყველა რაიონი საქართველოში) და ჩვენი ხელმძღვანელის ბატონი ფარნაოზ ერთელიშვილის პოზიციით.

სამწუხაროდ სოფლებისა და ნასოფლარების მიხედვით დალაგებული მასალა სადიპლომო ნაშრომში მხოლოდ სიების სახით არის წარმოდგენილი და მხოლოდ ორ მახ-

ასიათებელზე მიუთითებს ტოპონიმისას: ადგილის სახელი, რის სახელია.

ბუნებრივია, დიპლომანტი ვერ გაითვალისწინებდა ტოპონიმთა ჩაწერის იმ ინსტრუქციას, რომელიც ლაბორატორიაში შემუშავდა და, როგორც მახსოვს, მისი ავტორი გიგი ზორნაული გახლდათ. ამ ინსტრუქციის მიხედვით თითოეული სახელის შესახებ საკმაოდ ვრცელი ინფორმაცია უნდა დაფიქსირებულიყო, კერძოდ: სახელის ნათესაობითი ბრუნვის ფორმა, ადგილის გეოგრაფიული აღწერა, ისტორიული ცნობები, ხალხური გადმოცემები, ჩამწერის აზრი ტოპონიმის ეტიმოლოგიაზე, ინფორმაცია ინფორმატორის შესახებ და სხვა. ამ ინსტრუქციას მერეც ვერ ასრულებდა ჩვენი ლაბორატორიის უმრავლესობა, ამიტომ შემოთავაზებული ნაშრომი თავისი დროის პროდუქტია და ძალიან მკაცრადაც ნუ შევაფასებთ.

როდესაც დაებრუნდი მივლინებიდან უნივერსიტეტში და ჩაწერილი მასალა გავაცანი ხელმძღვანელს, მიუხედავად იმისა, რომ მას შეგონებანი და დამოძღვრა არ უყვარდა, მითხრა: ისე უნდა აღწერო თითოეული ტოპონიმი, რომ მე მეგზურის გარეშე მივაგნო ამ ადგილს. ეს კი გულისხმობდა თითოეულ ტოპონიმთა ადგილზე, მისვლას, მისი მდებარეობის დეტალურ აღწერას. მძიმეა საველე სამუშაო, როდესაც საქმე ხანგრძლივ მუშაობას ეხება. თან მცდარია, როდესაც, ვთქვათ, ელიას მთას აღწერ სამცხეში, რა საჭიროა ამ მთაზე ასვლა, რომ ის ტოპონიმურად დააფიქსირო, შორიდანაც ხომ ნათელია მისი მდებარეობა, მაგრამ სინამდვილეში აუსვლელად ბევრ რამეს ვერ გაითვალისწინებ, მაგალითად საკულტო ნაგებობას მის წვერზე, საძოვრებს ფერდობებზე და სხვა. ხშირად ადგილზე მისვლაზე და დაფიქსირებაზე არსებობდა კონტრარგუმენტი, რომ არც ჩვენი დიდი მეცნიერი ვახუშტია ნამყოფი საქართველოს ყველა კუთხეში და, მით უმეტეს, ყველა ტოპონიმთან მისული, მაგრამ ამას მისთვის ხელი არ შეუშლია ტოპონიმთა შესანიშნავად დაფიქსირებაში, თუმცა ისიც გასათვალისწინე-

ბელია, რომ მას პირველხარისხოვანი ინფორმატორები ჰყავდა.

ტოპონიმიკის ლაბორატორიის ხელმძღვანელი, პროფესორი ფარნაოზ ერთელიშვილი მალე გარდაიცვალა, 1972 წელს, ამიტომ ისტორიის, გეოგრაფიის, ეთნოლოგიის ხაზით კვლევა მეცნიერთა ინიციატივაზე დამოკიდებული აღმოჩნდა.

რატომ გამოვაქვეყნეთ?

ბევრი ვიფიქრეთ, როდესაც სადიპლომო ნაშრომი მოვიძიე ჩემს მასალებში, ღირდა თუ არა მისი გამოქვეყნება. საბოლოოდ იმის გამო, რომ ნაწერილი მასალა ცოტა არ გახლდათ, ასევე საინტერესოდ მომეწენა ანალიზი, რაც მთავარია, მასში წამოწეული ზოგიერთი აზრი შემდეგ იდეად იქცა და მომიწია ბევრ რამეზე მეშრომა. ზოგ რამეს არ ეთანხმები დღეს, მაგრამ სწორედ ამითაც არის საინტერესო ნაშრომი. „სადიპლომო“ ასპინძის რაიონის (ასპინძის მუნიციპალიტეტის) ტოპონომიის შესახებ პირველი ვრცელი ნამუშევარია, რის გამოც გადაწყვიტეთ მისი გამოქვეყნება.

გამახსენდა ნაშრომის ცალკეულ ნაწილზე მუშაობა, ხელმძღვანელის კონსულტაციები და კათედრის მოლოდინი - მე და რევაზ ძნელაძე პირველები ვიყავით, ვისაც სადიპლომო ნაშრომი უნდა გაგვეკეთებინა ტოპონიმიკაში.

სადიპლომო ნაშრომის საბოლოო სახის მიცემა მუდამ ერთგვარ რიტუალურ ხასიათს ატარებდა. პირველ რიგში იგი უნდა ყოფილიყო ხელნაწერი, ამიტომ არ ჰქონდა მნიშვნელობა, კალიგრაფია როგორი გქონდა, წერდი თუ არა ღამაზად, მთავარი ნაწერის გარჩევა იყო, რომ მკითხველისათვის პრობლემა არ შეექმნა.

უნივერსიტეტის სტამბაში მოვიძიე იმ დროისთვის კარგი ქაღალდი, ვიყიდე შავი მელანი, საკაბინეტე, შედარებით გრძელი კალამი და შევუდექი წერას.

რა თქმა უნდა, შეიძლებოდა მისი საბეჭდო მანქანაზე აკრეფა მბეჭდავთან, მაგრამ სტუდენტის ჯიბისთვის ეს ადვილად ხელმისაწვდომი არ იყო.

სტუდენტობის დროს ვმუშაობდიო სტატიებზე. ვამუშავებდიო ჩვენი მასწავლებლების და ცნობილი მეცნიერების პროგრამით გათვალისწინებულ სტატიებს, რაც საშუალებას გვაძლევდა, სწავლის პერიოდში ჩამოგვყალიბებოდა სტატიის (დღევანდელი ტერმინოლოგიით - ესეს) წერის კულტურა. დღეს ბევრად მეტი ტექნიკური საშუალებაა, ვინდა წერს ხელით! ამისთვის ცალკე საგნებად შეუძლია სტუდენტმა ისწავლოს წერის კულტურა როგორც საბაკალავრო, ისე სამაგისტრო დონეზე. დიდი შესაძლებლობებია ინტერნეტის გამოყენებისას, მაგრამ მაინც შეუცვლელია ტექსტზე მუშაობა კალამით, რასაც სხვაგვარი ხიბლი აქვს.

დღეს, გამოცემის დროს, ნაშრომის ხელნაწერის სახით და არა ბეჭდურად წარმოდგენა პირველ რიგში მე-20 საუკუნის 70-იანი წლების ნოსტალგიის გამოა. ასევე სიზუსტისათვის აქვს ასეთ ფორმას მნიშვნელობა, როდესაც დროის საკმაო მონაკვეთი გვაშორებს სადიპლომოს დაწერას.

საბოლოო სახემიცემული სადიპლომო ნაშრომი აიკინძებოდა, ყდაში ჩაისმებოდა ისევე უნივერსიტეტის სტამბაში, გადაეცემოდა ხელმძღვანელს, რომელიც წარუდგენდა კათედრის გამგეს და კათედრის სხდომაზე გამოიყოფოდა რეცენზენტი. დაცვა ასევე ხდებოდა კათედრაზე მისი წევრების წინაშე. გარემო შესაბამისი იყო, მეცნიერული და კომპლენტური.

აკადემიკოსმა შოთა ძიძიგურმა სადიპლომო ნაშრომი გადასცა დოცენტ ზურაბ სარჯველაძეს, შესანიშნავ მეცნიერსა და პიროვნებას. ბატონმა ზურაბმა ვრცელი რეცენზია წარმოადგინა. პქონდა შენიშვნები, რომელზეც ვუპასუხე შეძლებისდაგვარად. იმ პერიოდში იყო პრეცედენტი, როდესაც გამორჩეულ სადიპლომო ნაშრომის ავტორს მისცემდნენ საშუალებას, ჩაებარებინა საკანდიდატო მინიმუმით

განსაზღვრული საგნები და გაეშვათ სადისერტაციო საბჭოზე საკანდიდატო დისერტაციის დასაცავად. სიმართლე რომ ვთქვა, მე ბოლომდე არ ვიყავი გარკვეული ამ პროცესებში. დაცვის დროს გაიჟღერა აზრმა, რომ გაეშვათ საკანდიდატოდ სადიპლომო ნაშრომი. ამ აზრის წინააღმდეგ წავიდა ჩემივე ხელმძღვანელი ფარნაოზ ერთელაშვილი. სადიპლომოს დაცვის შემდეგ ბატონმა ფარნაოზმა მითხრა: „გაუა დრო, დაიცავ დისერტაციას და მიხედები, რომ ჩვენ სწორად მოვიქცეთ, სწორი ნაბიჯი გადავდგით“.

მართლაც ბევრად დიდი შრომა დასჭირდა საკანდიდატო დისერტაციის დაცვას. თემა უკვე ერთ რაიონს კი არა მთელ ჯავახეთს მოიცავდა, ბატონი ფარნაოზი ცოცხალი აღარ იყო, მაგრამ მე მისი სიტყვების სიმართლეში კიდევ უფრო დაერწმუნდი.

დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩემი მასწავლებლების: შოთა ძიძიგურის, ფარნაოზ ერთელიშვილის, ზურაბ სარჯველაძის მაშინდელ ცოცხალ ვიზირებას, ხელმოწერებს: ეს გვერდიც იმ დროის გახსენებად ჩამითვალეთ.

ასე რომ, ჩვენი მორიდებული ნაშრომი ჰუმანიტარული მიმართულების სტუდენტებს იქნებ გამოადგეთ და თან ზოგიერთი ინტერესი გაუღვივდეთ.

იმ ერთგვარ სამეცნიერო ღირებულებასთან ერთად „სადიპლომო“ გამოადგებათ დღევანდელ სტუდენტებს, თუნდაც იმისთვის, რომ შეადარონ, რა მეთოდებით და საშუალებებით ხდებოდა მაშინდელი სადიპლომო ნაშრომისა და როგორ ხდება დღევანდელი სამაგისტრო ნაშრომის მომზადება, დაწერა. ველზე მუშაობის პირობები, რომელსაც კონკრეტულად აღარ შეეხეთ, იკითხება ტექსტს მიღმაც.

აუცილებლად ჩავთვალეთ 50 წლის წინანდელი ზოგიერთი ტერმინის განმარტება. ზოგიერთმა მათგანმა გარკვეული ცვლილება განიცადა. ვეცდებით, შეძლებისდაგვარად წარმოვადგინოთ იმ ეთანოტერმინთა მაშინდელი მნიშვნელობა, რომელთა შესახებ დღეისათვის სხვაგვარი შეხედულება არსებობს.

თათარი

ეს ტერმინი ნაშრომში ასახავს იმდროინდელ, მე-20 საუკუნის 60-იან წლების რეალობას. ტერმინი „თათარი“ მაჰმადიანი ქართველის სახელწოდებათა სემანტიკური და პოლიტიკური ტრანსფორმაციის კონიუქტურული შედეგია. ამ სახელით მოიხსენიებოდნენ თურქული მოდგმის გარკვეული ტომები და მუსლიმობამიღებული, ზოგჯერ ცნობიერებაშეცვლილი სხვა ეროვნების ადამიანები. ქართველი მაჰმადიანი ქართველთა არც თუ ცოტა ნაწილი იყო მთელი ჩვენი ისტორიის მანძილზე. ჩვენმა ქვეყანამ საუკუნეების განმავლობაში ვერ უპატრონა სხვა კონფესიის ადამიანებს, ვერ ჩამოაყალიბა სახელმწიფოებრივ-ეროვნული პოზიცია და სხვა სახელმწიფოებს, სხვა პოლიტიკურ გაველენებს დაუთმო „საპატრონოდ“. ასეთია სწორედ ტერმინი „თათარი“, რომელიც უწოდეს მაჰმადიან ქართველებს მე-19 საუკუნის მე-2 ნახევრიდან ძირითადად.

მესხებს, მესხეთში მცხოვრებ მუსლიმებს მე-16 საუკუნის ოსმალური დოკუმენტი მოიხსენიებს გურჯებად. რის გამოც იქმნება „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“. მე-18 საუკუნეში ვახუშტი მათ „მოჰამედიან ქართველებს“ უწოდებს. მთელი დინამიკა ჩანს მე-19 საუკუნეში. ჯერ რუსული აღწერების დავთრები ქართველ მუსლიმებს უწოდებს, შემდეგ თათრებს და ბოლოს თურქებს. მე-20 საუკუნეში მესხებს, ქრისტიანებს, თავს დაატყდება ჯერ სარწმუნოებრივი ომი 1918-1919 წლებში, ხოლო შემდეგ მუსლიმები საბჭოთა პერიოდში „ხდებიან“ აზერბაიჯანელები, ხოლო გაასახეებენ მათ როგორც თურქებს.

მესხეთში მუსლიმები აღრეული არ იყვნენ თურქებში. ისინი თავიანთ თავს უწოდებდნენ იერლის, ბინალის (მ. ლომსაძე) და გამოირჩეოდნენ თურქებისაგან და მესხეთშივე მცხოვრები ქურთებისგან, თარაქმებისგან, მეთრუფეებისგან.

ასევე ქართველ კათოლიკეთა მაგიერად იხმარებოდა ტერმინი ფრანგი. ამ ტერმინით მოიხსენიებოდნენ და დღესაც მოიხსენიებიან სომეხი კათოლიკეები.

განსხვავებით ქართველებისგან სომხებმა მოახერხეს, არ გადაუხვიეს ეროვნულ ხაზს და მაჰმადიანი სომხის აღმნიშვნელი ტერმინი ხემშინი არ დამდგარა ექვეშ, რომ ისინი სომხები იყვნენ.

ჩემმა ოჯახმა, ნათესაობამ, გარემოცვამ წინაპრებმა გადაიტანეს, მომსწრე და მონაწილე იყვნენ ამ პროცესებისა. მათ, მართალია, შეინარჩუნეს მართლმადიდებლობა, მაგრამ დიდი მსხვერპლის ფასად. პირველი მსოფლიო ომის დროს, სარწმუნოებრივი დაპირისპირების დროს, პაპის ოჯახი გაიქცა სოფელ დადუშიდან, რომ გადარჩენილიყო. ამავე სოფლის ერთი ნაწილი მეზობლებთან ერთად იბრძოდა მომხდურის წინააღმდეგ, რომ გაქცეულები გადარჩენილიყვნენ. მამის ძმა, ბიძანები შალვა 1918 წლის ნოემბერში სიცოცხესა და ყინვაში დაიბადა ბაკურიანის ტყეში, დედამ, არაფერი რომ არ ჰქონდა, პერანგი გაიხადა და იმაში გაახვია ახალშობილი. სამწუხაროდ შალვა მეორე მსოფლიო ომში დაიღუპა.

ამ ყველაფრის გამოა, რომ ჩემთვის, როგორც დისერტანტისათვის, კომფორტული იყო ტერმინი „თათრის“ გამოყენება, ეს ერთგვარი დამოკიდებულებაა არის ამ პრობლემასთან დაკავშირებით, რაც შემდგომში მთლიანად შეიცვალა.

მე-20 საუკუნის 70-იან წლებამდე ქართულ საზოგადოებაში გასახლებულ მუსლიმთა შესახებ, მათი ეროვნული კუთვნილების თაობაზე რუსული (კომუნისტური) ზეწოლის გამო არასწორი ინფორმაცია ვრცელდებოდა. რომ არა ეს ფაქტი, ასეთ რამეს არ დაეწერდი სადიპლომო ნაშრომში: „1944 წლამდე მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენდნენ თათრები და ქურთები“ (გვ.1) ან კიდევ: „ასპინძის რაიონის არაქართული მოსახლეობა (სომხებისა და ბერძნების გარდა), მართალია, შუა აზიაში გადაასახლეს 1944 წელს, მა-

გრამ მათ თავიანთი კვალი დაამჩნიეს სხვადასხვა სოფლის ტოპონიმიას“ (გვ.81) შემდგომმა კვლევებმა და მუსლიმ ქართველებთან ეროვნული მოძრაობის ლიდერების კონტაქტებმა ახლებურად წარმოაჩინა მუსლიმთა ეროვნული იდენტობის საკითხი, რაშიც თვით გასახლებული მოსახლეობის დიდი ნაწილი მტკიცედ იყო დარწმუნებული.

საკითხის ამგვარი კვალიფიკაცია დიდად იყო განპირობებული არქივებში შეღწევით მე-19 საუკუნის აღწერის მასალების სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოტანით.

მესხეთ-ჯავახეთი

1955 წელს ცნობილი მოღვაწის და პატრიოტის ვახტანგ გურგენიძის ინიციატივითა და ხელშეწყობით გალაკტიონმა იმოგზაურა მესხეთ-ჯავახეთში, სადაც დაწერა პოეტმა ერთ-ერთი შესანიშნავი ლექსი „მესხეთ-ჯავახეთი“.

მანამდე კი, 1938 წელს, გამოვიდა სერგი მაკალათიას ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევი „მესხეთ-ჯავახეთი“. რომელშიც წარმოდგენილია დღევანდელი ტერმინოლოგიით სამცხე-ჯავახეთი. აღარაფერს ვამბობ ალექსანდრე ფრონელის „დიდებულ მესხეთზე“ რომელიც, როგორც ტერმინი, მოიცავს სამცხესა და ჯავახეთს და ფარავს მას ისტორიული გაგებით. სამხრეთ საქართველოს ისტორიული კუთხეების ასეთი კომპოზიცია მიღებული ფორმა იყო.

როდესაც მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში ახალი რეგიონალური დანაყოფები შეიქმნა სამხარეო ადმინისტრაციის ანუ გუბერნიათა სახით, სამხარეო ერთეულად გამოიყო სამცხე-ჯავახეთი და არა მესხეთ-ჯავახეთი. ამ არჩევანის სასარგებლოდ ერთადერთი არგუმენტი მოჰყავდათ როგორც მეცნიერთ, ისე პოლიტიკოსებს, რომ მესხეთი ისტორიულად მოიცავდა ჯავახეთს, ამიტომ მათი ერთ სიბრტყეზე დაყენება არ შეიძლებაო. არის ამაში მარცვალ სინამდვილისა, მაგრამ სამცხე („სამცხე-საათაბაგო“) ასევე მოიცავდა იმავე „ქვეყნებს“, რომელსაც - მესხეთი. თანაც ისტორიულად სამ-

ცხე გულისხმობდა მესხეთს, სამცხელნი იყვნენ ძირითადად მესხები.

ტერმინი **მესხეთ-ჯავახეთი** კითხვის ნიშნის ქვეშ არ დამდგარა მე-19 საუკუნეში, მე-20 საუკუნის 70-იან წლებამდე.

ახალი ადმინისტრაციული ტერმინის შემოღებამ მართალია, ჯავახეთი „ძველ ადგილზე“ დატოვა, მაგრამ **მესხეთი, მესხი** თანდათან გადავიდა მეორე რიგში, რადგან მისი ადგილი დაიკავა სამცხემ, შედარებით ნაკლებად ცნობილმა და ხმარებულმა ტერმინმა. ჩვენი თაობა გაიზარდა „**მესხეთ-ჯავახეთზე**“. გალაკტიონის ლექსს მხოლოდ ზეპირად კი არ ესწავლობდით, მთელი საქართველო მღეროდა მას:

„გადმოვღახეთ მთა და სერი, მოვიარეთ ჰანგძლიერი,
მშვენიერზე მშვენიერი იმერეთი, ქართლ-კახეთი,
ჟამთა ცელმა ვერ აწალა თვალწარმტაცი მთა და ჭალა,
და ჰა, თვალწინ გაიშალა ძველი **მესხეთ-ჯავახეთი**“

ამიტომ შემთხვევითი არ არის ნაშრომში ჩვენთვის ამოსავალი რომ **მესხეთ-ჯავახეთია**. შემდეგ კვლევებში ვცდილობდით **მესხეთის** თანამედროვე გააზრება „სწორად“ წარმოგვესახა.

ამიტომაც, რომ ასპინძის რაიონის სოფლების ისტორიულ კუთხეებში განაწილება სადიპლომო ნაშრომში **მესხეთში** და **ჯავახეთში** ხდება და არა სამცხესა და **ჯავახეთში**, მიუხედავად იმისა, რომ ვახუშტი საზღვარს ატარებს სამცხესა და **ჯავახეთს** შორის.

მესხეთის, როგორც ისტორიული და თანამედროვე ადმინისტრაციულ-ეთნიკური ტერმინის არსებობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. აქტიურად იკვლევენ ამ ეთნოტერმინს არა მხოლოდ ქართველი მეცნიერები. მისი გენეზისის და ისტორიული გაერცვლების თაობაზე არაერთგვაროვანი აზრია შექმნილი, ამიტომ სრულიად ლოგიკურია, როდესაც ბეკერ ფირმას და შპს-ს არქმევენ „**მესხეთს**“. სახელი ორგანულად არის გამჯდარი ქართველი კაცის გენში. შემთხვევითი არ იყო, რომ თსუ ახალციხის ფილიალის გაზეთის 1990 წელს სწორედ „**მესხეთი**“ გუწოდეთ. ასევე სამ-

ცხეჯავახეთის შემოტანამ ადმინისტრაციულ მიმოქცევაში დააყენა ჩვენთვის დღის წესრიგში „მესხეთის“ გააქტიურების აუცილებლობა. ყველაფერი გავაკეთეთ, რომ ახალციხის ფილიალს შევვლოდა სახელი და მესხეთის ფილიალი დარქმეოდა, ხოლო ახალქალაქში ახლად შექმნლ ფილიალს 2002 წელს ჯავახეთის ფილიალი ეუწოდეთ. შემდეგმა რეორგანიზაციამ აჩვენა, რომ ეროვნული იდეა არ იყო გათვალისწინებული. მე ადმინისტრაციულ საქმიანობაში არ ვღებულობდი მონაწილეობას და საბოლოოდ ჩვენს უნივერსიტეტს სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტი რომ ეწოდა, პრაქტიკულად დასრულდა პროცესი. ისღა დაგვრჩენია, სხვა მხრივ გაუფრთხილდეთ მესხეთს, როგორც ტერმინს.

2021 წლის ნოემბერში სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გაიმართა თურქულ-ქართული საერთაშორისო სიმპოზიუმი, რომელზეც მე და პროფესორმა მაკა ბერიძემ წარედგინეთ მოხსენება მესხეთისა და მესხებთან დაკავშირებულ ტერმინებზე. გაიმართა მწვავე ხანგრძლივი კამათი, რომელიც დაახლოებით ორ საათს გრძელდებოდა. ბევრად ძლიერი იქნებოდა ჩვენი მხარე, რომ ჩვენი უნივერსიტეტის სახელწოდება ყოფილიყო მესხეთის (სამცხე-ჯავახეთის) სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თურქი მეცნიერები სწორედ მესხეთს, მესხობას გვედავებოდნენ. შესაძარებლად გამოდგება თურქული უნივერსიტეტების იდეური სახელები: კავკასიის უნივერსიტეტი, შავი ზღვის უნივერსიტეტი, ათათურქის უნივერსიტეტი და სხვა.

ამ საკითხის ფესვები ჯერ კიდევ ჩვენს სადიპლომო ნაშრომშია.

თურქული სახელები

ტოპონიმთა (ონიმთა საერთოდ) ლინგვისტური ანალიზი მათი ენობრივი კუთვნილების დადგენას ითვალისწინებს, რაც გარკვეულ რისკთან არის დაკავშირებული. ადამიანის საკუთარი სახელები ქართულ სინამდვილეში მრავალფეროვან სურათს გვჩვენებს. ჩვენი სახელების დარქმევა გარკვეულ მოდას უკავშირდება, მშობლების გემოვნებაზეა დამოკიდებული და აქედან გამომდინარე ისეთივე მრავალი ენის ანარეკლი შეიძლება წარმოიჩნდეს, როგორი გავლენებიც კონტაქტების საფუძველზე ჩნდება ქართულში. ქართული ანთროპონიმია ღიაა ეპოქების შესაბამისად და ბევრი ენის მონაცემებს შეიძლება შევხვდეთ. ბერძნული, სპარსული, რომაული, თურქული, არაბული, სომხური, რუსული, ევროპული სახელები დასტურდება ქართველი კაცის სახელებად. ყველა მათგანი თავიდან არ იყო განსაზღვრული პირდაპირ ადამიანის სახელად, შემოვიდა ენაში როგორც ლექსიკური ერთეული, დაერქვა ადამიანს სახელად ან მეტსახელად და აქედან შეიძლება გადავიდეს გვარშიც. რომელიმე კალაიჯი ხელობის აღმნიშვნელი ტერმინია. იყვნენ ოსტატები რომლებიც განსაკუთრებით სპილენძის ჭურჭელს კალაყდნენ, მათ კალაიჯებს ეძახდნენ. ქართველ კაცს ჩვეულებრივ შეერქვა მეტსახელად კალაიჯი, რომლისგანაც შემდეგ მივიღეთ გვარი კალაიჯიშვილი. პირადად ჩემი სახელი სპარსული წარმომავლობისაა თავისი ეტიმოლოგიით, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მე ამ სახელის, მერაბის, მატარებელი ვარ სპარსელი. ღიაობა და დემოკრატიულობა ახასიათებდა ქართულ გვარ-სახელთა ჩამოყალიბებას, რასაც ვერ ვიტყვიტ ჩვენს გარშემო მეზობელთა გვარ-სახელებზე. თავის ქვეყანაში მცხოვრები აზერბაიჯანელები, თურქები, სომხები, არაბები ძირითადად საკუთარ ეროვნულ სახელებს არქმევენ ბავშვებს.

სხვაგვარად არის ტოპონიმიაში საქმე. იქ შეიძლება სხვა ენის მატარებელმა დაარქვას სახელი, თუ ის ცხოვრობს

ჩვენს ტერიტორიაზე ან ისევე, როგორც ანთროპონიმებში, შემოვიდეს სიტყვა ქართულში და დაერქვას შემდეგ ადგილს. მაგ: შენ ტერმინფორმანტი, რომელიც შემოსულია სპარსულიდან მონაწილეობს ისეთი ტოპონიმური სახელების შექმნაში, როგორიცაა ახალშენი, თამარაშენი და სხვა. ასევე გამოყენებულია შენება ძმის ფუძედაც. ენობრივი გავლენები ყოველთვის არ ნიშნავს ტოპონიმურ გავლენებს. ქართველი კაცი, რომელიც მოიხმარს სხვა ენიდან შემოსულ ლექსიკურ ერთეულს, ჩვეულებრივ არქმევს ადგილის სახელს, კერძოდ ნაცვლად მხოლოდ ქართული კომპოზიციისა, ეთქვათ, ახალდაბა, რომლის ორივე კომპონენტი ქართულია - ახალი და დაბა, იქმნება ჰიბრიდული სახელი ახალშენი, რიმელშიც ერთი კომპონენტი, მსახდურელი ახალი ქართულია, ხოლო, საზღვრული - შემოსული და დამკვიდრებულია ქართულში, ვლდებულობთ ჰიბრიდულ სახელს, მაგრამ სახელმდებიც და სახელსადებიც ქართულია. ასე ხდება სხვა ენებშიც, მაგალითად, სომხური ნორაშენი, აზერბაიჯანული თაზაშენი და სხვა. ამგვარად „არაქართულენოვანი“ ტოპონიმია მესხეთში და საერთო საქართველოში სერიოზულ კვლევას და ყურადღებას იმსახურებს.

სადიპლომო ნაშრომში თურქული ტოპონიმია გამოყოფილია როგორც ტოპონიმური ფენა და მოცემულია გამიჯვნის მცდელობა, როდის არქმევს თურქულენოვანი მოსახლეობა სახელს, როდის თარგმნის, არის თუ არა ესა თუ ის არაქართული სახელი სუბსტრეტი და ა.შ.

თურქულენოვანი ტოპონიმია, რომელიც წარმოდგენილი ტოპონიმთა 10 პროცენტს წარმოადგენს, ცალკე თავად არის გამოტანილი. შემდეგში გაგრძელდა ამ მიმართულებით კვლევა და საინტერესო სურათებიც მივიღეთ. მაგალითად: საინტერესოდ გვეჩვენება ის ფაქტი, რომ ქართული აფიქსები სჭარბობს თურქული ტოპონიმის წარმოებაში, რაც იმას ნიშნავს, რომ გრამატიკული ფორმები შენარსუნებულია და გავლენები ლექსიკურ სფეროს უფრო ეხება.

აფიქსაციის საინტერესო ფორმად გვეჩვენებს ყანნისი, რომლის ფუძედ გამოიყენებულია თურქული სიტყვა და ცოცხალი - ის ქართული სუფიქსი, რომელიც წარმოქმნის ახალ სიტყვას და -იან სუფიქსის მაგივრად იხმარება.

ყანნისს აქვს პარალელური ფორმები: ყანნისხევი, სისხლიანი ხევი, სისხლობი, როგორც შემდეგ გაირკვა, მაგრამ სადიპლომოს ფარგლებში დაფიქსირებულია ფუძე, საწარმოქმნო ელემენტი და მოცემულია სწორი კვალიფიკაცია.

ამგვარად თურქულ ტოპონიმთა ცალკე კვლევის ობიექტად გამოყოფა აუცილებელი იყო.

დანართებისთვის

გადავწყვიტე სტუდენტური საქმიანობის სრულად წარმოჩენისათვის დამერთო სადიპლომომდელი დიალექტური მასალა, რომლის ჩაწერაც მომიწია. პირველ რიგში დიდი მადლიერების გრძნობით მინდა მოვიხსენიო პროფესორი ივანე ქავთარაძე. ჩვენი სტუდენტობის დროს პროფესორი როდესაც შეამჩნევდა სტუდენტს, რომ აქტიურობდა, კარგად სწავლობდა, შესთავაზებდა მას ინდივიდუალურ სამუშაოს, რაც გამოიხატებოდა დამატებითი სამუშაოს მიცემაში. ერთხელ დამიბარა ბატონმა ივანემ და მომცა რამდენიმე წიგნი დასამუშავებლად. დიდი ენთუზიზმით შევეუდექი ამ საქმეს, გამიჭირდა, მაგრამ შევასრულე დავალება. კონკრეტული ფაქტებისგან თავს შევიკაე, მაგრამ ვიტყვი, რომ ერთგვარად გავიზარდე, მომეცა იმედი, რომ მეც რაღაცას გავაკეთებდი, რაც ჩემს ენას, ქვეყანას, ხალხს გამოადგებოდა. ჩემთვის სამაგალითო იყო დიალექტური მასალის ჩაწერის აქტიურობის საკითხი, რის შესახებაც მესმოდა კათედრიდან, საკონფერენციო შეხვედრებიდან და აკაკი შანიძის მიერ ჩვენამდე ზღაპრად მოსული გაბუურის ტექსტების ჩაწერასთან დაკავშირებით.

მით უმეტეს, რომ მცირე გამოცდილება ამ საქმეში უკვე 1969 წლიდან მქონდა, როდესაც დაეიწყო გადმოცემების ჩაწერა ეროტისა და ე.წ. ოლიმპიურ თამაშების შესახებ, რაზეც ჯერ კიდევ იფანე გვარამაძე წერდა. გამოვეხმაურე 1966 წელს გაზეთ „ლელოში“ დაბეჭდილ წერილს და იმავე გაზეთში გამოვაქვეყნე წერილი „ტრადიცია პატრონობას მოითხოვს“, რომელიც დაიბეჭდა რუბრიკით: „პრობლემები, გამოკვლევები ძიებანი“ (გაზეთი „ლელო“, 1969 წლის 30 ნოემბერი გვ. 2.)

ეს გამოხმაურება რადგან დაკავშირებულია გადმოცემების, ხალხური ჩვეულებების (სპორტულ თამაშების), ტოპონიმთა ჩაწერასთან, საჭიროდ ჩავთვალე, მისი დანართის სახით წარმოდგენაც.

კარგი გამოცდილება შემძინა მაშინ შესანიშნავი ადამიანთან, მესხეთში გადმოცემებისა და ზეპირსიტყვიერის მცოდნე დევანოზ ბერიძესთან ურთიერთობამ. იგი ისეთი გატაცებით და არგუმენტებით ყვებოდა ამა თუ იმ გადმოცემას, რომ ემოციებისაგან გულგრილი ვერ დარჩებოდი.

პროფესორ იფანე ქავთარაძის ხელშეწყობით გადაეწყო ვიტე, მეცადა დიალექტური ტექსტების ჩაწერა.

1970 წელს ჯერ ასპინძაში და შემდეგ ზესტაფონში დიალექტური მასალის ჩაწერის დროს მართლია, ბევრი ინფორმატორი არ მყავდა და ჩემი ახალგაზრდული გამოუცდელობის გამო მასალაც მცირეა, მაგრამ ტექსტი სანდოა, კარგად არის ჩაწერილი, ამიტომ გადავწყვიტე მისი დანართის სახით წარმოდგენა.

პირველ რიგში მივაკითხე პაპაიემს, შესანიშნავ მცოდნეს ხალხური გადმოცემებისა, ზღაპრების, ლექს-სიმღერებისა. დღეს, როდესაც იმ ხნისა ვარ, მაშინ რომ პაპა იყო, ბევრს ენანობ, დაეჯდომოდი და მემუშავა, როგორც საჭირო იყო, ისე, მაგრამ ყველაფერს გამოცდილება და მზაობა სჭირდება. მახსოვს პაპის ნათქვამი: „ვიყავ შენ დროს, მოხვალ ჩემ დროს და მაშინ გამიხსენე“. ვისხენებ ამ პატარა ტექსტებით პაპას ერთგვარი სინანულით, რომ ვერ მივაგე საჭირო პატივი, ვერ დაეიტოვე მისგან ის, რის დატოვებაც შეიძლებოდა.

პაპა, რომელსაც ჰქონდა შესაბამისი ცოდნა და გამოცდილება, ქმნიდა საამისო გარემოს. ის არ იყო მხოლოდ ინფორმატორი მომწოდებელი, იყო 'შესანიშნავი ანალიტიკოსი. ქართულის გარდა, რუსული, თურქული და სომხური ენების ცოდნა მას საშუალებას აძლევდა, გამოეთქვა თავისი აზრი ამა თუ იმ პრობლემაზე, საკითხზე, რომელიც უკავშირდებოდა თვით გადმოცემებს. ადარებდა სხვა-ენოვან 'ხდაპრებს და გადმოცემებს, ფაქტის გარდა თავის აზრს გთავაზობდა, ბავშობიდან მესაუბრებოდა როგორც ტოლი ტოლს. იმ დროისთვის წერა-კითხვის ცოდნა ხელს არ უშლიდა ადამიანს, ყოფილიყო 'ხეპირი გადმოცემების კარგი მცოდნე და შემფასებელი.

ეს კი ქმნიდა ერთგვარ საოჯახო ტრადიციას, რამაც გარკვეულწილად გააღვივა სტუდენტობისდროინდელი ინტერესი.

ზესტაფონური ტექსტები დაკავშირებულია „ოქროს საწმისთან“, შესანიშნავ ექსპედიცია-მოგზაურობასთან შორაპნიდან ფოთამდე. ამ ღონისძიების სამეცნიერო ხელმძღვანელი იყო თავის საქმისა და ქვეყანაზე უზომოდ შეყვარებული უერნალისტი. შესანიშნავი ქართველი გვანჯი მანია. გემს, რომელიც ნამდვილად აშენდა ფოთის საზღვაო-სანაოსნოში და ნამდვილად ჩაეშვა ყვირილაში შორაპანში, 16 მეტრი სიგრძე ჰქონდა და 14 ნიშოსანი ემსახურებოდა. კაპიტანი გვეყვდა რაულ ბაბუნაშვილი. ექსპედიცია ხანგრძლივი გამოდგა. ჩაფიქრებული იყო დიალექტური მასალის ჩაწერა, რაც ენთუზიაზმით დავიწყეთ, მაგრამ თვით მგზავრობას იმდენი პრობლემა და საქმე ახლდა, რომ ვეღარ მოვიცალეთ საამისოდაც სერიოზულად. რაც ჩაწერილია, სანდოა და გამოადგება იმერული დიალექტით დაინტერესებულ ადამიანს. გარდა ტექსტის მნიშვნელობისა, ამ ფაქტებიდან კარგად ჩანს იმდროინდელი სტუდენტური სასწავლო და არა მარტო სასწავლო ცხოვრება, როგორც დღეს იტყვიან, სტუდენტური აქტივობები, უფროსი თაობის სურვილი, არ გაწყვეტილიყო კავშირი თაობებს შორის.

აქვე მინდა აღვნიშნო, რომ კიდევ უფრო მეტი სტიმული მომცა ველზე მუშაობამ და 1972 წელს გამოვაქვეყნე პაპის-გან ჩემ მიერ ჩაწერილი ლექსები. გაზეთი „ასპინძა“ 20 ივნისი, 1972 წ.

ეს ლექსები და ნესტორ ოქრუაძის მიერ ჩაწერილი პაპაჩემის ლექსები გაზეთი „ასპინძა“, 1972 წ. მარტი, დანართის სახით წარმოვადგინე.

აქვე მინდა გავიხსენო წინასწარი სამზადისის შესახებ, რომელიც საჭირო იყო მასალის ჩაწერისათვის. რეკულები, მართალია, სკოლისგან განსხვავებით, არ გვაკლდა, ახალი შემოსული იყო ბურთულიანი კალმებიც, რაც აადვილებდა ჩაწერის ორგანიზებას. მაგრამ უფრო მოსახერხებელი რომ ყოფილიყო, როგორც ასპინძისთვის, ისე ზესტაფონისთვის სპეციალურად ავაკინძინე ასპინძის სარაიონო სტამბაში სქელყდიანი და განსხვავებული ფორმატის რეკულები. სტამბის ხელმძღვანელმა ტარიელ ინასარიძემ როცა გაიგო, რისთვისაც მჭირდებოდა ეს რეკულები, დიდი სიხარულით გამიწია დახმარება.

გფიქრობ, წარმოდგენილი დანართები გარკვეულ სამსახურს გაუწევს დიალექტური მასალით დაინტერესებულ ადამიანს და კარგად წარმოაჩენს მაშინდელ სტუდენტურ გარემოს, საქმიანობას, სრულყოფილს გახდის იმდროინდელი სადიპლომო ნაშრომის დაწერის წინაპირობებს.

გვინდა, მადლობა მოვახსენოთ ყველას, ვინც მხარში ამოგვიდგა და დაგვეხმარა, რომ საბოლოო სახე მისცემოდა წიგნს: ზაირა გელაძეს, რექტორის თანაშემწეს, მანანა იოსელიანს, უფროს სპეციალისტს სამეცნიერო დარგში, ნანა ხითარიშვილს, ადამიანური რესურსების მართვის განყოფილების სპეციალისტს, ნინო ზედგინიძეს დოქტორანტს. სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტამბის თანამშრომლებს: ლარისა (ნანა) კედელაშვილ-გურგენიძეს, ლია გზირიშვილ-ზედგინიძეს. გადავწყვიტეთ, შეგვეცვალა ფორმატი და A4-ის ნაცვლად A5-ით წარმოგვედგინა ნაშრომი, ჩავთვალეთ, რომ ასე უფრო მოსახერხებელი იქნებოდა მოსახმარად.

შპს-ი ქართული ჯანსაღი
 გემები ზოგ შ. ძიბუხის
 შ. ბუჩქაძის სარკმელ ნაშრომს
 შიდასაზღ. პარკის მკვლევარ
 შ. ელიზაშვილი -1-

6/11 72 წ.

რ. შ. სხვანაძე
 იანვარი
 შ. პაპიშვილი
 შიდა

შიდასაზღ. წითელი რიგის
 ობიექტებისა და მშენებლის
 -1- სკოლაში უნივერსიტეტის
 ფილოლოგიის ფაკულტეტის
 V კურსის სტუდენტ ბეჩუა
 ბეჩუაძის

689/58

საბჭოთაო შიდა
 ანტიკონსტრუქციის სპეციალისტის
 ინსტიტუტის

სკოლაში
 შიდა. ფ. ელიზაშვილი

თბილისი
 1972

ՆՈՆԱՆՈՍԿՅՈՒՆ

Ստանդարտի համարի թույլատրելի համար. ոչ ոք չի
թույլատրվում օգտագործել նմանատիպ համարներ. արձանագ-
րված համարները պետք է օգտագործվեն համարներ,
թվերով — անհատներին, հիմնադրամներով —
հիմնադրամներին, ճակատագրի թույլատրելի
— անհատներին — օգտագործելու նպատակով և օգտագործելու

Ստանդարտի համարի թույլատրելի համարներ
թվերով և ճակատագրով. 1944 թվականից համարներ
պետք է օգտագործվեն թվերով և ճակատագրով.
1944 թվականից համարներ թվերով և ճակատագրով
և թվերով օգտագործվեն թվերով (հիմ-
նադրամներին), թույլատրելի (թվերով հիմնադրամներին).
համարներ թվերով և ճակատագրով օգտագործվեն.
Ստանդարտի համարի թվերի օգտագործումը

სა რა ისტორიული ჭავახეთი. მესხეთ-ჭავახეთი
 ეხად ღერძისა რა უძველესი მსახეები. ისინი საქართვე-
 ლის უძველესი სამხეთ ნაწილს წარმოადგენენ.
 მხარის სიძველესი გზით მანში შევსწავლობთ სხვადასხვა
 მომენტის თუ ეთნიკური ეხეთუროების კვართ.

„ძველი წეროთაღიწესის XII - XI სუყუდებში
 მუხურ - ლუხმურ წარწეებში კვლავით სიწერელო
 წერებზე სამხეთით გავსილო მ ე ლ ს უ ხ ი მომენტის
 (მუშქების) შესახებ. მუშქების სიძველესი, სიძველესი
 ივსაურობა ამჟამ მესხური მომენტის ეხით ნაწილის სი-
 ჭმად, სხვა მსიღიწესილო გავსილოწებში. ეხით,
 ისეწიგნს მ ი მ რ ი ს ს.“¹

„ივ. ჭ ა ვ ა ხ ე თ ე ჯ ი ლ ი ეუთაწიგნის აქსეზს
 იმ გავსიგნებში, სიძველესი სინის მსიღიწესი
 კვლავით სიწეროწიგნებში იმგვარი სუფიქსები,
 სიწეროწიგნა — ა ნ დ ა , — ა ნ / ნ / ი ს , — ა ნ ი ,
 — ე ს ი , — ე ს ი , — ს ა .“²

¹. სიქსიწეროწიგნის სიქსიწეროწიგნა, ს. 2, 1970 წ., გვ. 99

². აქსეზ, გვ. 323

ոնցով տրամեղծութիւն, հաջորդաբար ըստ նշանակու-
ման ընդհանուր; սեռ ըստ (Թուրքական հատուկ); չհա-
ճան, քիմիական, չհաճան, չհաճան ըստ (Թուրքական հատուկ) ներկայումս ընդհանուր տրամեղ-
ծութիւն կոչուողով ընդհանուր:

Չնայած տրամեղծութիւն ընդհանուր, ըստ նշանակու-
ման տրամեղծութիւն, ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր
քիմիական ըստ նշանակու-
ման ընդհանուր:

Սա հարկաւոր ընդհանուր ընդհանուր հատուկ
տրամեղծութիւն, ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր, ընդ-
հանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր
ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր
ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր
ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր
ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր ընդհանուր

1. ը. տրամեղծութիւն, ընդհանուր-ընդհանուր ընդհանուր
հարկաւոր ընդհանուր, ընդհանուր, ընդհանուր, ընդհանուր

[illegible][illegible]

6630 Ծեղաբույս, ծուռ յճիւղաձու (Էդիս Եյրասու-
 հուեզին ժոճեւ) փռուղբու ըս Զնդիս Եւ 33 ջսնու-
 յաճաճեղբու Է. 66 ըս Զնեյոս փռուղբ (Եճիւղաձ) ջնու³

Յերա նշիտոյս հաշտուհի թ. Եվքրո, և նոն
մըկեանայրոս քոհոնի մըմես Ջահուն հոռոն
թիւթրիւնէ եւ մտ հարցնումոս թանքիւրդի.

1. $W/A_{\text{շառնակ}} = 0.643333, \mu, 83323$

உ.த. 8 ஸ்ரீ ய ஹ ரீ ந ம: , 2. 2 ஸ்ரீ ம த்ர ஹ ரீ ந ம:

ကမ္ဘာ့ဥပဒေ၊ ကမ္ဘာ့ဥပဒေ နှင့် ဝိသေသန နှင့် ဝိသေသန နှင့် ဝိသေသန

19655, 83.17, 7600, 50 1

[illegible]

ჭეშთა შთავსებრი ღუჯა-ღე ნანახი
ხაზონს ყველა სიგელი ახა სრულიყო.
რა შიშისყოფი იხ ნახილი, ხოლო მის ღვინო-
ღეს მოსახიფტო. სიგელი შიშისი, 954 მო-
სახიფტო.

ნანახი ხაზონი შიშის იხილიყო მისი.
სა რა იხილიყო ღვინო-ღე. ნახილი სიგელი-
ღეს (აფი, ახი, ღვინო-ღე, ვინი, მისი-
მისი, ნახი, ნახილი, ღვინო-ღე, ღვინო-ღე,
სიგელი-ღე) ღვინო-ღეს სიგელი-ღე, ხოლო
მიწა ნახილი (აფი, ღვინო, მისი, მისი, მისი,
სიგელი-ღე, მისი, მისი, მისი, მისი, მისი,
სიგელი-ღე) მისი-ღე შიშის.

x x x

სიგელი-ღე ნახილი შიშისი შიშისი

ნაწილებს: I სოჭონიძეების ფორმათა იკო-
ნიზაციის, II სოჭონიძეების მნიშვნელობათა
იკონიზაციის, III თუხჩულო სოჭონიძეები,
IV სოჭონიძეების რეესტრი.

ანტონინის ხაოტონის ცოტონიძეების ფოტომათა ინსტრუქციისათვის

მანათის ხაოტონი მკვან ბუხი პოტონი
ფოტოცოტონი ცოტონიძეები ფოტონი იყოთ ნა-
ბოტონი ან სიყვანთ ფოტონი ნაბოტონი.

I ნაბოტონი სიყვან

ნაბოტონი სიყვანთი სიყვანთი
სიყვან-სიყვანთი რა სიყვანთი ნაბოტონი.
სიყვანთი ნაბოტონი თოტონი სიყვანთი,
სიყვანთი ფოტონი ბოტონი (ნა-ბოტონი).

ა) სიყვან-სიყვანთი ნაბოტონი

„სიყვანთი ბოტონი სიყვან-სიყვანთი
სიყვანთი, ბოტონთი, ბოტონთი რა ბოტონთი
სიყვანთი სიყვანთი ბოტონთი.“

ბოტონთი სიყვანთი სიყვან-სიყვანთი

წახმოვნიხს რწონს ზრეფიქსებარ ზვალუქნაჲ ძაჲუენე-
 ზელა, ს ა — ან ნ ა — " ; სოლო სუფიქსებარ —
 - ე ვ , - ა ხ ი I - ა ლ , - ე , - ლ , - ა ხ , - ლ - ე ბ ,
 - ი - ე ბ .

1. ნ ა — ე ვ , ნ ა — ა ხ ი I ნ ა — ა ლ .

„ქართული ენის სმუღლება აქვს სკინი რაასსტონს
 იმის ზიგოვით, თუ ხას წახმო-რგენდა ის წინათ,
 ან სოგოი ვიბაქვს ანსაოთვბს მას წინანდელთაწ
 შერახებთ. საბოლოო მას ზოგოვება წყვილ-წყვირი
 მანახმოვბოვბი: ნ ა — ა ხ რა ნ ა — ე ვ , სმღებუ
 ებთა ფუენქლოთ.“²

ა) ნ ა — ე ვ : ნ ა — ქ - ლ ა ქ - ე ვ - ი³.

ბ) ნ ა — ა ხ ი I ნ ა — ა ლ : ნ ა - ფ ე ს ვ -

ა ხ - ი , ნ ა - ლ ლ ბ - ა ხ - ი (← ნ ა - ლ ბ ი ლ - ა ხ - ი),

ნ ა - ქ ა ხ ი თ - ა ლ - ი .

1. თ. წ უ ხ ა ბ ი ბ ვ ი ლ ი , კოწონიძის შესწავრი სკინი.

ქართული ენათა სმიუქსების სკინი, ი, 1964 წ. 112

2. ა. ბ ა ნ ი ბ ე , ქართული ენის გიბაქსი, 1962 წ. 112.

3. ნ ა — ე ვ - ის სხესსკომა სწოა წახმოვბენქს ნ ა — ა
 (ნ ა - სო ფ ლ - ა ვ - ი), სოლო ე ბოვბი ა - ლ ვიბოლო
 უნდა იყოს ნ ა — ა ლ წახმოვბის სწოა.

ճնշելով թանկարժեք և անարժեք:

Երկրորդ հիմնական սկզբունքը ծնունդի ժամանակ,
յեթեր: Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ,
Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ:

Որպես օրինակ, հարկում է ծնունդի ժամանակ
թիվը և ծնունդի ժամանակ, ծնունդի ժամանակ թիվը և
Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ: Երկրորդ ժամանակ
Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ
Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ
Երկրորդ ժամանակ (Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ)
Երկրորդ ժամանակ (Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ):

1. Երկրորդ ժամանակ ծնունդի ժամանակ

1) Երկրորդ ժամանակ ծնունդի ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ:
Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ,
Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ,
Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ,
Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ,

1. Երկրորդ ժամանակ ծնունդի ժամանակ, Երկրորդ ժամանակ

Պայծառ օրը ծնունդն էր, զարթոյն ծնունդն էր.

Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
(Թոթով Թոթով), Թոթով Թոթով (Թոթով Թոթով).
Թոթով Թոթով Թոթով Թոթով.

Ճ) Թոթով Թոթով Թոթով Թոթով Թոթով Թոթով:

Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով,
Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով, Թոթով Թոթով.

1. Թոթով Թոթով Թոթով Թոթով Թոթով Թոթով,
— Թոթով.

2. მს. მრევლები ნათესაობით მხედრულ ქალბერძენებს

მ. მრევლები, მრევლები და მრევლები ყველაზე
მეტად სიყვარულითა და სიძლიერით გამოირჩევიან.
ნათესაობით მრევლები ნათესაობით მრევლები
სიყვარული და სიძლიერით, ანუ მრევლები ნათესაობით
და მრევლები 3 თვეშია. ნათესაობით
მრევლები მრევლებით სიყვარული
- ან სიყვარული და სიძლიერით და სიყვარული
და სიძლიერით.

3) ნათესაობით მრევლები ნათესაობით
სიყვარული და სიძლიერით.

1) მს. მრევლები ყველაზე მეტად:
სიყვარული, სიძლიერით და სიყვარული
და სიძლიერით, სიყვარული და სიძლიერით

վճ., ԵՄԿԵՄՄ ԴՅԱ.

Յ) ԵՄԿԵՄԵՄ ԺԿԵՅՈՆ ԵՄԵՆԵՅԵՐՈՒ Լ
ԲՅԱԾԵՄԼՈՒ: ՅԱՍԻՈՒ ԵՄԵԿԵՄ, ՋԱԼՈՒ
ԵՅՅՈՒ, ՁՈՐԼՈՒ ԵՄԵԿԵՄ, ԺՅՅԻՈՒ ԺՅՅԻ.
ԲՈՒ (ՋԵԿԻՆԵ ԺՅՅԻՐՈՒ), ԽՈՆՈՍՅԱԼՈՒ,
ՅՈՒՈՒ ԶԵՄ, ՅԵՅՈՒ ԵՄԵԿԵՄ, ՅԱՅԻՈՒ
ՅԱՅՈՒ, ԽՅՈՒ ԺՈՒՅՅՈՒ, ԺՅՅԻՈՒ ՅԵՐՅ.

Բ) ԵՄԿԵՄԵՄԵՄ ԺԿԵՅՈՆ ԵՄԵՆԵ ԲՅԱԾԵՄ-
ԼՈՒ ԶԵՐԼՈՒՆԵՐ: ՍԺԱՆԱՆ ԵՅՅՅՅՈՒ, ԿԱՇԵՄ
ԵՅՅՈՒ, ԼԵԿԵՄ ԺՈՒՈՒ, ՍԺԱՆԵՄ ԶԵ-
ԵՅՅՈՒ, ՍԿՅՈՍ ԵՄԵԿԵՄ, ԲԱՅԵՄ
ԽԵՅՆՈՒ, ԲՅՅԱՆԱՆ ԲԱԿՅՅՈՒ (ԿՅՅԱ-
ՆԱՆ ԲԱԿՅՅՈՒ), ՅԱՆԵՄ ՍԱՆԱՆ, ՅԱՅԱՆ ԵՄԵ-
ԿԵՄ, ՅԵՆԱՆ ԵՅՅՈՒ, ՋՅՅԵՐՈՐԱ ՋԱՐԱ.

ՋՈՒՈՒՅՅ ԺՅՐԱՆՈՒ, ՅԱԿՆՆՆՅՅ-
ՅՈՒ, ԺԱԿՈՍԺՅԵՐՅ, ԺՅԿՈՒՅՅԵՐՅՅՅՅ
ՅՅՅԱՅՅՅՅՅՅՅՅ, ՍԱՆՅԱՆ ԵՄԵԿԵՄ.

յ) թեթև լիցիտ - ժամանակ ձեռք բերում է:

ո հոսքի սեղան, ճյուղեր, ցանց, լուսավորում, էլեկտրականացում:

3) երկրորդ - ժամանակ ձեռք բերում է, բնական - սեղանի վրա բնական լիցիտի կառուցումը, կառուցում:

- սեղանի վրա ճանաչողական կառուցում
 երկու: լուսավորում ճյուղեր, ցանց -
 հասնում լուսին, թանկացված երկր,
 ճյուղավորում ճանաչող, թանկացված
 ուսուցանում (← թանկացված ուսուցանում):

- սեղանի վրա ճանաչողական: երկու ուսուցանում
 (= երկու ուսուցանում) երկու ուսուցանում, լուսավորում
 ճյուղեր, ճանաչողական ուսուցանում, երկու ուսուցանում
 լուսին, լուսին ճյուղեր, երկու ուսուցանում
 ճանաչող, թանկացված ճյուղեր, ճանաչող
 երկու ուսուցանում (= ճանաչողական ուսուցանում) ճյուղեր,

1. Երկու ուսուցանում: լուսին, ճանաչող,

երկու, թանկացված...

ახანძრის ხაზონის მოპონიების ისმოხილისათვის

ქვემოთ განხილული გვ-ქვს
ანტანთ ხოვზე რაოაგებულთ ისეთი
მოპონიები, რომლებიც საზოგადო თუ სა-
ცუდათ სახელებად რეკონსტრუქციის
ხარჯით ენაშთ იშვიანებენ ან სახითობა
თ გვხვდება, სამგვიხორ გვხვდება
რეკონსტრუქციის ან ძველი საკონსტრუქციის
სახელებად. ამიტომ ქვემოთ რამდენ-
მეტო მოპონიები შეიძლება ით-
ვალოს რეკონსტრუქციის სახელებად
შეიძლება დასაბუთება.

აგ ა ხ ა — (ნასოფრახის სახელობა) — სარგებური საძოვო-
ლო საზაფხულო (საძა).

ა ვ ა ზ ე ე ბ ი — (წყალის სახელობა) — ა ვ ა ზ ა ნ ი —
წყლის სარგებლობა (საძა); მსხვილთა ხისგან
გამოთლილთა სქელთა ჭახა, ხომლოდნე ნუ-
ხოსთან წინ იდგას (მღმრეწართა ჯანოვრება
წილგუგუნი სსმლოდნე) შრხ. იმეხ. „ავა-
ზანს ზეჟნ ვერცხით წყლისან, სხენებო
ხომ სძენ“ (ზ. აფხ. ნიუ.); მთლიანად ხი-
სგან გამოთლილთა ცირთა ქაბულოთა მადი,
ხომლოდნე სოფლის წყალს წინ უდგას,
შეჟნე წყლოთა ჯანოვრება წილგუგუნს სსმ-
ლოდნე (მეს. მ. ან.). მდინარის ხაზის
ქოქონი მთაში ი. მ ა ი ს უ ხ ა ძ ი ს
განმარებელს მხედრით იმეხიება
ა ვ ა ზ ა ნ ი. თლოდნე იმ განსხვავ-
ებით, ხომ გარდა ხისა გვხვდება ქვის

ა ბ მ ხ ს უ ე ← ა ბ მ ს უ ი ს ა გ ა ნ .

(ა ბ მ ხ ს უ ე წმკვლართი ქრისტიანთა საკვანძო
ახაროჲნ სუენს რქვით. მთქმელთა ში იცოროს
ხან ნიშნებს ა ბ მ ხ - ი).

ა ბ მ ი ა - (წმკვლართის სხეული) - ეს ქართულნი მგებო-
დითა მთქმელთა ა ს ე: ა - ბ მ - ი ა .

ი . ს ი ს ა ხ უ ლ ი ძ ე ი ს ი ჲ ე ს მ .

ი ნ გ მ ხ მ უ ვ ა ს ზ ს ს რ ე მ ს , ხარის
მთქმელთა ა მ რ ე ი ქ ს (ა - ფ ა ხ - ა , ა -
გ ა ხ - ა) ს ა - ს ი რ ე ს უ ხ ი , მს მ ა რ ე ჲ მ მ ს
მ ს რ ე ჲ ე მ ს . ' - ი ა მ ა მ ლ ე მ ე მ მ ა რ ე მ ე ჲ ჲ ჲ
უ ნ რ ა ი უ მ ს - ე ა ს ა გ ა ნ . (მ რ ხ . ს ა ე ჲ მ ხ ს - ი
ს ა მ ს რ ე ჲ - ი ა , ს ა ლ მ ხ - ი ა მ ა ს ა)

ხან წმკვლართის ს ხ მ დ ი ჲ ? ა ს ა ნ -

მ ი ს ხ ა მ მ ს ქ ა რ თ ნ ი მ ა მ მ გ ვ ს ვ ე მ ა მ ე ს ე ს უ ხ ი
ქ მ ა მ ლ ე მ ე ჲ მ ს ა ქ ს ე ს უ ხ ი მ მ ა რ ე ჲ მ ს

სოციალური შემსწავლებელი: მ ი გ ჯ ა შ -
 ე თ ი (← მ ი ჯ გ ა შ ე თ ი), ნ ი გ ჯ ო ხ უ ლ ე ბ ი
 (← ნ ი ჯ გ ო ხ უ ლ ე ბ ი . შ რ ხ . ნ ი ჯ გ ო ხ ი - ნ ა -
 ს ო ფ ო რ ა ხ ი ს ს ა ხ ლ ო), წ ი ნ რ ი ხ ნ ი ხ ე ბ ი
 (← წ ი ნ რ ი ხ ნ ი ხ ე ბ ი). ე . ი . ხ ზ შ ი ძ ლ ე ბ ა
 მ ი ლ ე ბ ე ლ ი ი უ ს ზ ხ - ს ა გ ა ნ .

ზ ხ ძ ი ზ ი გ ვ ს ვ რ ე ბ ა ა ს ჯ ი ნ ძ ი ს ჰ ა ი ო ო ო
 მ ე რ - რ ო გ ა ვ ხ ს ე ლ ე ბ ე ლ ო ს ი ო რ ე ვ ა შ ო
 ო ზ ხ ე ჯ ო ზ ხ ე ე ბ ს თ ე ვ ზ ი ს რ ა ს . ჟ ე ჰ ი ო
 ა ე ა თ ე ბ ე ნ . შ ე ზ ო რ გ ო ზ ო თ მ ე ვ ა ვ ა ხ ო ა ბ ო
 ო ე ბ ე ნ ო ხ მ ა ო ხ ო მ ს რ . ჯ ი ხ ს შ ო ე ჯ ე ბ ე რ
 ხ ი ე ს ქ ვ ი თ . ზ ა მ თ ა ხ ო მ ო ჯ ო ა ო ჰ ი ო ი უ ო ნ ე ბ .
 წ ე ზ ი ო ლ ო თ ე ვ ზ ი ს ო თ ა ბ ო ს ე ჯ ო ა ე ბ ა რ ა ს ო ზ ო
 ზ ო შ ე რ ი ს . ე ი ნ - ჯ ს მ ო ჯ ო ო ო ო ო , ო ვ ა ს - რ ო ს მ ო -
 გ ე ბ ე რ რ ა თ ე ვ ზ ს ო ჯ ე ჰ ი ნ) ო მ ო ჯ ო ლ ო რ წ ო ო ო ო .
 მ ი თ ა შ ე ა ო - რ ო გ ო ო ო ო ო ო ო (ო - ზ ხ - ე)
 მ ა გ ო ო ო ნ ა თ ე ლ ო ო - ო ო ო ო ო ზ ხ ძ ი ზ ო ო

չոհեմ ընկալուի. ուր թարգման, համբողջակ
թայցը, ծղծ ընկալուն. հարև ԵՂԶԱՐԱՅԻ ԺԱՅ-
ԼԱՆԸ, ճարտի ախ, ինչ որ ներս հաշ թարգմ-
նիք (փոխադրում).

[illegible]

ժյ հ տա ց ս 6 ս 11 Յ, ո՛ տա ց ս 6 - (ց-6, ծնե թա-
կոհիթյծնե և Նեշտա). Դս հ-րոշուշի ցոհիշա-
ծոհիշե ս ծոհեշտա Կեթս ուցոհ ժյ հ տա
ց ս 6. ժյ հ տա ց ս 6 ոհ և ծոհեշտա-րոհ-
և Յրոշտա ժյ ծա ցոհիշուշի. ս Կե-
շ ս 6 ոհ ժյ ծա. ց-6, ծ շիժոշիշտա
ս ժ ժիժիշտ ծիժոշի, ժ ժիժիշտ ծիժոշիշտ

թ. ստորագրած Յոյն/բո զ-ն, ինչ յն նախորդ.

ժողովուրդ - (ըստ նախորդ). ժողովուրդ -

ժ. Կոնստանտինոպոլ (ժ. 60); Կոնստանտինոպոլ (Կոնստանտինոպոլ).

ժողովուրդ - ժողովուրդ - ժողովուրդ -

(Կոնստանտինոպոլ); ժողովուրդ - ժողովուրդ,

Կոնստանտինոպոլ (Կոնստանտինոպոլ) (Կոնստանտինոպոլ).

ժողովուրդ - ժողովուրդ - ժողովուրդ -

Կոնստանտինոպոլ (Կոնստանտինոպոլ); Կոնստանտինոպոլ -

Կոնստանտինոպոլ (Կոնստանտինոպոլ) (Կոնստանտինոպոլ).

Կոնստանտինոպոլ - Կոնստանտինոպոլ.

Կոնստանտինոպոլ - Կոնստանտինոպոլ (Կոնստանտինոպոլ).

Կոնստանտինոպոլ (Կոնստանտինոպոլ) (Կոնստանտինոպոլ).

Կոնստանտինոպոլ (Կոնստանտինոպոլ) (Կոնստանտինոպոլ).

Կոնստանտինոպոլ (Կոնստանտինոպոլ) (Կոնստանտինոպոլ).

Կոնստանտինոպոլ - (Կոնստանտինոպոլ) (Կոնստանտինոպոլ).

Կոնստանտինոպոլ - Կոնստանտինոպոլ (Կոնստանտինոպոլ).

Կոնստանտինոպոլ - (Կոնստանտինոպոլ) (Կոնստանտինոպոլ).

Ժողովուրդը. թե զոհեալ զազգայն լոյս
 յնորոյն. եթե զոհեալ ինքն ինքն ինքն
 եւ ինքն ինքն. ինքն ինքն, ինքն ինքն.
 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
 ինքն ինքն (ինքն ինքն, ինքն ինքն -
 ինքն ինքն (ինքն ինքն - ինքն ինքն -
 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն (ինքն ինքն.)
 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն.

Ժողովուրդը — (ինքն ինքն) — ինքն ինքն —
 ինքն ինքն ինքն ինքն (ինքն ինքն ինքն)
 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն. ինքն ինքն ինքն
 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն
 ինքն ինքն ինքն ինքն (ինքն ինքն):
 „ ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն.
 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն.
 ինքն ինքն ինքն ինքն ինքն (ինքն ինքն)
 ինքն ինքն, ինքն ինքն ինքն ինքն

այսինքն. Եւ յայնքէն զմեզն յարմար ընտրու. զի ի
ճշիւր-ճշիւր Լուսնայն թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

Եւ յայնքէն զմեզն յարմար թշուառիս.

• ԲՈՒՆԱՅԻՆ, ԲՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ
 • ԲՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ. ԵՐԵՎԱՆ ԲՆԱՅԻՆ
 ԲՆԱՅԻՆ (ԲՆԱՅԻՆ) ԲՆԱՅԻՆ.

ԲՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ — (ԲՆԱՅԻՆ ԵՐԵՎԱՆ)
 ԲՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ, — ԿՈՄԻՏԵ
 ԲՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ ԲՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ, — ԿՈՄԻՏԵ
 ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ, — ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ
 ԿՈՄԻՏԵ (ԿՈՄԻՏԵ: ԿՈՄԻՏԵ - ԿՈՄԻՏԵ
 ԿՈՄԻՏԵ) ԿՈՄԻՏԵ. ԿՈՄԻՏԵ -
 ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ (ԿՈՄԵ). ԿՈՄԻՏԵ
 ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ
 ԿՈՄԻՏԵ "ԿՈՄԻՏԵ" (ԿՈՄ. ԿՈՄԻՏԵ),
 ԿՈՄ. ԿՈՄԻՏԵ. ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ
 ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ, "ԿՈՄԻՏԵ" ԿՈՄԻՏԵ.
 ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ, ԿՈՄԻՏԵ
 (ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ) ԿՈՄԻՏԵ ԿՈՄԻՏԵ
 ԿՈՄԻՏԵ.

ჭლუკი დნა - (ჭაქოძის სხეული) გლუკი -
(*Astragalus caucasicos*) გუგუნი
მუხანაშვილი მანძილს ხაზგან. იგი მუხანაშვილი
სახელებზე გარდაცვალი ფეხმძევი.

ჭლუკი დნა - მუხანაშვილი:

ჭლუკი - დნა - > გლუკი - დნა.

გოგო - (გოგოძის სხეული). გოგო -
თა - თხუნი სპირო (ს.ბ.); (სახეობა
გოგოძის სხეული) მუხანაშვილი
მუხანაშვილი გოგო, მთა (ქ. მთ. მუხანაშვილი).

გოგო - (გოგოძის სხეული). გოგო -
სოფლის სხეული მუხანაშვილი
თქმული: გოგო, სოფლის მუხანაშვილი
მუხანაშვილი. სოფლის მუხანაშვილი
მუხანაშვილი. მუხანაშვილი სოფლის
მუხანაშვილი. სოფლის მუხანაშვილი
მუხანაშვილი. გოგო, გოგო, გოგო

յուշն ըրաժանութեամբ (պէս. ծաւ.)

ոյժըրպիւրսն հաւել, Լաթրոյ Յոթրոյն
 ծոցորդն երկնիկի ցաւթաւն. ցաւհայտն,
 հաւուն զոժսիւս // զոժսիւս (Յրհ. ծնչրո
 - ծնչրոս (արշ). զոժսիւս ըրո
 յո զոժսիւս (զոժսիւս) ընտելուն
 Լաթրոյն ընտելն. Յոթրոյն զոժսիւս
 հոյրոն Լաթրոյն ըրոս ընտելն
 ըրոս ըրոն (զոժսիւս ըրոս ըրոն →
 զոժսիւս ըրոն → զոժսիւս ըրոն)

զոժսիւս — (ընտելուն Լաթրոյն). զոժսիւս —
 ընտելուն ըրոն Լաթրոյն Լաթրոյն
 ընտելն Լաթրոյն - զոժսիւս (ընտելն)

արշ ընտելուն ըրոն ընտելն զոժսիւս
 ընտելն Լաթրոյն. ոյժսիւս զոժսիւս
 ընտելն ըրոն ընտելն ըրոն
 զոժսիւս ըրոն ընտելն

[illegible][illegible]

ճշգրտ - (հեռացրա՞նք Լեռնալուսնը): Չոչըրքան և Լեռնա

Գ Յ Ն Ը Ո Ւ Գ Յ Ն Ը Ս Ե Յ Ն . Ղ Ե Ռ Ղ Ե Ռ
 Ո Ղ Մ Ե Լ Ե Ռ Մ Ե , Կ Ո Մ Յ Ն Յ Յ Յ Ն Գ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ
 Գ Յ Ն Ը Ս Ո . Գ Յ Ն Ը Ո Ւ - Յ Յ Յ Յ Յ , Յ Յ Յ Յ Յ .
 Ղ Ե Ռ (Ղ Ե Ռ Յ Յ) . Ե Ղ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ
 Յ Յ Յ , Յ Յ Յ Յ (Յ Յ) ; Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ
 Ղ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ 1/30 (Յ Յ Յ Յ) ; Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ
 Յ Յ Յ (Յ Յ) . Ե Ղ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ Յ
 Յ .

Թ.Թ.Յ.Ծ Ո — (հեռագրառնունակ երգույթ). Երաժշտական ժողովուրդ -
 Կերպարան. - Յ.Ծ Երաժշտություն, Յ.Ծ Երա-
 փայլուն յարգանքներով.՝ ժողովուրդը բոլորովին
 Երաժշտական, ժողովուրդը երգում: Երաժշտ
 Կերպարան Երաժշտ - Յ.Ծ, Կերպարան - Յ.Ծ Երա-
 փայլուն երգերն են յարգանքներով.՝

1. ը որ ոչ պիտի փութա հետաքննողի զորանով հարգանքներ
 ծառայել ճշգրիտ փոխադրությամբ (համարներ և անուններ)
 ճշմարտ, անհրաժեշտ, 1968 թ., 6. 33-170.

2. d. u p u 3 n d j , r m h b t t j k h s m s m c n m i j k h l k y m c n .
r m c n . t j a . s p . n b l y . t h m t j k h , p . x v i i i , 1958
03253

[illegible]

Ներհան հանձնարարություններ ձեռնարկ-
 րում, թողալու-նք շնորհակալ ու ծանո-
 ցանք հարկում շնորհակալություն. որոշ
 ժամանակների շնորհակալություն,

ժողովը ընդունեց, համաձայնեց Երևանի
ֆաբրիկայի (Կոմիտասի) սեփական թանկեղծ
ժողովի անդամներին ժողովի անդամներին ցուցա-
դրելու և հարգելու:

ԹԵՄԵՂ - (Բարձրագույն դպրոցի և Երևանի)
ԹԵՄԵՂ - (Բարձրագույն դպրոցի և Երևանի) ԹԵՄԵՂ 11 ԹԵՂԻ-
ԹԵՂ - Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի, համա-
կան ֆաբրիկայի (Կոմիտասի) Երևանի Երևանի
Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի
ԹԵՄԵՂ Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի
Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի

ԹԵՄԵՂ Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի
Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի
Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի
Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի
Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի
Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի Երևանի

ԼՈՒ ՁՈՅՆԱԿԱՆ (Ե.Ժ.); ԵՐԵՎԱՆԻ
ԵՄԵՐԱՆ. ԶԻՆ ԲԱՐՈՅՔ ԺՆՋԱՐԱՆ (ԲԻՆՈՅ. ԶԵՆԱՅ).

ԲԱՅԵՆԻՆ ԲԱՅԵՆԻՆ ԵՄԵՐԱՆ.

ԲԱՅԵՆԻՆԻՆ ԲԱՅԱՐԱՆ ԶԵՆԱՅԵՆ-
ԲԱՆ, ԶԵՆԱՅ ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԱՅԵՆԱՆ.

ՅԱՆՈՒՆ (ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՆՆԱՆ). ԵՐԵՎԱՆԻ ՅԱՆՈՒՆ
ԶԵՆԱՅԵՆԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ.

ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ:

ՅԱՆՈՒՆ - ԵՐԵՎԱՆ, ԶԵՆԱ (Ե.Ժ.);

ԵՐԵՎԱՆ ԵՆՆԱՆ (Ե.Ժ. Ե.Ժ.); ԵՐԵՎԱՆ (Ե.Ժ.).

ԵՐԵՎԱՆԻՆ (ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՆՆԱՆ). ՅԱՆՈՒՆ -

ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ, ԵՐԵՎԱՆԻՆ

ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ.

ԵՐԵՎԱՆԻՆ ՅԱՆՈՒՆ - ԵՐԵՎԱՆԻՆ, ԵՐԵՎԱՆԻՆ

ԵՐԵՎԱՆԻՆ, ԵՐԵՎԱՆԻՆ, ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ

ԵՐԵՎԱՆԻՆ, ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ

ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻՆ.

Զուգահեյժրոնքն ևսրոն (Ժողովուրդը զատուհ-
նայրո խիւստայրոն) յժոյնքն ևսրոն
ժոյնքնայրոն և ևնքն.

Յոսիցտո — (ժողովրդի ևսրոն լինելու). ևն-
քն ևսրոն ևսրոն ևսրոն — յիսրոն ևսրոն
ևսրոն, ևսրոն ևսրոն ժողովրդի ևսրոն.

Յոսիցտո — ևսրոն ևսրոն ևսրոն.
ևսրոն ևսրոն ժողովրդի ևսրոն ևսրոն
ևսրոն ևսրոն, ևսրոն ևսրոն, ևսրոն
ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն
ևսրոն ևսրոն ևսրոն (և. ևսրոն. ևսրոն).

Յոսիցտո և ևսրոն — ևսրոն
ևսրոն ևսրոն, ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն
ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն
ևսրոն, ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն. ևսրոն
ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն ևսրոն
ևսրոն ևսրոն (ևսրոն. ևսրոն).

Ֆ ո ս հ յ տ ո թ ա ջ ա ջ ժ ա հ յ ճ ց ու տ ա թ Ֆ ո ս հ յ ծ ա :

Ֆ թ ճ ա ն տ ա ճ , ո ղ և ս թ ս և յ Ֆ ո ս հ յ ծ ո ճ :

Պ ո հ ո - (զ ր հ ր ո ճ ն և ն ճ ու ա) . տ ո հ ո - ճ ս լ հ ո յ չ ր հ
 հ ճ ո Ր ու ղ ջ ա , ո տ լ ո յ ծ ա , լ ս և չ լ ո յ ծ ա (ձ ո ճ
 չ յ տ լ ի ճ ք չ ր հ ո ճ) (ի ս ճ թ) ; ղ ջ ա թ ո ճ լ յ (և , ի) ;
 ղ ջ ա թ ո ճ լ ա , ճ լ յ չ ր հ ո յ թ թ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ
 տ ո ի ո ճ թ ո ճ (ղ ո ճ ո յ . ղ ղ ղ ղ ղ) . և տ ո ի ղ
 ճ ս լ հ ո յ չ ր հ ձ ո ճ ն ղ թ ո ճ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ
 ղ ղ և ն ղ ղ ո ճ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ . ո թ ո ճ ո ճ ո ճ ղ ղ ղ ղ
 տ ո ի ղ
 ղ ղ ղ ղ - ո ճ ղ ղ ղ ղ ղ ղ :

Ո ջ ճ ո յ տ ո - (լ ղ ղ ո ճ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ) .

ս ղ ո ճ ղ ղ ղ ղ ո ջ ղ ղ ղ (exycata

Willd), ղ ,

ս ղ ղ ղ ո ջ ճ ո յ տ ո . և ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ,

և ո ճ ո ջ ղ ղ - ղ ո ճ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ

ղ ո ճ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ղ ո ճ ղ ղ - ո ղ ղ

բաժնորդ, թուե՛ն նկատումն սեպտեմբրի 1-ին
 ոչուն թվերով: Ժրհ. թ ս ճ ո յ տ ո ,
 լո ճ ո յ տ ո , սեպտեմբ: Ն ս տ ո Յ ո յ ծ ո
 Ն ս լ Յ ո ճ ո յ ծ ո թ ս ս . Ժ .

Յ ս Յ ս Յ յ լ ո ո - (ճշտություն նկատ): Յ ս Յ ս .

Յ ս Յ ս լ ո ո - թույլություն (Ե. Կ. Ճ.).

Յ ս Յ ս թվերում յստն ներդրում .

Յ Յ յ ճ Ն թույլ լուծումն Յ ս Յ ս ճ ո յ տ
 (← Յ ս Յ ս Ն ճ ո յ տ). Յ ճ ո յ տ թույլ
 լուծումն ներդրում Յ ս լ ո Ն ներդրում
 յ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ .

Յ ս ճ ո յ ծ ո - (ճշտություն նկատ): Յ ս ճ ս ճ ո -

ճ ճ ճ ճ ճ ճ (ճ ճ); թույլ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ
 ճ ճ (ճ ճ). լուծումն ներդրում
 ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ
 ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ
 ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ ճ

ո՞ր ցլի բաժնի, հոգեպետը շատ հեշտ, բոլոր
խնայող թափամբով:

33 յ 3 լույսի շնորհիվ շնորհիվ —
(Երևան-Երևան Երևան). Ձեռքի մեջ
մեծ հոգ, ցլի մեջ Կիսի Կիսի,
ձեռքի մեջ ձեռքի մեջ, Կիսի մեջ Կիսի
թափամբով ձեռքի մեջ. 33 յ-
հո — Կիսի ձեռքի մեջ (Երևան):

36 յ 3 լույսի — (Երևան-Երևան Երևան).
Կիսի մեջ Կիսի մեջ Կիսի մեջ Կիսի
մեջ Կիսի 36 յ 3 լույսի (*Crataegus*
orientalis), հոգի մեջ Կիսի
ձեռքի մեջ Կիսի:

37 յ 3 լույսի — (Կիսի, Կիսի, Կիսի Երևան).
Կիսի մեջ Կիսի մեջ 37 յ 3 լույսի
(- Կիսի մեջ Կիսի (Կիսի), Կիսի (Կիսի).
Կիսի մեջ (*Tribulus terrestris*):

Պայտ ճառ, տալ տրեբրա, լալթա (ի. ճ. Լաճ.);
 Թլոնի (Լաճ.). Ներհան հասնալ չ պ հան-
 տալ և. ձե հանուն ձե չրառ և հան-
 ելուն, ձգնալ լալտունի ձա ձալուն.

Թաճ - լոճ (Լաճ. - Լալտուն Լալտուն). Լալտուն
 ձալ/ձալուն լալտուն ձալ ձալուն
 ձալուն ձալուն ձալուն ձալուն
 Լալտուն ձալուն. ձալուն ձալուն ձալուն
 Լալտուն. Թաճ - Լալտուն
 ձալուն (Լաճ.). ձալուն ձալուն
 Թաճ - ձալուն ձալուն.

Լալտուն ձալուն Լալտուն ձալուն
 Թաճ Լալտուն ձալուն ձալուն.

Թաճ - Լալտուն (Լալտուն Լալտուն) Թաճ
 Թաճ - Լալտուն ձալուն ձալուն.
 „ Թաճ - Լալտուն ձալուն
 Թաճ - Լալտուն, ձալուն ձալուն

შეიძლება სახელო ნიადაგის სიჭკვიანის
გაზო შეეჩქვა აკრილოს, ან შეიძლება
ლო ე ა ი ს (*Acer platanoides*)
ხეების მიხედვით. (ძოეს ნაგვანები აქ
საქიზოდ მისის).

Ը յ 3 - ու Լուծիչիւն, Լաճճիւնը ստեղծ
 Երկրորդը ունի ինքնուրույն Գործադրական
 Բ. Գործի. Երկրորդը, Երկրորդը Լուծիչի
 Ը յ Ը յ 3 - ու Լուծիչիւն (Գործի. Երկրորդը
 Երկրորդը).

Ն Ս Ը Մ Ճ Ն Ի Ռ - (ՆԱԵՆՅԱՆ-ՆԱՅԵԼՆԵՆ ԵՆԵԼՈՐԱՆ)։ Ը Մ Ճ Ն -

Մշեկոն, համէն գլուսա թա մտանտ
 ե՛ւրի (ևճ). Մշեկոն թա համէն ե՛ւրի
 ե՛ւրի յայտ յառօհեյց. Լեւոր ժող-
 ծա տունի լարանի մեղքատա չիլի.
 Կրտ, սբա համէն եյթ տը ուր յարեմ
 թա նախօրինակ ելիւրդն ըմծա

შენადრეობა ნა - ლო - ბ - ა -
 ბიკეტილი იქონ ნა - ლო - ბ - ა -
 სიკ, თუკი რაზვებია იქონ ნა -
 ბიკ სიკეტილი.

მ რ ე ბ - (ბიკეტილი სიკეტილი).
 მ რ - . შ რ . მ რ - 1. სიკ. სიკ.
 სიკეტილი მბიკ სიკ. 2. სიკეტილი
 ნაბიკეტილი ნაბიკეტილი სიკეტილი
 სიკეტილი სიკეტილი. სიკეტილი
 სიკეტილი სიკეტილი (სიკ); სიკ,
 სიკეტილი ნაბიკეტილი (სიკ). სიკეტილი
 სიკეტილი სიკეტილი სიკეტილი
 სიკეტილი. სიკეტილი სიკეტილი
 სიკეტილი სიკეტილი სიკეტილი.

მ რ ე ბ - (ბიკეტილი სიკეტილი).
 ნაბიკეტილი (სიკ); სიკ. სიკ. - სიკ,
 სიკეტილი სიკეტილი (სიკ). სიკ

համ ծերբարեկ (սե արեց Եսեւս - Եսեւ, Լու
պիտան) Յ Ո Յ Ժ Յ Յ Մ Յ Ն յայտնե-
րա ըստ Եսեւս ի յիշատակ արարելու:

Ե Ս Ս Ս Ս Ս Ս - (Եսեւս Եսեւս ծառ Եսեւս):

Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս
Եսեւս Եսեւս յայտնե յիշատակ:

Ս Ս Ս Ս - Կ. Գ. Գ. Գ. (Եսեւ); Ս Ս Ս Ս
(Ե. Ե. Ե.); Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս:

Ս Ս Ս Ս - Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս
Եսեւս (Ե. Ե.); Ե. Ե. (Եսեւս. Ե. Ե.);

Ե. Ե. (Ե. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.); Ե. Ե.
(Ե. Ե.). Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս:

Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս

Ս Ս Ս Ս Ս Ս. Ս Ս Ս Ս Ս Ս, Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս,
Կ. Ե. Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս:

Կ. Ե., Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս

Ե. Ե. Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս Ս

հո Թոնա թա ն (ճշգրիտ թիվ) յո նահան.
 Թո թ ա հ ո ն թ ա ն հա թոց՝ յո թ թ ա
 Թոնա թոյն, թոյն թոյն, նահանգ
 ա թ ա հոն, թոյն. նահանգ թոյն
 Թոն թոյն թոյն թոյն թոյն. թոյն թոյն
 Թո ա թ ն նահանգ, թոյն թոյն թոյն
 Թոն թոյն թոյն թոյն թոյն (Թոն նահանգ
 թոյն թոյն թոյն), նահանգ թոյն թոյն թոյն.

Թո թ ո թ ա - (Թոյն թոյն թոյն նահանգ). ա
 թոյն թոյն թոյն թոյն թոյն թոյն.

Թո. Թո թ ո թ ա - 1. Թոյն թոյն,

Թոյն թոյն, 2. Թոյն թոյն. Թոյն թոյն,

3. Թոյն. Թոյն, Թոյն թոյն թոյն թոյն.

4. Թոյն թոյն, նահանգ (Թոյն); Թոյն թոյն -

Թոյն թոյն (Թոյն); 1. Թոյն թոյն, Թոյն թոյն,

2. Թոյն թոյն թոյն թոյն (Թոյն. Թոյն).

Թոյն թոյն. նահանգ նահանգ թոյն թոյն թոյն,

ხომ უნდა იცოდეთ, ნეტო, უნდა
იცოდეთ რომ ზოგიერთი აქ მოსვლილი.

შეიძლება გამოთქვას სხვა ვარიანტები:
მოსვლილი გარეშე აქ ხელე გარეშე გარეშე
ლოცულობის უნებელი. შესაძლებელია
უნდა იცოდეთ უნებელი სილს უნდა
რო შეიძლება იქვე მომდინარე მოსვლილი
ვინაობისათვის აქვე გარეშე.

ფიზიკური — (მოსვლის სხვაობა). ფიზიკური —
მოქმედების ფორმის (სხვა); სხვა ფორმის
(სხვა); ფორმის (სხვა). (სხვა).

შესაძლებელია ფორმის ფორმის ქსოვი.
სხვადასხვა მომდინარე ფორმის მოქმედების
ფორმის ფორმის ფორმის ქსოვი.

ფორმის ფორმის ფორმის — (სხვაობის სხვაობა). სხვაობის
მომდინარეობისათვის მომდინარეობისათვის.

ფორმის ფორმის ფორმის — მომდინარეობისათვის

მინ. ფლოტის, ფლოტის
— სპეც. ფლოტის შიშ (გან).

ფლოტის — (უანგების სხვაობა). ფლოტის — ძვ. მქეხი,
ღვთის, მონაწილე ნაკადულო (გან);

ფლოტის მქეხი, მფლოტის. მფლოტის
განსვლოლო (საბ). უანგის მფლოტის.

ღვთის მფლოტის მფლოტის. მფლოტის მფლოტის

მფლოტის მფლოტის მფლოტის მფლოტის, მფლოტის
სფლოტის მფლოტის მფლოტის მფლოტის. სფლოტის

მფლოტის მფლოტის მფლოტის მფლოტის. მფლოტის

მფლოტის მფლოტის მფლოტის მფლოტის.

მფლოტის მფლოტის მფლოტის „მფლოტის

მფლოტის“ მფლოტის მფლოტის მფლოტის

მფლოტის მფლოტის მფლოტის მფლოტის

მფლოტის მფლოტის.

მფლოტის მფლოტის — მფლოტის მფლოტის
მფლოტის მფლოტის. მფლოტის მფლოტის

ճիշտ թաղիչ յայտնում, ճիշտ է ունենալ
 ցուցիչ ճի թվերով:

Ինչ է նախ - (ս. 6-րդում կենտրոն). Ինչ է նախ նախ, որ
 միշտ ցուցիչներն. տիրույթն է ինչ-որ
 պահին կենտրոն է նախ նախ (կա-
 ռիվիտ, կառ ինչ-որ պահին XIX դարից
 նախորդող կենտրոնում կառ ինչ-որ
 լինելու կենտրոն սկզբում յայտնում
 դիտարկել, որպես ճիշտ թվերով կառ ինչ-որ
 թաղիչ յայտնում:

Ֆ. 6-րդում - (ս. 6-րդում թվերով կենտրոն).

Ֆ. 6-րդում կենտրոն կենտրոն, Ֆ. 6-
 թվերով. Ֆ. 6-րդում,

Ֆ. 6-րդում - տիրույթն (թվերով).

Ֆ. 6-րդում - (կառ ինչ-որ պահին կենտրոն). Ֆ. 6-րդում,
 Ֆ. 6-րդում յայտնում. Ֆ. 6-րդում -
 Ֆ. 6-րդում - տիրույթն (թվերով)

დაწინდებული. სხვათა არმათ მერე-

կյանքն էլ իմ օրհնությունն է: Դիմի՛ր:

Ֆոն Բյուշ Երմ (անթշխմ եկեղեցու) և Երմ

— 1. synt. f. haqm. o'q33, huf anant p'sha.

2. Եւրոժ, Դո Կոյոն Գիւ-Գիւն Է-ԿոնԶոյ.

Հայտնի թվեր (1, 52). Զննարկվող ժողովրդագրական

მე, ში ხ. ნუყოლი. შესძრეყოლი, „კოჭილ

Ֆիա-Ֆիա հարկածային խումբի" ռա

Քոչապոյն իմանալ զարմանալ ընդ-

Եղի չհաւոտ.

Տոժյհոն — (յոճ, ճոճ և ճոճոյ). Տոժյհոն

— ինչ որ հիմա բաժնեկրթություն, թույլ ճանճան,

ՆԵՅ ԼԵՅՆ ԺԿԵՅՐԱՌ ԶՅԺՆՈ. ԴԻՋԻԼՆ ԵՂ

Երան Թովկյոյան, հաշման և հիվանդություն

ԿՇՊՂՆԻ (ԵՃ); ԽՆԴՆԵՐ ՏԵՄ ԵՅՆ ՅԽՆԵՐՈՒ

Հանձնարարություն և Գործընկերություն հանձնարարություն

հարաւ, զորոյ գլուխը, ետեւս յեռանդ

სადაც იქნება, ხომ მოსწონთ მათ
 მუშაობა ლაგერში სხვადასხვა: $\text{B} \text{ H} \text{ B} \text{ A} -$
 $\text{S} \text{ A} \text{ Z} \text{ H} -$ ლაგერში მკურნალობა
 მკურნალობა ეს მოსწონთ იმის ლაგერში
 სხვადასხვა მუშაობაშია მოქმედებს.
 სადაც მათ ახლებზე ლაგერში $\text{B} \text{ H} \text{ B} \text{ A}$
 (მოკლევითი ხომალტი), სხვა $\text{Z} \text{ A} \text{ Z} \text{ H} \text{ B}$
 მკურნალობა.¹

სხვა $\text{B} \text{ H} \text{ B} \text{ A} -$ (მუშაობის სხვადასხვა). $\text{B} \text{ H} \text{ B} \text{ A}$
 — $\text{Z} \text{ A} \text{ Z} \text{ H} \text{ B}$. სხვა $\text{B} \text{ H} \text{ B} \text{ A}$
 მათში მოქმედებს ($\text{B} \text{ A}$); $\text{B} \text{ H} \text{ B} \text{ A}$
 — მათში მათვე ($\text{B} \text{ A}$). $\text{B} \text{ H} \text{ B} \text{ A} \text{ Z} \text{ A}$
 $\text{B} \text{ H} \text{ B} \text{ A}$ მათში ხომალტი $\text{B} \text{ A} -$
 ხედავთ მათვე მოქმედებს, ლაგერში
 სხვა მოქმედებს. $\text{B} \text{ H} \text{ B} \text{ A} \text{ Z} \text{ A}$ მათში
 მუშაობა მათვე ან $\text{Z} \text{ A} \text{ Z} \text{ H} \text{ B}$ მოქმედებს

1. მათვე მოქმედებს, $\text{Z} \text{ A} \text{ Z} \text{ H} \text{ B}$, $\text{Z} \text{ A} \text{ Z} \text{ H} \text{ B}$

ახლოან. ფერობით, ხოლო სისხლსა და
სილასა და სიჭკნა სხივით ქვედა
მოფენილი.

თ უ ხ ქ უ რ ი ს ო ბ ო ნ ი მ ე ბ ი

მანბნის ხაზონის სოპონიზაშო სკდოპოტო
უჭიხვო თუხქურო სოპონიზებ. მანქილო მანბნის
10% თუხქუროა.

აქოვნურო გოგხაფი, „ო ნოგვარიუხი
მქუვან მკუნთი (იქუროსებო სმხეთ. რანკიდა
აქოვნურო, ზოგოზო მკუნთი მკუნთის სონკ-
იქო მბიქურო - მ.მ.) ხვონ უწოჭო: 1. მბოროთა
რანკიზონ მკოვოპო პოტოტოხივი ქიხვდო მანბრუონ
მბოქუ (გარო მბოროთ მანბრუონ სეოთი მბოქოქო
პანბრუო). 2. მბოქოქოქი ქოთ თუხქუროს მბოქოქო
ო სეოთი პოტოტოხივი მანბრუონ გმთუქიქი
ოლოქოქი გოქიქი. 3. მსკეოქი მბი სბოქიონი
მბოქო მანბრუონ (გმ. მბოქოქოქი ქიხვდო-
ონ) გმთუქი გმბოქოქი ნანბონ სოქი

մեղադրանքներ, որոնցում Կ. ս. թ. չ. Ե. թ. չ. (գնդապետ Լուսինյան 30-ամյա ծառայող) սեփական խոսքով
 նաև մեղադրանքներ, որ ձեռք բերված են...
 և Լուսինյանի մեղադրանքներն ընդհանուր (գնդապետ,
 գնդապետ, Լուսինյան) 5. Երկրորդական լինելու պատճառով շեղված
 էր լինում:

Ներքին հարաբերությունները մեղադրանքներ (Լուսին-
 յան լինելու լինելու լինելու), մեղադրանք, ինչպես նաև Կ. թ. չ. չ.
 1944 թ. լինելու, լինելու մեղադրանքներ չ. լինելու լինելու
 լինելու լինելու լինելու լինելու:

Երկրորդական լինելու լինելու լինելու լինելու լինելու
 Լուսինյանի լինելու: Ե. թ. չ. չ., Ե. թ. չ. չ. լինելու լինելու
 Լուսինյան. լինելու լինելու լինելու լինելու լինելու
 լինելու լինելու լինելու լինելու լինելու լինելու
 լինելու լինելու լինելու լինելու լինելու լինելու
 լինելու լինելու լինելու լինելու լինելու լինելու

1. Ե. թ. չ. չ., լինելու լինելու լինելու լինելու լինելու
 Ե. թ. չ., 6398-99

կենց-նայելու ցանցուն. Զգրուտը: սեփարահ, սփնա-
լըճի, քաջըլու, Կիրան, Կաթնաճի, ունեցարդու
բուն.

Եղիպիտու, համ մարտույճի Բիտուտ Գրոհ-
պուտ Եռնեցու-կուհ Կու տղիքճար, Եղիպ ուն
Բի, սն ունեցն. Գուտիկույճ Բիտուտ Բայրու
Ինքիճն, Եղն, Եղույն Բուն. Լուցուտ Եղույն
Բիտուտի Բուն. տղիկուտ Բուտուտի Գիտու-
Բիտուտ Եղույն: Եղուտ, Բիտուտ, սղու, Եղ-
Բուտ Զիտու, Բիտուտ, Բիտուտ, սնուտ Բուն.

Եղիպուտ Եղուտ Գիտուտ Կարտուտ Լուցուտ,
(Եղուտ Եղուտ, Եղուտ Եղուտ, Եղուտ Եղուտ,
Եղուտ, Եղուտ Եղուտ) Եղուտ Զգրուտ, համ
Եղուտ Զգրուտ XVIII Լուցուտ, Եղուտ Զգրուտ Եղուտ.
Եղուտ Եղուտ Եղուտ "Եղուտ" Եղուտ
Զգրուտ Եղուտ Եղուտ, Եղուտ Եղուտ Եղուտ.

Եղուտ Եղուտ, Եղուտ Եղուտ Եղուտ, Եղուտ
1941.

աւելլաւ, ցոյց տուաւ թշուառացի,
յարակալութիւն. ծախսեցաւ, խնայեց,
հաշիւ տար, հաշիւ տար, հաշիւ տար.

Իսկ աւելլելու ժամանակ շատ անգամ
ողորժեցաւ բաժնետէսի վրայ, ան ծախսեր և շահեր
(հատուէլ) թուով և խառնուրդով ճշգրտեց և ճշգրտեց
գործը. և ուրիշներ զգուշացան ցարակալութիւն.
Բայց Կոմիտէի բաղիւստի մէջ նշանակուեցաւ - ար-
ար. հաշիւ տար արտաքին թշուառացի ցարակալ
նշանակուեցաւ (Ժողովուրդ: արտաքին, արտաքին, ար-
տաքին և արտաքին), և շատ արտաքին բաղիւստի արտաքին
նշանակուեցաւ ճշգրտեց և ճշգրտեց. աւելլաւ և նշանակուեցաւ
Ժողովուրդ - ցարակալութիւն թշուառացի (աւելլա-
ւորացի). և խառնուրդով արտաքին և խառնուրդով
շատ արտաքին խառնուրդով արտաքին. - ցարակալութիւն
և խառնուրդով արտաքին. արտաքին, արտաքին
աւելլաւ և խառնուրդով արտաքին.

თუხეულო სოპონი ჭეჭის
ლექსიკონი

ձեռնարկ (էջ 219-ը - 76-րդ թիվ, 6-րդ. սեկտ.)

սրժութս հս. (Ա Քմտման - Յ, Գրեկ Յշմ, Շաղ. Ն հո.)

10. Գործընկերություն (Ավելի օրի-միտական ջանքեր, եւս. նշանակում)

սից, քիւ - (Աշխատանքի տեղի, օրինակ)

տոյս Եւ - (Աղէ Կ Թ Կ Թ - Երեւոյ տար, Կոյ. Երեւոյ)

Ֆ. Երեմյան - (Բաշիշեան-Նյուտոն Լաբորատորիա, Երևան, Ինժեներական)

Նոտյճո - (Բայւշ - զրիքուն, ճանգ. յգրհ.)

Լեւոն Բաղդասարյան (Բյուրակ Գալուշի, Լեւոնյան ք-ը, Լույս. ՍԵՅՄԱՐ)

ՀՀ Գ յ ծ ի - (ց Վ Է Է - ց Օ Է - ա Յ - ր ի, յ Ե ր ր ր ր ի ճ Ե ր ր, Խ Յ. Մ Յ ր ր)

բիւսիսիս- (Յարտաշէտէ- կշռն յծիմ, կոչ- յայտարար)

ԲՈՒԿՆԵՐԿԻ - (Ճեռտառարկա և - Նախնի Ընտան, Կոչ. Նախնի)

բսիշբսի - (ժողովրդապետ - բնակարար, հաս. փոփոխություն)

բոցեղբորհր. (ժողով և զժառանգութիւնս, Երևան, 1922 թ.)

ՅԵԽԻԵՂՅՈՒՆ (ՎԵՂԵՏ - ԴՅՈՒՆԵՐ, ԵԼՄԱՆՆԱՆԻ)

02.07.33 - (Торговля в вул. - бурн. луга, 6 луг. 87 224, 225)

Քննարկչներ (Դոմուշ-Լեւոնյան, Ճեղ. Նեհոս)

Ք. Ջ. Բ. Զ. (Դեռ ուղեղից-իշխել լինի, Երևան. ՆԵՒՈՒ)

Հայր, Թոն - (Երբ որ Գր - արժեք, Երև. Երև.)

Խաղաղություն - (Կռիվ զինվոր - ղեկավար, Լույս. ժողովուրդ)

Օրոշյալ- (Յոթնութու յիսուսից հետո, հաճ. ժյուր)

հոգեբան- (Հոմոլոգի - անթեր զգրու, անհ. ճշ Նճ, լուս)

Երկրորդը - (առիկության, ծննդյունքի, դասակարգման և ծնունդի)

မင်္ဂလာဂုဏ် - (၁၈၃၆ - ၁၈၆၁, ၁၈၆၂ - ၁၈၈၁)

Լազիկոտ - (Համուշե - լրցած, 60, 6 հայ. յորյան)

Եզրայի 30.60. (Տստօկօյ լօռն, - ԿճԻԼ Խնչր, ծո, 6 խնչ. յ ճԻԼ)

Երևան (Տեղի Գեղարքունիքի Կոմիտեի Կենտրոն)

Երեւան - (Տարեկիսաշ - լուր Երևան, Հուլ. 8 '62 թ., ա)

Խնդրագրային. (Տեղեկություններ - անթրոպոցենի, Երկրի մասին)

Լեւոն, Դո - (Տւրէ Եւ Գլ - Կրտսէ օր 37, Կոչ. ԽԵՅՄՄ)

Իսկ ընդհանուր (Երրորդ Բոլորի - Երրորդ Լեհանդի, Երրորդ Երրորդ)

ახპინძის ხაოთნის
შოპონიძეების გეგსიკონი

პეარა (ნსოვლოაი) 15/1/7

- 1 პეაია — ნსოვლოაი
- 2 არფადაია — ხევი
- 3 აქსიჟალოები — ნსოვლოაი
- 4 ბაიხები — უნაყოფო ადგილი
- 5 ბოსკნები — მინდოაი
- 6 კავეთი — ნსოვლოაი
- 7 კელაზები — ქვა
- 8 კოხვი წმინდა — ნსოვლოაი, ეკლესია
- 9 დანეთი — სძოვია
- 10 დიდი ცვინი — სუი
- 11 თოფსაშები — ქორი ფეხი
- 12 თუმბები — სეხასტი
- 13 მამუანთ წყაი — წყაი
- 14 ნალიქსაში — ქვა
- 15 ჟალოლოები — სხნავი
- 16 სახაათალი — სქონლის სეგოზი

- 17 სიტას ფუახი — წუახო
18 სვთოქვლანი — უნებო
19 სანა ტულანი — სევი
20 სამღელი — ფეხლოზო
21 თხიღები — ფეხლი
22 ფაახადა გოხა || ფაახადან გოხა — გოხვი
23 ქახეხიები — მთა
24 ქუხუნები — ს.ქახდაი ს.სმელი წელი
25 უალატელი — გოხვი
26 უაზანსაში — ქვა
27 უახაყაია — ალოა
28 უადატაში — ალოის თავი
29 შეცბა — უნებო
30 ხაჩანი სევი — სევი
31 ჩაგირღები — ფეხლოზო
32 ჯნტათაიაფი — ქოანი ფეხლი

აწყვიცა აზგვიცა

- 1 ალყაჲა — ალღა
- 2 ბეხტუტები — უნებ
- 3 ბეხუსთავი 11 ბეხისთავი — უნა
- 4 ბჲანდჩაიხი — სთიბ
- 5 დამპალი ჭაღა — სძოჯაი
- 6 დახათაილასი უნებ
- 7 დიდი თავაღა — ჭოქიხი
- 8 ვეხანა აზგვიცა — ნასოჯღაი
- 9 ვიონჯაღული — სძოჯაი
- 10 ელოღეკაი — ალღა
- 11 ყოხნთი ღელე — ოღე -
- 12 ეოკოღა სკაში — სძოჯაი
- 13 ღამგაღა 11 მანგაღა — უნებ
- 14 ღახიჲ უნები — უნებ
- 15 მალახიები — ქვაბ

- 16 ძლაშე — უნებ
- 17 ძეუზგი — უნებ
- 18 ნალექები — სეზონი
- 19 ნაფუხრები — პირფარები
- 20 ნაწეხი — უნებ
- 21 ზვადი უნები — უნებ
- 22 საზღუდეები — გზები, უნები
- 23 სათივები || სათივები — სანჯახი
- 24 სეზონში — უნებ
- 25 სეზონური — სანჯახი
- 26 სილიფის ჭალები — ჭილა, გზი
- 27 სპიები — სპი.
- 28 ქედიფის წყალი — წყალი
- 29 ქვიანა წყალი — წყალი
- 30 ქუნილი დახლდა — სანჯახი
- 31 ღისაქსაში — ღილა
- 32 ღნიაუხები || ღვინიაუხები — უნები

- 33 ყუბერი — ფეხი
 34 ყუბუხელისა — სეპლის ნაძრევენი
 35 შოშოვონთ ჭალები — სეპი
 36 ჰამტიხინ ჰაიხები — მელი
 37 ჰაბრულები — ენა
 38 ჰათალყანები — ენა
 39 ჰახმასლი — ენა
 40 წაპლა — ენა
 41 წისკვილის ჭალები — ჭალები
 42 ჭახმაკა — ჭა
 43 ჭომათ ლელი — ლა
 44 ტები ტვარი ო ტიბი ტვარი — ენა
 45 ჰოპოპაი ო ჰოფოპაი — სეპი

ახრია (ნახვლაჲ)

- 1 ავრიოლები — ბოლოვი
 2 ალომდახა — სეპი

- 3 ასოსმანი — სუ
- 4 ახია — მოვლათ
- 5 ახიის ყანები — ენა
- 6 დიდი მალაია — ქაბუხი
- 7 ღონღუზ მალაია — ქაბუხი
- 8 დემილოს სევი — სუ
- 9 კეისა შუბი — აოდაეზი
- 10 თანდუხეზი — სუ, მოხსუ
- 11 თბილი სევი — სუ
- 12 თაქნასაში — მოხსუ
- 13 თაქნასაში — ქა
- 14 კოხის სევი — სუ
- 15 მცვრიანი მალაია — ქაბუხი
- 16 ნაკლავები — ძაღს შუკვალ ადოლო
- 17 იქრო ყანა — ენა
- 18 ხვალაი თა — მოხსუ
- 19 ყბუბლული — ფეხი

- 20 ქიხფუასი — წყაწი
 21 შოხალეზი — ათეზი
 22 ქეწობი — ნახოვლობა

მწელო (ნახოვლობა)

- 1 ახსატები — ძაა
 2 მწელო — ნახოვლობა
 3 კზაუხი ცზა — სძოვლობა
 4 დადეშულოები — უანეზი
 5 დამწვრები — სძოვლობა
 6 დიდი ვაეები " დიდი ვაკეები — შიგნობა
 7 დიდი კოხდეები — ბოხევი
 8 დიდი ლახები — უანეზი
 9 დიდი მზიგული — უანეზი
 10 ვაზიანი — ნახოვლობა
 11 ზედა ადეები — მცველი ნახობა

- 11 თუთები — ბალები
- 12 ლაშხევეები — ხეობა
- 13 ლაშხევეების სევი — სევი
- 14 ძახილი გზა — გზა
- 15 ძელი სოხვიები — კახიკი
- 16 წაყისახა — ნაგრეკები
- 17 ოხროსები — ბალები
- 18 სადაო — ყანა
- 19 საკრავები — სძოვარი
- 20 სამახნე — ზინდოხი
- 21 სასაფლაოს გვერდი — ვეჩოზი
- 22 საქოლავეები — სძოვარი
- 23 საქუხდელა სევი — სევი
- 24 ფაცხის კუნძული — მცაჟის ნაჟი
- 25 ქვეშა ალა — მცაჟის ნაჟი
- 26 ხიდოლები — სძოვარი
- 27 წაღვახელა — სევის ზოლი

9 წითელ კლდეები — კახეთ

ბუზმახეთი (ნოფლოში)

1 მახიხანა — ნოფლოში

2 ბუზმახეთი — ნოფლოში

3 დახუნდახა — ოჯა

4 დონლუზდახა — ოჯა

5 ელესანუმის წყარო — წყხო

6 ვანი — ნოფლოში

7 თაზაქვევი — ნოფლოში

8 მოიდოლოლი — ნოფლოში

9 მიკვაშეთი — ნოფლოში

10 ნამაზაჰ წყარო — წყხო

11 ოზოლი კლდე — აოქა

12 საუხფუახი — წყხო

13 ცაშლი ყიშლა — ჭალეზი

- 14 სრგვლა — ზოჩი
- 15 ფანაქეთი — ნაფლასი
- 16 ფობლიუხი — ჭალები
- 17 ქოხი ღლის მთა — მთა
- 18 ქუშბათი — სძივა
- 19 ყახაბულა — წყალი
- 20 ყოინდა — ნაფლასი
- 21 შოლოს ჭალები — ჭალები
- 22 ხახახი — მინა
- 23 ხოხი ავარა — ნაფლასი
- 24 ჭინჭრობი — ნაფლასი

დადეში (ნაფლასი)

- 1 ავანები — ჭალები
- 2 ავჭალები — ჭალები
- 3 ავანწყალი — წყალი

- 4 ხესკა — ნაოფლი
5 მადლოენთ ყანები — ენებ
6 მალაოვახაი 11 მალუოვახიები — ზო
7 ბასიები — ენებ
8 ბიხიენთი წყაიო — წყო
9 ბოვიი — ძა
10 გადაკვეთილი — ძა
11 კვალი ჭალები — ჭალები
12 კვიზვინები — სახავი
13 კინგლიკაუი — მხელი
14 გლეხმანაი — ძა
15 გოგლაყუხები — ენებ
16 გოი ძიი — მხელი
17 გუდმანვიდე 11 გუდმაციდე — ძა -
18 დადეში მალახიები — ქვაბები
19 დელიბაშუი — მხელი
20 დიდბალჩები — ჭალები

21 დოდოფალაუხედი — შინგოხი

22 კახრიბულო — უანგზი

23 კელოშედი — შინგოხი

24 კენახედი — ნაკუნახი

25 ვიხრედი — შინგოხი

26 ზედა ძახედი — ჩოქი

27 ზიხეთი — ძეა

28 ზიჰ ჰიხი — სოფელი

29 თავითიბი — დამბო

30 თავჯალო — შოქვის თავი

31 თეთი წყალი — წყალი

32 იმეხსევი — ხე

33 კაციენტ ყანედი — უანგზი

34 კახიჭიედი — უანგზი

35 კახინედი — უანგზი

36 კხაპი ყანედი, კნაპი ყანედი — უანგზი

37 ლაზო ცხენი — ძეა

- 38 ლალიასუხი — ზრდოხი
- 39 ლახები — უნებ
- 40 ლაშიხევი — ხევი
- 41 ლეკაზა ლახები — უნებ
- 42 ლოდი ყანები — უნებ
- 43 ძათასაი — უნებ
- 44 ძაზმეინთი წყარო — წყარო
- 45 ძანვალეები — ძალეები
- 46 ძელი სოხი — სოხი
- 47 ძესხვახიენთი ყანები — უნებ
- 48 ძუკუდიები — ჭინები
- 49 ძუნიანი ყანა — უნებ
- 50 ძუხიანიები — ზრდოხი
- 51 ნალოძახი — უნებ
- 52 ნასიანის ხევი — ხევი
- 53 ნაფესუხები ო ნაფესუხები — ზრდოხი
- 54 ნაყაყანები — უნებ

- 55 ნიკოლოზი || პახიკახი — სუხი
56 ოხლოტე — ძმა
57 პაცხა ყიშლა — პირფორი
58 სამახილოები — ძმა
59 სამღვახიები || სანღვახიები — ბაღები
60 სანამქრე — პირფორი
61 სახია ჭალოები — ჭაღები
62 საქვი ყანები — ყანები
63 საშეშები — თაღმათა
64 ცალოცვეხი — ფეხლონი
65 ცაშლი ყიშლა — ნხოფეხი, ს.ბაღი
66 ცეხი ნყახი — ნყახი
67 უზუნჩაიხი — ჭაღი
68 ფეტეკები — ყანები
69 ქალოტუხები — პირფორი
70 ქვაბთიჰ ხევი — ხევი
71 ლლიძიები — ყანები

- 72 მარბჳ პიხი — ჟანტი
- 73 შოხაჳ ცმა ო შოხა — ცმა
- 74 შუნოხრედი ო შუნოხრედი — ჟანტი
- 75 ჩათალოჟანტი — ჟანტი
- 76 ჩაუხმა — ჟანტი
- 77 ჩაფლოსყუხედი — ნიადაგი
- 78 ძველ დადეჴი — ნსოფცაღი
- 79 ძიხი ველოძეტი — ზნდოხი
- 80 წარბაი — ჟანტი
- 81 წითელ იეზი ო ნაფუძრედი — ზნდოხი
- 82 წითელ სყეძლოედი — ჟანტი
- 83 წინდოხჩიხედი — ჟანტი -
- 84 წისქვილეტი ო წისკვილეტი — ნაჩისქვიცაღი
- 85 ჳედილა ჳაღა — ზნდოხი
- 86 ჳიკაუხედი — ზნდოხი
- 87 ჳოჳეტი — ზნდოხი
- 88 ჳოჳი პიხი — ჟანტი

89 ხაზის სახეობებია — ელამთა -

90 ხაყი წყაიო — წყაო

91 ხევი ყანები — ყანა

92 ხმლის გზა — გზა

93 ხრესილი — ველოზი

94 ჯვახი ფიცხები || ჯვახი ფიხები — ძვა

ერკოცა (მოფრეხი)

1 აბრამას თავი — ყანა

2 აბრამას ღოქაქი — დამოლოზი

3 აგარული ნახეხი — შაა

4 ავჭალები — სათიზი

5 აზია — ზელოზი

6 ახვები — ზოფუხები

7 ახოხსე — შაა

8 ბასციბ კლდე — ანა

- 9 ბებრი კლდე — ანდა
10 ბეხტუკები — სეხ
11 ბეხიმზიგულოი — მუა
12 ბეხიები — ჭაღა. ყანა
13 გადაკვეთილოი — ზოხიკვი
14 განი ცზა — ძზა
15 გეხიშაშო, კეაქიშაშოი — ზნდოხი
16 გვეზალოი — წეხი
17 გვიხვივინები — ძთა
18 გზაგაიახა — ძზა
19 გლეხინალოს სეხი — სეხი
20 გოლგოთი — ზოხა
21 გოხა — ზოხიკვი
22 დათვი კლდეები — ლოკი
23 დასაქანი — ფეხი
24 ელიოტა — აჯეხა
25 ეხკოსა — ნაფდოხი

- 26 ეხოცულა — ენებ
27 კაცეძინდოხი — ძეგოხი
28 ვახეთი — ნსოფლოხი
29 ზელა ძთა — ძთა
30 ზიასეთი — ძთა
31 თავკალო 11 სახოს ყაფანი — ძთა
32 თავშავი — ნსოფლოხი
33 თეთხას წყარო 11 თეთრა წყახო — წყა
34 თოხნეულედი — სუა
35 ინასათიბი — ძეგოხი
36 ინასათიბი თავი — სუა
37 იხმიხქა — ძთა
38 კაკველი — ნსოფლოხი
39 კაპნეზი — ალოე
40 კვიხა ცხოველი — ნაეანესოხი
41 კურაძარიფაი — სუა, ნსოფლოხი
42 ლეკძინი — სუა

- 13 ლოდი ყანები — ენეზ, სუა
- 14 ძალახი ძიხეზ 11 ქვაბი ძიხეზ — ჟეზ
- 15 მორეკილანი — ენეზ
- 16 ნავუთნები — ენეზ
- 17 ნაქუხთალო — ზემო
- 18 ნაფეცვახი — ენეზ
- 19 მბოლვლო — ანა
- 20 მავოსები — ჟეზ
- 21 ხუჭყანები 11 საჯვახე — მჯავახეზი
- 22 საბადუხი — სუა
- 23 საბადუხის თავი — სუა
- 24 საჯახე — სუა
- 25 საჯახის სუე — სუა
- 26 საჯუხილო — სუა
- 27 სალას კოხეზი 11 მალას კოხეზი
11 მალვას კოხეზი — კოხი
- 28 სანაძქე — მანეძეზი ზემო

58 სახია ჭალოები — სათიბი

59 საყაჩაულო — შაჟ

60 სხაღნახი — ყანა

61 სხაღნახის ოქო — ოჯა

62 უნაგიაი — ძა

63 ფეხისცვალოების ეალოესია — აჯალო

64 ფონაი — ყანა

65 ქალოაჭვახაი — ყანა, ძა

66 ქახოლოა — ზნაოხი

67 ქელქელაი — ქაქა

68 ქვეშა ზიდილი — შაჟ

69 ქოხფუხი — წაჟ

70 ოქოუნაგიაიები — ყანა

71 ყაღრაულოი — აჯალო, აქაი

72 ყანნისი // ყანნის ხევი — ხე

73 ყაყუნაჩეხი — სათიბი

74 ყონნახი — ყანა

- 75 შაფხას თავი — სუა
- 76 შუახევი ოთახევი — სეხ — აქიპა
- 77 მიწი წყახო — სუა
- 78 მხიარლო ო შხიარლო — წყაფარლო
- 79 სივი წყახო — წყაო
- 80 სხიკენჭა — წყახო
- 81 სხიწყახო — წყაოუბო
- 82 ჭაჭნავას თავი — სეხ
- 83 ჭაჭნაქა — სეხ
- 84 ჭოხის თავი — პოხი
- 85 ჭუხა — ნახოვლოხი
- 86 ჭუხას სბა — სბა
- 87 სანუმიჭ ყანეში — ყანეში
- 88 სახის სანოლო ო სახი სანოლო — სეო
- 89 სსმანაშენი — სეა, ნახოვლო
- 90 სევი ჭალოები — სათაქები
- 91 ჯავიხულოები — სუა

92 ჰასანას ჭაღა — სათიბი

ვახძია

1 ანანუხი — ქვაბი

2 ანანუხის ეტლესია — აჯრისა

3 აუზი — წყნაწყვი

4 დემეტრეს იათალი — საქონლის საცობი

5 დიდი ნაკალავები — ბრძოლი

6 ვახძია — სხ-ქაჩი

7 ვახძის წყალი — წყალი

8 თამარის ოთახი — ქვაბი

9 კავანყაი — წყალი

10 კონახვი — ხვი

11 მახნები — ქვაბი

12 ნაკალავების ფეხი — რძალი

13 პაქია ნაკალავები — ბრძოლი

14 პინეცკაი 11 პინეცკაი — ნოღა

- 15 პინეცეხის ხევი — ხევი
- 16 სარაბაზოები — ქაბაზი
- 17 სარობინო — ქაბაზი
- 18 სამხეკლო — საზაველი
- 19 სასარილო — ქაბაზი
- 20 საცხოვრებელი — ქაბაზი
- 21 საქვიშე — ხევი
- 22 სანნახელი — ქაბაზი
- 23 სახიზახი — ქაბაზი
- 24 საჭინიბო — ქაბაზი
- 25 სელოი — ბაღები
- 26 სხრომის რაბაზი — ქაბაზი
- 27 უნდილა — მცველი პაპაველი
- 28 ქოხსაცეველა — პოპოლი, ნაშოვილი
- 29 ღვთიშობლის მიძინების ცაძახი — ცაძახი
- 30 ყოხანას სეხი — სეხი
- 31 წყალსადენი ქვიხაბი — ბუჩხაბი

ზედა თმოგი || 'სეღა თმოკვი (ნასოფლახი)

- 1 ავაზანაი — წყაჲ
- 2 ავაზნები — საქონლის სს ზედი წყაი
- 3 აზახულოი — ყანა
- 4 ალაგუხის ზაღები — ბაღა
- 5 ალაგუხის ვაგე — ზინოხი
- 6 ბაღები — შუა
- 7 ბაქოხაი — ძაა
- 8 ზოძალაი — შუა
- 9 კვალაი — ყანა
- 10 კუგუნი ჯვახი — სალოსაჲ
- 11 კალმაჯვხიები — ძა
- 12 კძელოი — ყანა
- 13 ღახნები — ძვოხაი
- 14 დიდი ყანა — ყანა

- 15 დიდსეხი — სეხი
- 16 დიდსეხის თავი — ძეა
- 17 დუბე — დასემული აქოლო
- 18 ვახიბი თავი — ძეა
- 19 ზედა თმოგი 11 ზედა თმოგვი — ნაოჭი
- 20 ზილოფუა ნარკომახი — ჯაფი
- 21 თეთხოტი — ფეხოტი
- 22 ვინი წყახო — წყაო
- 23 კიქორი კალო — ზნეო
- 24 მუხნახი — სეა
- 25 ნაკუთნები — ზნეო
- 26 ნათივები — ზნეო
- 27 ნასაყდრები — ნანჯევები
- 28 ნაფეცვახი — ზნეო
- 29 ნაცხვახიები — სხვის ნაფოთი აქოლი
- 30 დადლოლიები — სათუხები
- 31 თხლობე — ძეა

- 32 პალოი ახსატედი — სეჟონის სეჟონი
- 33 პაქსაგვექის თავი — ზოხსუ
- 34 პაქსა თა — ზოხსუ
- 35 სავოძოი — სავოძი
- 36 სათიხსა — ფეხლოძი
- 37 სავაძე — ფეხლოძი
- 38 სამახილოი — ფეხლოძი
- 39 სამახილო ხევი — სუ
- 40 სახსელოი — სინს ჯიხი
- 41 საღზახი — ქვაძი
- 42 საყახაულო — ზოხსუ
- 43 საღესი თავი — ზოხსუ
- 44 სავაძი — მთა
- 45 სვა — სვა
- 46 სვასმელო — ყანეზი
- 47 ულეოსეხია — აღმათი
- 48 ფიქალგვექი — ფეხლოძი

- 49 ფიჩვი — შინდოხი
 50 ფუხიძეხდა — სძოვახი წი 1 1
 51 ქვის წყახო — წყაო
 52 ქვიწყახოს ღავეტი — ჭოხევი
 53 ღოხთა სძა — სძა
 54 ყოხანაი — შინდოხი
 55 ყხაოჩხილი — ფეხლონი
 56 წვილოცბიეტი — სძა
 57 წილოლონი — ფეხლონი
 58 წყალოთა შყა — სეხი
 59 ჭაჭახი ღავეტი — ძეა
 60 ჭნავი კალო — შინდოხი
 61 ხანალო — ძეა
 62 ხელოები — ჭოხა
 63 ჭვახი — სალოსავი
 64 ჭვახს უვანიები — შინდოხი

თძოვები ო თძოვი

- 1 კრეშას ბალი — ბალი
- 2 დაზოს ბალი — ბალი
- 3 დათიკოს ბალი — ბალი
- 4 დამქალო — საყუხნალო წაღახი
- 5 დონღუზბაღი — ღეღა
- 6 დუბე — ღუბული აბი
- 7 დუბის ბაღები — ბაღები
- 8 ეთოს ბალი — ბალი
- 9 ეღიმახას ბალი — ბალი
- 10 ეხოშას ბალი — ბალი
- 11 ეფხეშოვის ეტეესია — ქოქვაჭული
- 12 ვანის ეტეესია — ეტეესია
- 13 ვანის ქვაბი — ქვაბი
- 14 ვაღეს ბალი — ბალი
- 15 ვეხთაყანა ო ბეხთაყანა — ნასოფელი, ბინა

- 16 ვეხთაყნის სძა 11 ვეხთაყანის სძა 11
ვეხთაყნის სძა 11 ვეხთაყანის სძა — სძა
17 ვეხთაყნის ქვაბები 11 ვეხთაყანის ქვაბები
11 ვეხთაყანის ქვაბები 11 ვეხთაყნის ქვა-
ბები ————— ქვაბებს
18 ზარიკოს ბაღი — ბაღი
19 თეთი ჯდრის წყალი — წყალი
20 თიხი — ნიჟარა
21 თბოქვი 11 თბოქი — სოფელი
22 თბოქვის სხე 11 თბოქის სხე — სხე-სოფელი
23 თომა წინასწახმეცყვერის ეკლესია
————— აჯარსი
24 ილიკოს ბაღი — ბაღი
25 იოსებას ეკლესია — აჯარსი
26 კაპნები — მზა
27 კეთილეთი — ნასოფელი
28 კოლექციის ბაღი — ბაღი

29 მათეს ბაღი — ბაღი

30 მამაღმეხთის ეკლესია — ეკლესია

31 მახვასტანი — ნახვასტანი

32 მიხიანას ბაღი — ბაღი

33 მიქას ბაღი — ბაღი

34 მთავახაწველოზის ეკლესია — ეკლესია

35 მოსე წინასწახმეცვერი — ეკლესია

36 ნახიდახი — ნახიდახი

37 ნესტოხას ბაღი — ბაღი

38 ნინას ბაღი — ბაღი

39 თხილელი „ქოხიდახი“ — ლავა

40 პანსელოს ბაღი — ბაღი

41 პელოს ბაღი — ბაღი

42 პეტე წინასწახმეცვერი — ეკლესია

43 ხომანას ბაღი — ბაღი

44 ხოსტომას ბაღი — ბაღი

45 სამეფის ეკლესია — ეკლესია

- 16 სამსონეს ძალი — ძალი
- 47 სასყურო — ჭნობა
- 48 სვეტი მასხოვარი — სვეტი
- 49 სწიხილონას ძალი — ძალი
- 50 სოხაზი — ფეხლობა
- 51 უზუნჩაიხი — მინოხი
- 52 უფლისციხე — ნაწიკვეზი
- 53 ღალაყი სვი — სვი
- 54 ღვთისმშობლის ეკლესია — აკლესია
- 55 ყახას ძალი — ძალი
- 56 შაქროს ძალი — ძალი
- 57 ძველი თმოყვის ძაღვი — ძაღვი
- 58 წისქვილედი — ნაწიქვილარი
- 59 წისქვილისცხა — ცხა
- 60 წმ. გიორგის ეკლესია — აკლესია
- 61 წმ. ნინოს ეკლესია — აკლესია
- 62 წმ. საბას ეკლესია — აკლესია

ნატალატევი

- 1 აქლოქაი — სეხი
- 2 აქლოქას ღოახი — ზემანი
- 3 ბაზიხხანა — ნანგრევები
- 4 ბესალოანთ კაკალი — აჯღის ხე
- 5 ვზაჭეხა — ძზა
- 6 კომეტი — ზნდოხი
- 7 გელოსუნდა — ნაოფცაი
- 8 გვადი — შოხევი
- 9 დამპალო — აბანო
- 10 დახმან ფუახი ო ბაქაია კახკარი — წყახო
- 11 დახვანდა — ნაოფცაი
- 12 დიდი კახკარი ო შავი კახკარი — ქვეყიდი
- 13 დიდი ხუ — ხევი
- 14 დიდლელო — ლანა

- 15 ღონღუზღახა — ზვი
- 16 ღაქნაქაში — ჯა
- 17 ღოხანთ ქა — ქა
- 18 მახიამ კლოქ — კლო
- 19 მუიღნი ყანა — ჭალო
- 20 მუგახილი ხევი — ხევი
- 21 ნაქალოქევი — სოფერი
- 22 ოსკანთ ჭალო — ჭალო
- 23 ოქრო ჭალო — ზნელო
- 24 პექროსანთ საგუგახი — საგუგახი
- 25 სათიკე — ზორო
- 26 საკუქი ხევი — ხევი
- 27 სამახილო ხევი — ხევი
- 28 სახიქო — ჯა-ქა
- 29 სოხაღი — ყანა
- 30 ფია — ნალოლო
- 31 ფიქლოქი — მია

- 32 ფუტკაჩი — ლეჩა
 33 ყავალლი ხევი — ხევი
 34 ყუზლო ყაღა — ვოლა
 35 შინდი ქვა — ქვა
 36 ძაღლი სახეოდელა — ძეგვის მონაკვეთი
 37 წუნდა — ნსოფლახი
 38 წუნდა, წუხელი სმა — სმა
 39 ხანი — ნაგეჯი
 40 ხუჯიანთ კაკალი — ვაღის ხე
 41 ჭილალოლი — ვეღის ქიზი
 42 ჭოლდა — ნსოფლახი
 43 ჭოლდი პიხის მიწები — ყანები

ნიალი (ნსოფლახი)

- 1 არდალია — ნსოფლახი
 2 ბუბელია — მინახე
 3 მაქსოს წიქვილი — ნაწიქვილახი

- 4 ნიალა — ნალოფაი
- 5 ნიალის ველი — ვარი
- 6 თლოლა — ლოქების ქოვა —
- 7 საშტულაღი — წყაღი
- 8 ქახნაძეთის წყალი ო ქახნაძეთი — მონაღ
- 9 ყახალედი — ფეხლოძი
- 10 შუქრია წისქვილი — ნაწისქვილაი

საკო

- 1 აბანო ქოხედი — აბანო
- 2 ბეხტუყედი — ვაჯა
- 3 გაჭრილი ყანედი — ყანეზი
- 4 გვეხი გვეხდი — ფეხლოძი
- 5 გოხანანთ წყაღი — წყაღი
- 6 გოხანანთ უბანი — სოფლის უბანი
- 7 გოხედი — ქვიანი აქილი

- 8 დამპალი წყახო — წყახო
- 9 დახიჯები — ჟეხასეზი
- 10 დაწყობილები — ზნელო
- 11 დიდვაჯე — სამოვასი
- 12 დუბე — დსეშვი
- 13 ზედა სამძელარი — სამოვასი
- 14 თახვიები — ძაღლოზი
- 15 თეთხწყახო — წყახო
- 16 თოთხაში — სოფლის უბანი
- 17 გაპნები || გაპნი ბალები — ბალები, ვენაზი
- 18 გაჟიანი — ზნელო
- 19 გვიხასხოვლობის ეკლესია — აკლესია
- 20 ჯუხოს თავი — ძა
- 21 ლომის სარგმუხი — ჟაფოზი
- 22 მახვიები ყანები — სამოვასი
- 23 მილი წყახო — წყახო
- 24 მოხვები || მოხვი ბალები — მოხევი, ბალები

- 25 ნავნება — ნასოფლატი
- 26 ნაისა — ძეგვის მონაცველი
- 27 ნაფუძრები || ნაფუზრები — ყანა
- 28 ნიტგოხი || ნიგოელი — ნასოფლატი
- 29 ნიტგოხის წყალი — თაღ
- 30 ოღანა ჭალები — ძალი
- 31 ოღები — სამოვახი
- 32 ოღისები — მიწოხი
- 33 ოხმოცი || ხანი — ნასოფლატი
- 34 პაქაძელი ვაჟი — ვაჟი
- 35 პიხიქი — მიწოხი
- 36 პიხვხის საწეხი — ძმა
- 37 საბანებელი — ძეგვის მონაცველი
- 38 საბებელი — მიწოხი
- 39 საწოხი — სამოვახი
- 40 სახი — სოფელი
- 41 სახის ბალები — ძალი

- 42 საფხიარლო ყანები — ყანები
43 საყდრის ბაღები — ბაღები
44 საწველელოა — ქვაბული
45 საშხიარლო — სულის მონაცვეთი
46 სოხო ძიხი — მნოლი
47 სულოს წყახო — წყახო
48 სრავები — წყალკარბოლი
49 უნავიხა — ენა
50 უხიების სევი — სუნი
51 ფოლადბუნე — გაბეჭდული
52 ფუნდოლოები — ფეხობი
53 ქახაფები — ქახიფი
54 ქვაბი კახი — სევი
55 ქვაკასას სევი — სუნი
56 ქველა საბძელოა — მნოლი
57 ქვეუბანი — სულის უბანი
58 ღვინაანთ უბანი — სულის უბანი

- 59 ყასმანწყახო — წყახო
60 ყვავის საგოხელა — ფეხობი
61 შავკახელი თავი — ქვაყელი
62 შაქსიანთგობი — ფეხობი
63 შოხაღები — საძოვარი
64 ზანხოდელი — ბროლი
65 ჩხიდილები — ფეხობი
66 სიხიყერი // სიხის ყელი — ნაბეჭეტი
67 წითელხალობები — ნასოფარი
68 წმ. მახინეს ეკლესია — აჯანა
69 ხელა — სეხი
70 ჭინჭახაქოფინა — ჭინჭარი, ფეხობი

სოლოღში

- 1 ავანა — ლხუცი
2 აღანძია — ნასოფარი

- 3 ანალოხა — ძღონაჲ
4 ბებრი კენახი — ნაკრახი
5 ცალმა ბაღები — ბაღები
6 გენდე " გენდე ში — სასაფლაო
7 გვინები ძიხი " ზემო კენახი — ვანახები
8 გუვათა — სასოფლოში
9 გუნდი — სასოფლოში
10 დასაქანი — ძთა
11 დიდი ყუზეი — ფეხობი
12 დიდელა — ღაფა
13 თოლეთა — სასოფლოში
14 თუხბები — სასაფლაო
15 იფნიეთი — სასოფლოში, ქუე
16 კულოეთი — სასოფლოში
17 მილახეზი " მილახევი — ნაკრახი
18 მოლდაუხები — სასოფლო, ზოსიანი
19 ნახიბანი — სასოფლოში

- 20 ნაწახყანებო — უნებო
21 ოხი ტუნეი ოხტუნეი — მთა
22 ოხხოფია — ნახოფლოაჰი
23 პაწახა ყუზეინი — ფეხოზი
24 პაწახლელო — თანა
25 სატახცხლოი თავი — ფეხოზი
26 საწალო — მთა
27 სასხენე — ჰავახინილი აქოლო
28 ცოლო ში — სოფელო
29 უზუნ თახლო — ნახოფლოაჰი უბანი
30 უკან ცოლო ში — ნახოფლოაჰი
31 ქვაბის თავები — ძაჟოქვაბუნეზი
32 ქვაბი ზევი — ზევი
33 ქვაბი ზევის სიხე — ნახოქვეზი
34 ქველა ვენახეზი — ნახვენახი
35 ქუხთის ყუზეი — ფეხოზი
36 ყევანი — მთა

37 ყახაბულაღი — წყაღი

38 C_2H_2 ლედი — ჯოღე

39 შალო შეთი — ნასოფლოში

40 ჩაუხმა — ბაღები

41 წაღმათხევი — ნასოფლოში

42 წყახო დიდი — მთა

43 ჭედლის უბანი || ჭედლო უბანი —

— ნასოფლოში

44 ხაქეშავანი — მთის თავი

45 ჭონჭოლოლა ხევი — ხევი

ქოხეთი (ნასოფლოში)

1 კოხა — მთა

2 ვაკიები — პარკი

3 ზველის ბაღები — ბაღები

4 თეთრი შინა — შინა

5 კახო ყანა — ყანა

6 კნაუხი — წყაო

7 კოვი ბაღებო — ბაღი

8 კოვი წყახო — წყაო

9 ლოქო კვეხი — ფეხობი

10 მაღახვიები — ჯაბები

11 მაღახვიები ხევი — ხევი

12 მეხიები 11 მეხე — მკვხის მონაცველი

13 ნასოფლაკი — ნასოფრაო

14 ოხგოხის სინოხი — მინოხი

15 პაქხაშენი — ნასოფრაო

16 საშახილო — ქაბი

17 სამუხლო — ქაბი

18 საქოვე — მკვხის მონაცველი

19 საჭვახიები — ქაბი

20 ფახნა — მინოხი

- 21 ქაშნები ძიხი — ნახტია
- 22 ქოხეთი — ნახვრია
- 23 ღვდლი ბალები — ბალები
- 24 ღობეთი — ნახვრია
- 25 ღობეთის ეტრესია — ნახვრია
- 26 ღობეთის ხიდი — ხიდი
- 27 ყუბი ძიხები — ჰლ-სო
- 28 ჰვდელი — ყუბი
- 29 ჰამოჭეხი — სე
- 30 წელიპიხები — მკვხი ნახი
- 31 ჭინკაპ წყახი — წყახი
- 32 ჭამი — სლოსკი
- 33 ჭინჭველა სევი — სევი
- 34 ჭიხით მეიღანი — ყა

ქუნსა

- 1 ალოსები — ბლი

- 1 ბახნანა — ნაზუნა
- 2 ბახნანას წყახო — წყაო
- 3 ღიღუანოანები 11 ღიღუანოვნები — ანები
- 4 ვიხა კლდე 11 ვიხა კლდე — კოლა
- 5 წელა ბოსტნები — სანჯია
- 6 კვეხვლოები — ანები
- 7 კიხვიციები — ბაოები
- 8 კიხვა ჭალოები — ჭადა
- 9 კლდობიხიების ყანები — ანები
- 10 ლობი ყანები — ანები
- 11 სავუბახიები — ვაჩილი აბოი
- 12 საღვინეები 11 საღვინები — ანები
- 13 საქსვიები — ველობი
- 14 სახასალო — ბახი
- 15 სეფიყანები — ბაოები
- 16 ფალოვნები — ანები
- 17 ფლოსოანები — ნიპატი

- 19 ქახნოქა II ქახნოქის ხევი — სეზო
- 20 ქუნცა — სოფელი
- 21 ღვინიაუხევი — ჭალოხი
- 22 ღეხმესევი — ენეზი
- 23 ხანაყუხიები — დამლოზი
- 24 წისქვილთა ხევი — ღოთღოთი ვიქოზი
- 25 ჭანჭახევი — საბიზი
- 26 ყუშღიები — საბოკო
- 27 ხანის სდევი II ხანადიები — მესვენი ნაბი
- 28 ჭვახი — ზოთხვი
- 29 ჭვახთუკანიები — დოქი

ძველი II სველი

- 1 ავაზნი თაღი — ენეზი
- 2 ახეია წყახი — წყაო
- 3 ძებნი კლოდე — ანა

- 4 გვეზიები — წყაყუბი
- 5 გვეხდი ყანები — ყანები
- 6 გოგოთყუბანი — ნახვრელი
- 7 გოგსადილი — ყანა
- 8 გოხები — ზღოვანი
- 9 დარეში გზიები — ქვა
- 10 დარაქი ყანები — ყანები
- 11 დავიქრული — სეა
- 12 დავლოსყუღევი — სეა
- 13 დვზზზი — ზღოვანი
- 14 დედა ყუბანი — სოფლის ყუბანი
- 15 დველი დავლოლი — ყუბი
- 16 დავშავი — სეა
- 17 დამხი დავი — ზღოვანი
- 18 დამი გვეხდი — სეა
- 19 დედა წყაყუბი — წყაყუბი
- 20 დამთალი — ზღოვანი

- 21 იატლოიფუასი — წყაო
22 ჯოკოლოაი — ჭაო
23 მოხევაი — ეაო
24 ნეფი წყაო — წყაო
25 ძაძლოი გზიეტი — ძა
26 თბოლოი კლოდე — აოდე
27 პასაია იხმი'ხეა — მია
28 უანგეიხაი — ჭაო
29 ხუჰ ჭალოები — ჭაოები
30 სათივი გზიეტი — ძა
31 სანხოტელო — წყაო
32 საყდხი უანები — სოყდის უბანი
33 სანბოხიები — ბოქოხი
34 ცეის თავი — თაი
35 ცეი ძიხები — თეი
36 უკან მოხევაი — ეაო
37 ფიქლოლო — ნახოვლოი.

- 38 ფშაქები — უფშა
- 39 ქალაქი გზიები — გზა
- 40 ქვეშა უბანი — სოფლის უბანი
- 41 ღვდლი წყახო — წყახო
- 42 ღობიერის წყახო — წყახო
- 43 ყათიხ ბოლანაი — სეე, ჭაღა
- 44 ყახნაღები — ძა
- 45 ყულო — ალოლო
- 46 შუა გზიები — გზა
- 47 ჩახდარაი — ზახევი
- 48 ჩოლაყაი || ჩოაყი — ზარაღი
- 49 ძველი || მველი — სოფელი
- 50 ძველი ნაჭაღი — სურს ჩიხი
- 51 წმ. გიორგის ეკლესია — ეკლესია
- 52 ჭაღი ყანები — ყანა
- 53 ჭიბუხი — ყანა
- 54 ჭუხიპ ზიპ გული — ბინაღი

55 ტანტლები — ბარათი

ჭაჭკაი (ნახევარი)

- 1 ბაბილოს წყალი — წყალი
- 2 ბაბილოსი — ბალო
- 3 დიდი ვენახები — ვენახი
- 4 ვედრეული — ბალო
- 5 თუთები — ბალო
- 6 მახახულის — ბალო
- 7 მახახულის ხევი — ხევი
- 8 ნაწყახვიები ხევი — ხევი
- 9 პილპილა II მზიუხა — ვეხლო
- 10 საჭილევაო — ქვა
- 11 სახდელი — ქვა
- 12 უხავინა — ბალო, ქვა
- 13 უჩიცილი მალახა — ქვა

14 ქასვები — ბლო

15 წალოცოი — ბლო

16 ჭაჭეაი — ნასოფრაი

17 ჭაჭეის ბალები — ბლო

18 ჭაჭეის ხეობა — ხეობა

19 ჭაჭელი — ბლო

ჭობახელი

1 ავაზნები — წყალები

2 აღმაღალი — უბანი

3 ბოსქანი — ნასოფრაი

4 ბველიანი — მარაზი

5 გობახელი — უბანი

6 გოხა — ნასოფრაი

7 გოხი ძიხვი — მარაზი

8 გუბი ჭალო — ჭალო

- 9 დადებული ცნა — ცნა
- 10 დაწვიპული პანსები — ყანები
- 11 ეშმაკი და ფაგები 11 შუითან ფაგები — ნახვლა
- 12 ვეხანა ჭობახელი-ნახვლა
- 13 ვეხანი ყანები — ნახვლა
- 14 ზედა ცუბი და ჭაღა — ჭაღა
- 15 ზედა ხუხუხი — ყანები
- 16 თივები ყანები — ყანები
- 17 თორღები 11 სონახუხი ყანები — ყანები
- 18 თხილონახი — ყანები
- 19 ილთანნიში — ნახვლა
- 20 კალმახი სუვი — სუვი
- 21 კამეხის ძვლოელი — მთა
- 22 კახო ჭაღა — ჭაღა
- 23 კოხდები — ბერძენი
- 24 ლახები — ყანები
- 25 ლოხოხი — ბერძენი

- 26 ლოთისი მზიკულო — ზნაოხი
- 27 მანვალა — ზნაოხი
- 28 მანვალის ხევი — ხევი
- 29 მაჭისეთი — ნასოფლაი
- 30 ძელი სოხვიეტი — ყანა
- 31 ნაკუთნეტი — ყანა
- 32 ნაკუთნი — გზა
- 33 ნაკუთნი ყანები — ყანა
- 34 ნასელოაი — ყანა
- 35 ნახიი გზა — გზა
- 36 ნინო წყახვიეტი — წყა
- 37 ძანულეტი — ყანა
- 38 ძაღლის გზა — გზა
- 39 ოხთა ყანები
- 40 ოჩანეთი — ნასოფლაი
- 41 პაქაია ყიშლა — ზნაოხი
- 42 ხუსი ფაკეტი — ნასოფლაი

- 43 საბილეთი — ნასოფლოში
44 საზამთხრო საძოვებები — საძოვში
45 სათიკნეო სასიკნე — სუხა
46 სასოფლო — ყანა
47 საქვი ჭაღა — ჭაღა
48 საქვიჭაღის მზიგული — ჭაღა
49 საყდხი ჭაღები — ყანა
50 საყევახი — ფეხა
51 სიხონები — ყანა
52 ცაღასახუი — ყანა
53 ცეზღოზხლი — საძოვში
54 ფოშქა — ნასოფლოში
55 ქაღაქი ცზა — ძა, ყანა
56 ქვეშა ზუხუი — ყანა
57 ქოხდახა — სუხა
58 ყაღაჭული — საძოვში
59 ყანნი რაია — სუხა

- 60 ყახაულო ქოხის თავები — ყანებ
61 ყიმილოთი — ნახოვლოაჲ
62 შაჰჰაზოლოლები — ყანები
63 შუა ყეშლოა — ნახოვლო
64 შუა ყეშლი ძიხი — ბარაოა
65 ჩავძელოაიი ჩანგძელოაი — ბარაოა
66 ჩახეხ — ჩუხუხი — ბარაოა
67 ზეგიოლები — ყანები
68 ჩაჰძლოა რაჲა — სეჲი
69 ჩუხუხი — ყანები
70 ძეწრობი — ლოხლოანი აგოღი
71 წითლოის წყალი — მდინარე
72 წიხნები ყეშლოა — ბარაოა
73 წიწვები ყანები — ყანები
74 ჭიმუხიები — ყანები
75 ჭოტახეთი — სოველო
76 ხევის ყანებიი ხევი ყანები — ყანები

სეხთვისი

- 1 ათლოლოლი ——— ძმა
- 2 ალოჭვა ——— ნასოფლოში
- 3 დილოცა ——— ნასოფლოში
- 4 ძეხმა წყახვიეძი ——— წყაში
- 5 ეშმაკუბანი ——— ნასოფლოში
- 6 თაფლის კლოდე ——— კლოდე
- 7 ისკალოს ხიდი ——— ნასოფლოში
- 8 კვახშა ——— ნასოფლოში
- 9 ლონდი ——— ზნაში
- 10 მოხვეცაანი ხიდი ——— სოფ.
- 11 ოხეხა ——— ნასოფლოში
- 12 პეცი ჭაღა ——— ჭაღაში
- 13 საბძელო ——— მთის ფეხი
- 14 ყუხბან რეზი ——— ზნაში

- 15 ყზლჭიმიენთ ბალები — ბოლები
- 16 შვირქევანი II შირქევანი — ბოლები
- 17 ხეხვისი — სვეტი
- 18 ხეხვისის მალახიები — ქვაბები

ხიზაბაძეხა

- 1 აბაზას წყახო II აბაზა წყახო — წყახო
- 2 აბაზას ხევეტი — სვეტი
- 3 აცები — ზახვი
- 4 ბარაუხები — ზახვი
- 5 ბაქონი ვენახები — ნაკენახი
- 6 ბხაწნალი — ვეხობი
- 7 ბუილათ ხევი — სვეტი
- 8 გვეხიგვეხი — მთა
- 9 გომი — მთა
- 10 დგნალების წყალი — სვეტი

- 11 დედოფლოები — ღვთისმშობელი
- 12 ვახანქა — ნახევრობა
- 13 ვაშაყები 11 ვაშაყები — ღვთისმშობელი
- 14 ვეხვანა — შუა
- 15 თაფლია მხრილი — შუა
- 16 თეთრი მიწის თაფი — მთა
- 17 თეთრწყალი — წყალი
- 18 თეთრი ჭობახელი 11 თეთრონ ჭობახელი —
— ნახევრობა
- 19 იდაყვი — წყალი
- 20 კასხი წყალი — წყალი
- 21 კლდე წითლები — სილა
- 22 კლდის წყალი 11 კლდის წყალი — წყალი
- 23 კუხოს თაფი — ჭიჭი
- 24 ლახები — სანაპირო
- 25 მიწათხვნილი — შუა
- 26 ნეფი წყალი — წყალი

- 27 ნიჭთოხულები || ნიჭთოხულები — ძაა
- 28 მბოლოეთი — სუა
- 29 მხმო ყანები — ყანები
- 30 ოქროჰ ქვა — ძაა
- 31 პაპათ ფოსო — მსახური აქორი
- 32 ხაშო ხევი — სუო
- 33 საბარდუხი — ძუჩქნა
- 34 საბახვე — ძაა
- 35 საბუხნა — მრგოლი
- 36 საბუხთალოები — მრგოლი
- 37 საგოგაო — მრგოლი
- 38 სარვლოები — მრგოლი
- 39 სამყინნა — ძაა
- 40 სანამქიები || სანამქიები || სანამქიები — ფეხები
- 41 სალოხია — მრგოლი
- 42 სისხლოყანები — მრგოლი

- 43 სყეშლოუნები — უნებ
- 44 უნაგვიხაი — ბოლოთი
- 45 უხმის დასაქანი — ბოლოთი
- 46 ყვავიანი — ძნა
- 47 შავი სყე — სნა
- 48 შუა სეხი — სნა
- 49 ძველი დადლოქტი — ბოლოთი
- 50 ძველოელი — სნა
- 51 წვეხი — სნა-სნა
- 52 წვეხიწ წყახო, წვეხი წყახო
- 53 ჭალი სევი — ჭა
- 54 ჭაილა — ენა
- 55 ჭოდასუხას წყალი — სევი
- 56 ხიზა — ნალოვანი
- 57 ხიზაბახა — სოფელი
- 58 ხიზი სევეტი, ხიზის სევეტი — სნა-სევი
- 59 ხვლივი წყახო — წყალ

60 სპეცოხევები — ენებო

61 სუსიენო მხდილი — სეა

დასკვნა

მზინდის ხაზონის ქეხოქოხიზე დასკვნები
სუხლო ქაბველოუხი და უძველესი ხანის
მუხიუაზიულო მოპონიძეი.

ხივი მოპონიძეისა შვიძლება აიხსნა
მხოლოდ მეგრულ-ჭანუხის ენაძრვი ნიბე-
ბის მიხედვით.

საქმარ ხაო ენაძრვითა თუქულო ეკო-
ხაფიური სახელები, ლაძებთა შუაღოა ოსმა-
ლოეთის სამასწლონი შაქონიძისა ო მხაჟი.

ჭოქიათა მხედვით მოპონიძეი შვიძლება
ეოს წაბოქბნილი ან თხზულო. წაბოქბნი სახეღი
ქოქუქნიულოა ქეფიქს-სუვიქსიანი და სუვიქსიანი
წაბოქბა, თხზულო - ნაქსაოთი ძეგვაში მუვი
მსაზოვხელო და ზედახთავი მსაზოვხელო.

მოპონიძის ლექსეონში ბევრი
სახელი აუხსნელი რაქა.

ՅԱԺՈՅԵՆԵԾՅՐՈՐ ԸՂԵՆՆԱԾՆԻՆ ՆՈՒՐԱ ՊԵՅԺԱՆԵՐՈՐ

1. ՍԼՈՅՆԸ — Ս. ՍԼՈՅՆԻՉ, ՔՅՈՒՄ ԶՐՈՒՄՅՈՐՈՐՈՐ
ԸՂԵՆՆԱԾՆԻՆ, ԴԿԱ. ԴՐ. ՈՆԿԸ. ՅԻ. Ս. V, 1946Ը.
2. ՅՈՒՄ — ԴԿԱՅՐՈՐ ԵՆԻՆ ԶԱԺԱԽՍԵՅՈՐՈՐ ԸՂԵՆՆԱԾՆԻՆ
ՆԻՆ ԻՅԱՄԱԾՅՐՈՐ.
3. ՅԻ. ԶԱՅՆ — Դ. ԶԱՅՆԻՉ, ՁԱՆԱՐՅՈՐ ԶՅԻՐՈՐ ԸՂԵՆՆԱԾՆԻՆ,
ԴԿԱ. ԴՐ. ՈՆԿԸ. ՅԻ. Ս. V, 1957Ը.
4. Յ. ՆԻՉ — Յ. ՆԻՉԻՉ, ՆԱՄԵՅՆԻՆ ԶՈՐՈՐ ՈՂԻՐՈՐ ՔԱ
ԻՄԵՐՈՐ ՈՂԻՐՈՐ, ԴՐ. ՈՆԿԸ. ՅԻ. Ս. V, 1957Ը.
5. Յ. ՆԱՄԵՅՆ — Յ. ՆԱՄԵՅՆԻՉ, ՆԱՄԵՅՆԻՉ ՆԱՄԵՅՆԻՉԻՆ
1957Ը.
6. ՅԻ. ՆԱՄԵՅՆ — Յ. ՆԱՄԵՅՆԻՉ, ՆԱՄԵՅՆԻՉ ՆԱՄԵՅՆԻՉԻՆ 1960Ը.
7. ՅԻ. ՆԱՄԵՅՆ — Ս. ՍԼՈՅՆԻՉ, ՆԱՄԵՅՆԻՉ ԸՂԵՆՆԱԾՆԻՆ, ԴԿԱ.
ԴՐ. ՈՆԿԸ. ՅԻ. Ս. V. 1950 — 51ԸԸ.
8. ՅԻ. ՆԱՄԵՅՆ — Դ. ԶԱՅՆԻՉ, ՁԱՆԱՐՅՈՐ ՈՂԻՐՈՐ ԸՂԵՆՆԱԾՆԻՆ

Նոնատյուն, Դա. Տը. ոճկը. ծի. թ. 1450-51Ը.

9. ՌՃԵ. Լոճ — Ռ. ՌՃԵ. ՌՃՅՈՐՈՐ, Դա. Տը. ոճկը. ծի. 1450-51Ը.

Նո. լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

10. Լոճ. Լոճ — Լոճ. Լոճ, Լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

Նո. լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

11. Լոճ. Լոճ — Լոճ. Լոճ, Լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

Նո. լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

Նո. լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

12. Լոճ. Լոճ — Լոճ. Լոճ, Լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

Նո. լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

13. Լոճ. Լոճ — Լոճ. Լոճ, Լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

Նո. լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

14. Լոճ. Լոճ — Լոճ. Լոճ, Լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

15. Լոճ. Լոճ — Լոճ. Լոճ, Լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

Նո. լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

16. Լոճ. Լոճ — Լոճ. Լոճ, Լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

Նո. լոճ. Լոճ. ծի. 1450-51Ը.

25. Նիկոլայ, Վրենի Լազարյան Լազարյան, Երևան, 1961 թ.

26. Նիկոլայ Յուրի, Լազարյան Յուրի Լազարյան, Երևան,
 Լազարյան Յուրի Լազարյան, Երևան,
 Լ. 1, 1961 թ.

27. Նիկոլայ Յ, Լազարյան-Լազարյան Յուրի Լազարյան
 Լազարյան Յուրի Լազարյան, Երևան, 1961 թ.

28. Նիկոլայ Յ, Լազարյան Յուրի Լազարյան
 Լազարյան Յուրի Լազարյան (Լազարյան
 Լազարյան Յուրի), Երևան, 1961 թ.

29. Նիկոլայ Յուրի, Լազարյան Յուրի, Երևան, 1961 թ.

30. Նիկոլայ Յ, Լազարյան-Լազարյան Յուրի Լազարյան
 Լազարյան Յուրի, Երևան, Լ. 1, 1961 թ.

31. Նիկոլայ Յ, Լազարյան Յուրի Լազարյան, 1962 թ.

32. Նիկոլայ Յ, Լազարյան Յուրի Լազարյան Յուրի Լազարյան
 Լազարյան Յուրի Լազարյան, Երևան, Լ. 1, 1922-23 թթ.

33. Նիկոլայ Յուրի Լ. Լազարյան Յուրի Լազարյան, Լ. 1.

ს ა ხ ზ ე ვ ი

წინასловყვამა	1
ასწინების ხაზონის სოპონიჭების ფოხ-	
შათა ისკოხიისათვის	9
ასწინების ხაზონის სოპონიჭების	
ისკოხიისათვის	28
თუხქულო სოპონიჭები	81
თუხქულო სოპონიჭების	
ლექსოვონი	89
ასწინების ხაზონის სოპონიჭების	
ლექსივონი	93
მასკვნა	155
გაჰუენებულო ლექსივონების სია	
და შუჰოვლებანი	156
გაჰუენებულო რიქეხაყეხის სია	158

ტრადიცია პატრონობას მოითხოვს

1966 წელს „ლელოში“ გამოქვეყნდა ა. ციხაძის წერილი „ქართული ოლიმპიური თამაშები?“, რომელშიც ლაპარაკი იყო „ვინმე მესხის“ (ივანე გვარამაძის) 1882 წლის კორესპოდენციაზე. კორესპოდენციის ავტორი დაბეჯითებით გვარწმუნებს, რომ საქართველოში ტარდება ბერძნულის მსგავსი ოლიმპიური თამაშები, რომ მზადება სამ წელიწადს გრძელდებოდა და მეოთხე წელს ერთად იყრიდნენ თავს „თავ-თავიანთი ვაჟკაცობის გამოსაჩენად“.

ა. ციხაძე აღნიშნავს, რომ „სამწუხაროდ, ავტორი არ ასახელებს არც ერთ წყაროს, საიდანაც ეს ცნობები აიღო, არც იმას ამბობს, სარგებლობდა თუ არა ადგილობრივ მცხოვრებთა ზეპირი გადმოცემებით“.

მსგავსი წერილი დაბეჭდა ასპინძის რაიონის გაზეთმა „ასპინძამ“. მას შემდეგ ყურადღებით ვათვალიერებდი პრესას და ამ წერილს არავითარი გამოსხაურება არ მოჰყოლია. მინდა რამდენიმე მსგავს თამაშზე მიეუთითო და მკითხველს მივაწოდო ცნობა იმ ადგილის შესახებაც, სადაც ეს შეჯიბრებები ტარდებოდა.

„ვინმე მესხის“ ზოგი თამაში დაწერილებით აქვს აღწერილი, ზოგი კი მხოლოდ დაუსახელებია.

1. „ქოფს“ იგი ასე აღწერს: „..... აქაც წრეში შესულთ მხარესა, ერთი წრეს შუა ამოთხრილ ფოსოში ჩასდგამდა ფეხს. გარეთაგანი, რომელიც ამას ფეხითგან ფეხს მოაძვლევინებდა და თუითონ ჩასდგამდა, მისი მხარე მოიგებდა“.

ქოფი ბევრჯერ მინახავს და მითამაშნია: ორად გაიყოფიან, ერთი ჯგუფი წრის შიგნით არის, მეორე – გარეთ. წრის შუაგულში ქვა დევს და მას ღარაჯობენ შიგნით მყოფნი. გარეთ მყოფებმა ისე, რომ არ დაიჭრან, ფეხი უნდა დაადგან ქვაზე და ასევე დაუჭრელად გავიდნენ გარეთ. თამაშია დაჭრამდე და ის იმარჯვებს, რომელიც მეტჯერ მოა-

ხერხებს ქვა'ზე ფეხის დადგმას.

აშკარაა, რომ აქ ერთი და იგივე თამაშია, ოღონდ მეორე შემთხვევაში იგი გამარტივებულია და იოლად შესასრულებელია მეტი ხალხისათვის.

2. ქალის გაქცევანი. „ჩუმად აქეთა მხარი რაღაცა ნიშნიან მხვარს დამალავდნენ ერთი-ერთში და რომელიც გაქცევაში ერთი დონიდან მეორე დონე'სე გაიტანდა, ის გაიმარჯვებდა“

ეს შეჯიბრებაც დღეს საბავშვო თამაშად არის ქცეული, რომელსაც „ალმის მოტაცებას“ ეძახიან. „ალმის მოტაცებას“ სუსტად ისე თამაშობენ, როგორც „ვინმე მესხს“ აქვს აღწერილი. საინტერესოა სახელწოდება – „ქალის გაქცევა-ნი“. ეს ალბათ საგანგებოდ აღნიშნაუდა, რომ შეჯიბრში ქალებიც იღებდნენ მონაწილეობას.

3. თოლუწრე. ეს თამაში ავტორს აღწერილი არა აქვს. მნახველთაგან ვიცი, რომ ესეც ქალთა თამაში იყო. მოთამაშენი ორად იყოფოდნენ. ერთი ნაწილი წრეს ჩააბამდა და ისე ხელიხელჩაკიდებული ტრიალებდა. გარეთ მდგარნი ცდილობდნენ, მოეტაცათ ერთი წევრი ისე, რომ „დედას“ არ დაეჭრა. თან ნატრებს ურტყამდნენ წრეში მდგართ. ასე გრძელდებოდა დაჭრამდე.

4. ჯორებუნა. არც ეს თამაშია აღწერილი, მაგრამ სახელწოდებიდან შეიძლება დაეასკენათ, რომ იგი დღევანდელი „მრგვალი ვირია“, რომელსაც იგივე სახელი შერჩა ზოგ სოფელში. თამაშობდნენ ასე: მონაწილენი ორად იყოფიან. ერთი ნაწილი წრეს ჩააბამს, სხვები ცდილობენ ზურგ'ზე შეახტნენ მათ ისე, რომ „დედამ“ არ დაჭრას. დაჭრის შემთხვევაში მეორე ჯგუფი ჩადგება წრეში. არავეითარი მოგება-წაგება აქ არ არის, მთავარია „გაჯორვა“.

5. მძიმე საგნების აწევა. ამ შეჯიბრის მომსწრენი დღესაც არიან. როცა ჭაბუკი 16-17 წლისა გახდებოდა, ვაჟკაცობის გამოსაცდელად სოფელში (მაგალითად დადევში) საგანგებოდ შერჩეული სიბი ქვა უნდა აეწია და თუ ასწევდა „საყდრი წინ მეიდან'ზე“, ვაჟკაცად ითვლებოდა.

6. კუნძის თრევა. სასიძოს კუნძის მისცემდნენ დასაპო-
ბად. თუ დააპობდა, მხოლოდ მაშინ გაატანდნენ ქალს.

ჭიდაობა, ხტომა, ცხენებით შეჯიბრება და სხვა ასპარე-
ზობანი ისე მასობრივად გაავრცელებული, რომ მათზე
დაწერილებით ლაპარაკი ზედმეტად მიგვაჩნია.

ძველი თამაშების უმრავლესობა გაქრა, დაიკარგა, და-
ნარჩენი კი მხოლოდ ბავშვთა გასართობი გახდა. რა იყო
ამის მიზეზი?

„სახელმწიფო გადასახადი, უსინდისო მოხელე, მეზობ-
ლის ჩაგვრა, მოსამართლის ქრთამი, ბატონის სამსახური,
მღვდლის სამლოცველო და მისთანები ათას სულ გლეხო-
ბის ზურგის ტვირთად არის გამხდარი. ამათ ზიდევას ვეღარ
ასვლია და სათამაშოდ სადღა სცალია? ...“ – ჯერ კიდევ
მაშინ აღნიშნავდა „ვინმე მესხი“.

რა მდგომარეობაა დღეს? დღევანდელ მესხ ახალგაზ-
რობას უყვარს ფეხბურთი, ფრენბურთი და სხვა თანამედ-
როვე სპორტული თამაშები. ძველი ეროვნული თამაშები
დავიწყებული აქვთ, მაგრამ სპორტულმა ორგანიზაციებმა
უნდა იზრუნონ წარსულის ამ ლამაზი ტრადიციის აღდგე-
ნისათვის.

აქვე უნდა შევნიშნოთ: თუ მართლა იმართებოდა ასეთი
დიდი ასპარეზობა – ოლიმპიური თამაშები, იგი უეჭველად
დატოვებდა კვალს. მე ერკოტის მკვიდრის დევანოზ ბერიძე-
საგან ჩაწერილი მაქვს გადმოცემა:.

„დაარსებიდან ერკოტა ყოფილა ცენტრი საქართველო-
სი. მტრის შემოსევით სოფელი განადგურებულა. ერკოტას
უწოდებენ იმიტომ, რომ ერობა იცოდნენ აქ. ხალხი იკრიბე-
ბოდა, დადგებოდა ერთა კოტაობა (ჭიდაობა)“, ... „ვინმე მეს-
ხი“ წერს: “მთელი სათალ-ხეობისა და მუსხის სარბიელი
(ასპარეზი) ეს ზველის მიხდორ-ვაკე ყოფილა. სამ წელს აქ
მოიყრიდა თურმე თავს ერობა, ყველიერებში სავარჯიშოდ,
ვაჟკაცობის გამოსაცდელად და სხვა. აარჩევდნენ თავგმი-
რებს და მეოთხე წელიწადს გავიდოდნენ ვანის მთისკენ
ცხრა წყაროს ველობაზედ და იქ შესრულდებოდა საქვეყნო

ოლიმპიური თავ-გამოსყენილი ვარჯიში.

„ზევლიდამ მეორე გზა გადმოვა სოფელ ერკოტას. სახელი ნიშნავს ერის კოტაობას (ვარჯიშს თუ კეპნაობას). ხერთვისის ხეობასაც აქ სცოდნია თავმოყრა და დახელოვნება ყოველ წლივ საგმირო 'ხეობაში' და მეოთხე წელს თურმე ესენიც გარდადიოდნენ ცხრაწყაროს საქვეყნო ყრილობაში“.

ესე იგი, მოსამზადებელი ვარჯიში ორგან – „ზევლის მინდორ-ვაკეშე“ და ერკოტას ტარდებოდა.

დაუფბრუნდეთ დ. ბერიძის გადმოცემას, რომლის მიხედვითაც ერკოტა „დაარსებიდან საქართველოს ცენტრი“ ყოფილა. თუ ტარდებოდა, რომელ ეპოქაში უნდა ჩატარებულიყო სვენში ოლიმპიური თამაშები? ამ კითხვას, მხოლოდ ისტორიული წყაროების შესწავლის შემდეგ, გავცემთ პასუხს. დაახლოებით კი XI-XII საუკუნეები შეგვიძლია ვივარაუდოთ. შესაძლებელია, შეჯიბრებები ტარდებოდა საქართველოს მთელი მაშტაბით. მზადება სამ წელიწადს გრძელდებოდა და მეოთხე წელიწადს „ცხრაწყაროს მინდორზე“ დასრულდებოდა. შეიძლება ამან გამოიწვია ერკოტის საქართველოს ცენტრად მონათვლაც. ეს სოფელი ხომ საფინანსო ტერიტორიასთან ყველაზე ახლო დასახლებული პუნქტია.

უფრო გვიან შეჯიბრებები რელიგიურ დღესასწაულებს დაუკავშირეს და არაორგანიზებული ხასიათი მიიღო. „ვინმე მესხის“ ცნობით, ეს „ქველიერებში“ ხდებოდა. მე ხელთ მაქვს ცნობები ამაღლების დღესასწაულის შესახებ:

„ამაღლება ტარდებოდა საროს ყაფანზე. საროს ყაფანი ადგილმდებარეობის სახელია (ბუნებრივი მაღლობის თავზე მრგვალი ადგილი 30 მეასედი). დაბლა ვაკეა. აქ იმართებოდა ამაღლება, აქ იმართებოდა ჭიდაობაც, ეცვათ მხოლოდ შარვალი და ზემოდან ტანშიშველი საჯირითოდ მიდიოდნენ ცხრაკენჭაზე, გამოცდიდნენ ხელის ჩაყოფას, იჯირითებდნენ, ფარიკაობდნენ, შემდეგ ბრუნდებოდნენ ერკოტას (საროს ყაფანზე) და აგრძელებდნენ ღრეობას“. ტრადიცია დაცული ყოფილა. ჯირითი, ხელის ჩაყოფა, ფარიკაობა ძველი „ერობის“ ადგილას ტარდებოდა.

დასადასტურებელია ერთი ცნობაც: „ვინმე მესხი“ ამბობს, რომ ფინალური ასპარეზობანი ტარდებოდა „ცხრაწყაროზე“. ეფიქრობთ, აქ შეცდომა უნდა იყოს. ავტორის მიერ მინიშნებულ ადგილზე არის წყარო, რომელსაც ცხრაკენჭას ეძახიან (იგი იმდენად ცივია, რომ ხელის ჩაყოფით ცხრაკენჭის ამოთვლა და ჩათვლა შეუძლებელია, ამიტომ ეძახიან ცხრაკენჭას).

თვითონ ის ფაქტიც, რომ რელიგიურ დღესასწაულებზე ასეთი დიდი შეჯიბრებები ტარდებოდა და ისიც სადმე ეკლესიის ეზოში კი არა, არამედ ერთხელვე დადგენილ ადგილზე – ცხრაკენჭაზე, მიუთითებს თუ რაოდენ ძლიერი იყო ჯერ კიდევ უახლოეს წარსულში უძველესი თამაშების ხსოვნა და ცოდნა.

ამრიგად, შეგვიძლია, ვივარაუდოთ, რომ მესხეთში ოლიმპიური თამაშები თუ არა, მისი ნაშთები დღესაც შემონახულია. წარსულის კარგი ტრადიცია დღესაც ყურადღებასა და პატირობას მოითხოვს.

გაზეთი „ლელო“ 1969 წლის 30 ნოემბერი, №2

წინათქმა გორგასლანისთვის

„გორგასლანი“ ჩავიწერე 1970 წლის 2 მაისს. პაპას ნახიბი გაერეკა. მაშინ უნივერსიტეტის სტუდენტი ვიყავი. დილით შევთანხმდით, საძოვარზე თან სადილი ავეტანე პაპას და თან კალმითა და რვეულით შეიარაღებული შევედექი ამ ზღაპრის ჩაწერას.

ბასილ ბერიძე (1888 – 1972 წ.წ.) მკვიდრი მესხი იყო. მისი პაპის სოფელი ბერიები დადგეშიდან, სადაც პაპა დაიბადა, რამდენიმე კილომეტრით არის დაშორებული.

აი, ამ მიდამოებში იქმნებოდა ის ზღაპრები, რომელზეც ჯერ ჩვენი წინაპრები და შემდეგ ჩვენ ვიზრდებოდით.

ჩემი მიზანი დიალექტური მასალის ჩაწერა იყო, ამიტომ მაშინ სიუჟეტს ნაკლები ყურადღება მივაქციე.

როგორც პაპა იტყოდა, „გორგასლანი“ ქართული ზღაპარია. მას ჰქონდა თურქულიდან, რუსულიდან, სომხურიდან ნათარგმნი ზღაპრები, რომელთაც გვიყვებოდა თხრობის საოცარი მანერითა და ტემპრით. ამ ზღაპრის შესახებ კი კატეგორიულად ამბობდა, ჩემი წინაპრებისაგან გამიგონია, – ზოგიც მე ჩაეხსწორე, შევალამაზე და ისე გიყვებითო.

მ. ბერიძე

ბასილ ბერიძე

გორგასლანი (ზღაპარი)

იყო ერთი ხენწიფე, ყანდა ერთი შვილი. იმის ქალაქში ცხოვრობდა დიდი ვაჭარი, კინაღამ ხენწიფის დარი იყო. იმაჰ ჰყავდა ერთი შვილი, გმირი, სახელათ ერქვა გორგასლანი. ამ გორგასლანს შეუყვარდა ხენწიფის შვილი. სკოლაში რო წავიდოდნენ, ხელში აიყვანდა, ბურთივით ათამაშენდა, რო დაანთავრებდნენ, თამაშობით წამოიყვანდა. ხალხი შეშურდა: „რატო ნა ჰქონდეს განწყობა ხენწიფესთან ამ კაცს ასე!“, მისწერეს წერილი ხენწიფეს: „დიდებულო ხენწიფე ჩვენც ვიცით და შენც, და ყველამაც, და ღმერ-

თმა(კ, რო გორგასლანი არ უღალატენდა, იქნება ყაზა (ხი-
ფათი) მოუხდა და ხელიდან ჩამოუვარდა?“

ადგა და ხენწიფემ დაწერა წერილი და მამამის მისწერა:
„შენი შვილი ჩემ საბძანებლიდან გაძიებული იყვეს!“

მერე, ვერ გაიმეტა შვილი და ფიქრონდა, დარდონდა ეს
კაცი. ცოლი მოუკვდა ამ კაცს, რო დარდონდა, შვილმა
უთხრა: მამაჯან, რა უყო, რო დედაი მოგვიკვდა? სხვა მოიყ-
ვანე, მე რაგორც დედაჩემი, ისეთ პატივ ვცემ, ისე მოვემ-
სახურები, ოღონდ ნუ ფიქრონ შენ.

მერე, აიღო და ეს წერილი მისცა ამ ბიჭსა – მე წაყალ
მამა, მაგაზე რაჟ ფიქრონო?

უფრო ცეცხლი მიეკიდა ამ მამამის: თუ კი ჩემი შვილი
წავა, რაღათ მინდა ეს სიცოცხლე, ეს ქონება? მეც წაგყვე,
ქონება ვის დავეუტოვო? მაგრამ რას იზმოდა? ხენწიფის
ბრძანება იყო.

მამამის უთხრა, ორმოცბათმნიანი ჯაჭვი გააკეთებინეო
(ბათმანი – ნახევარი ფუთია). იმადგვარ კლიტე-გასაღებო,
ხო და მისცა ზაკაზი მამამისმა, გააკეთებინა. მოვიდა სამ-
ტედლოდან თანამშრომელი, რო ჯაჭვი ზათ არი. თითონ წა-
ვიდა, თავის მეტი ვერავინ მოიტანს. წაიდეს საგზალი მამამ
და შვილმა. აზიზათ აზდილი შვილი. აიკიდა ეს ისინი და
წავიდნენ გზაში. რო დაიღალნენ ერთ წყაროსთან მიაღწიეს.
იქ დაისვენეს, პური იზაკუსკეს. მივიდა და ეს გორგასლანი
ერთ მუხას მიჰყუდა ბეჭი. მამაო, მე აქ დამეძინებაო, ხოდა,
მიმაკარი ამ ჯაჭვით ამ მუხაზეო. ხენწიფის შვილი გამახ-
სენდება და ვერ დაედგები, წამოვალო. დაადე კლიტე, დაჰ-
კიდე გასაღებო. საწყალი მამამისი! ამ უბედურობის შესა-
ხებ ინთელი იტირა, ინთელი ცრემლი დაღვარა, რო ბავშვ
ცრემლი შეუდგა ფეხებში. გამეუღვიძა: მამაჩემო, ნუ სტირი-
ხარო. ტირილი აღარ უშველისო, ვაი მის ბედსა! რა გუ-
ლით დაბრუნდა! მალ-მალე იხედებოდა, სანან თვალი მუუწ-
ვდებოდა შვილანდე. ის ღარჩა თავის ბინაზე უბედურად.

ამბავი ვთქვათ გორგასლანიდან, დამბულ კაციდან: გაახსენდა ხენწიფი შვილი და წამოიწია და წამოგლიჯა ეს ძირიდან ხე. ხოდა დარჩა ისე.

ამ დროს ხენწიფიდან რეჟელიციონერი ხალხი პყავდა გაქცეული ყაჩაღად. იმ ტყეში ცხოვრონდნენ, ცარცვენდნენ, ნადირომდნენ. ყანდათ ერთი მათში უმფროსი. ცხრანი ნადირომდნენ, ერთი მსარეულონდა, საჭმელ ანზადებდა. ამ მსვარეულმა (!) წყლი მოსატანად წავიდა, შეხედა, რო მუხა წამოგლეჯილი და კაცია, გული გაუსკდა, ეს რა მოჩვენებააო! დაუძახა: აქ მოდი აქაო, აქ გასაღებია აიღე, ეს კლიტე გააღეო. გააღო და მოიხსნა ესენი, ადგა, ტანი გაისწორა რამე და შექკითხა ამ კაცსა

– ვინა ხარ შენ, აქ რაჲ დადიხარ? შიშისაგან გული უფანცქაღემდა, ძლივს უპასუხა – ჩვენ ვართ – ამა და ამ ხენწიფიდან გამოქცეული, ყაჩაღობაზე. მეც მიმმეთო, მიმიღეთ თქვენთან.

– მე არ ვიცი, ჩვენ ხაზეინი გვეყავს უფროსი, წამო და ის გეტყვის. მივიდნენ ერთად იმათ ბინაში. ეს გორგასლანი შევიდა და ერთ კოიკაზე წამოწვა. ამ პოვარმა დასტრა ხორცი, დაასხა წყალი და უთხრა: ადგ, მიშველეო, შევდგათ ცეცხლზეო.

– ეგ ხორცი ამოიღეო, წყალი გადაღვარეო, ქვაბი შედგეო. ჩაყარე ხორცი, დაასხი წყალი და თუ ავდექი, ცუდათ იქნება შენი საქმეო. პოდა, ამ კაცმა შეკმაზა ეჲ საჭმელი, გააკეთა, ადგო, მიშველე გადმოვიღოთო – ადგა და ევსე უყო ხელი, იქით დადექო. იმოდელი რო მიაწვა, ძალისაგან კისერი მოსწყდა. მოვიდნენ უმფროსი და მეორე ანხანაკები. შეხედეს ამ გვამსა და თავ, მაგრამ ვერაფერი გაუბედეს ამ კაცს. ამან კი შიეხეწა, უმფროსი რომელი ხაართო; მიიღო ამ კაცმა. ისე მოგეხმარებო, რომ შენი სიტყვა ჩემთუნ კანონი იყვესო. ძალიან უყვარდა, უმფროს პატივ ცენდა. ამ უმფროსმა მოიწვია კრება ჩუმათ, რო მე ავათ გაეხდები, მოვიავამტყოფიან ამ თავს, თილისმით (ჯადო) არი ერთი ქალი თმით დაკიდებული. იქ არის უკედავების წყალი, იმ

ქალ ქვეშ. ვინც მიდის, არ ანსობინანს წყალს, აქვანანს; ის გაგზავნოთ იქა, ის გააქვანანს, ამიდან გადავრჩებით, თორე სულ ამ დღეში გაგვიყვანს, როგორც რო მოკლა, თუ გაჯავრდაო. დაუწყო ბიჭებ, ჯერ თავი მოადგილეს: მამიტა წყალიო, რა!? სუ ყველას უთხრა, ეკრავინ იკისრა თავის პირველ ანხანაკებმა, ამას ვერ უბედებენ ჯერ. მე წავალ, კაცო, მეო, იმათაც ის უნდოდათ, ის გიეგზავნათ, მაგრამ ვერ ჰკადრებდნენ, ვერ უბედენდნენ. წავიდა. შორიახლო რო მივიდა, მორთო ტირილი იმ წყეულმა ქალმა: ადამიანი, ღმერთისმოყვარე, ქრისტიანი არავინ არის, ჩამამახსნას აქედან. ვიღუპები! მივიდა. შეებრალა ამას, უნდა ჩემიყესნა. იმას კი უნდოდა გიეკვავებინა, მაგრამ არ ჩაუვიდა, სტაცა ხელი ბიჭმა, დახელა ეს ჩემი სატკუო არ არი და გაქცევა რო მოინდომა, როგორც იყო გიექცა. თითონ გაიქცა და ერთი ბრილიანტის თასი ამოყარდა ამ ქალსა. ეს ბრილიანტის თასი ჩაიდო, ერთი კი არ, ხუთი ბოთლი წყალი აანსო და წამოიღო. მუუტანა. სიხარული ტირილით აუხდათ ამათ, რო მამკედარიყო ნა და ჩვენ ნა გაგვატაროს ამ დღეში. ამათ მაშინ საერთო კრება გააკეთეს კიდევ და მოილაპარაკეს, ჩვენ წავიდეთ ხენწიფესთან, ამთელი ველური ცხოვრება გვეყოფა, ბოდიში მოვიხადოთო. იქაც ვინ გაჰბედენდა, იმის ჯანგი (დარდი) აქვთ. და

— იჰ, მე წავალო კაცო! წავიდა. რო კარისკაცმა შმეხედა, პირდაპირ გადაირია, რო ეს რა ადამიანია, კაცო. მოახსენეს ხენწიფეს, რო ერთი მთხოვნელია შენთან ბოდიშით სალაპარაკოთ. აიყვანეს ხენწიფესთან. მისცა სალამი, როგორც ხენწიფეს ეკუთვნოდა, დაიხოქა, მერე გაუნხილა თავისი საიდუმლო: ჩვენ, ათი კაცი, ამა და ამ წელში რომ წავედით შეცდომით, მოგეწყინდა ამთელი უბედურება. გთხოვთ, უმორჩილესათ, რო მიგვიდო. ხენწიფეს ძალიან მიეწონა ეს კაცი და აუსრულა თხოვნა. მოიყვანა, ყველას თითო სახლი მისცა და თითო მოსანსახურე. ამათში გორგასლანს ერთი კუდიანი ბებერი არ შეხვდა?! ამას აზიაცკები ეცვა და ამ ქოფაკმა ვერ გახადა. მიდუ იქით! მიდუო, და

თითონ დაიზუკა ასე ნა გაიხადოსო, და ეს ბრილიანტი თასი არ ამოვარდა უბიდან!

— პო, შე ასეთო, ისეთო, ეს ჩემია, ვინ მოქცა?

— ბაბოჯან, ეგ ჩემი არის. გაუსაჩიერა ხენწიფესთან, რო, ეს რო მოიყვანე, ეს ქერდი არის. ხენწიფემ იხმო ბიჭი, ეს თასი ამისი ყოფილაო.

დიდებული ხენწიფეც, სუ შარია, არავეთარი მაგისი არ არი. ჩემია ეგ. — რომელისაც არი ეს თასი? იმას ვინც თავ-სახურავ მოუტანს, იმისი იქნებაო. ორმოცი დღე ნება მომეცით, — ხენწიფეს სთხოვა.

წავიდა ეს ბიჭი. გადავარდა ერთ სახენწიფოში. მამაკაცი ეკრ ნახა ეკრა გზით: სუ ქალი. მივიდა ერთ ბებერთან, ესტუმრა. — ბაბოჯან, რაშია საქმე, რო მამაკაცი არ არსებონს აქ? — მაგას ამონო, შეილო, ხენწიფეს ერთი შვილი ჰყანდაო და ეს უყვარდა ფერიძეში (უჩინარს). მოკვდა. 25 წელიწადი მივიდოდა, ამოიღენდა საფლავიდან, გააცოცხლენდა, ყარაული ვინც მიდიოდა, აქვავენდა, იქეიფენდა იმასთან, იქეიფენდა, იგულავენდა. ვაჟკაცი იმაზე აღარ არიო. წადი ბაბოჯან იმ ხენწიფეს უთხარიო, რო ამადან მე ვაყარაულოო. წავიდა ბებერი. მოახსენა ხენწიფეს. იხმო თითონ ხენწიფენ. შეხედა, რო ეს პატარა კაცის შვილი არ არი, ამ შეხედულობისა. ხომ ხედან შეილო, რო მე ჯარი აღარ მყანსო, შენ პატრონმა რო გამისაჩიეროს, ჯარით წამოვიდეს, ხომ მამსპენს ერთიანო. დაუდო ხელშეკრულება, რომ, როგორც დამწვარ სპიჩკას, ისე არავინ მოგკითხამს ჩემ ამბავსო.

წავიდა. გაიკეთა ერთი ქოხი, დასამალი. ბებერ უთხრა, რო დილაზე ორი კაცი პური წამოიტაო. ბებერმა ფული აიღო, ჰმ, ცოცხალი რჩება და პურიც უნდა რაღა. დაიმალა თვითონ, შუალამ გახდა და წამოვიდა, შავცხენაი წამოვიდა ერთი. ამოთხარა საფლავი, ამოიღო, დასცხო სახრე, გააცოცხლა, იქეიფა, იცხოვრა და რო დამარხა, უნდოდა წასვლა, სტაცა გორგასლანმა, უნდოდა დიეჭირა და სისწრაფით თითონ გიეშვა და სახრე იქ დარჩა. ამანაც ამოიღო, ამ

გორგასლანმა: როგორც იმან ქნა, დასცხო და გააცოცხლა აძანაც.

– შე უღმერთოო. შე ურჯულოო, 25 წელიწადი ღამეში ერთჯელ და ახლა ორჯელ რათ მტანჯანო.

– გონს მოდი, მტანჯველი არა ვარ, მხსნელი ვარ შენი! გაოენდა დილა. ბებერმა გაიხედა, რომა ორი ლანდი ჩაანს სასაფლაოზე, კაცო, სიხარულით კინაღამ გაგიჟდა. ჩამოვიდა საჭმელი მისცა და ჩეხიმტერევიტ წავიდა ხენწიფესთან.

– დიდებული ხენწიფე, მოგვილოცანს, შენი შვილი აღდგენილა. გაიხედა ხენწიფემ, მართლა რო დაინახა თავ რეტი ეცა სიხარულით. დაიჭირეს დუხავოი სამხიარულო მუსიკა, ჯარით წაყიდნენ, უნდა წიყეყანათ და გორგასლანმა: სად მიგყანთ! რა შერებით თქვენაო, დაუარა და ამ ჯოხით სუ გააცოცხლეს თელიან, მიუყვანეს იმ ხენწიფეს.

– ეეკ შვილო, შენ რო ეს სიკეთე მიყავი, ითხვიე სულ ზეით რა გინდა?

– შენი, დიდებული ხენწიფე, არაფერი არ მინდა, ხოლოთ ერთ რამეს გეტყვი. ამოიღო და მისცა ეს თასი, თუ, ემის თავსახურავი გააქო? ადამიანიშვილი თვალი გაუმაძღარია! ამ ხენწიფემ გულში გაიხსენა: კერ წავართმევ ამასაო, მაგრამ იფიქრა, ვაი თუ რაგორც დამიცოცხლა, ისევ დახოცოსო და, არა მაქო!

წავიდა. ბევრი იარა თუ ცოტა იარა, მიაღგა ერთ ქალაქსახენწიფო იყო, გაღმა სხვა სახენწიფო, ზღვის გამოღმა – ერთი: ერთ ხენწიფეს რავალი პური ჰქონდა, აძლევდა იმას, რომელსაც ფართალი ჰქონდა. აქედან დაჰჭეირთანს პურ, აგზავნის, ზღვაში მიდის. ერთი ფერიუგზი აბრუნანს ამ გემს, აძლევს წყალ. იქიდან ის ჭეირთანს, აგზავნის ტანი-სამოს, ახლა კიდევ ისე, იქითას შიმშილით ხოცანს, აქეთას – სიტიტვლით. რო დაჭეირთანს, მეც წამიყვანეო და ამ მეგემემ გაუცხადა თავის დარდი: ესე ესეაო, „იცოო სიდან ჰყონს ხელსაო? „ვიციო“.

წავიდნენ ზღვაში. რო მიახლოვდა, აი, აქ ახლო არიო. რო მივიდა სტაცა ხელში. დახედა ეს ჩემი ჭკუისა არ

არისო და გაიქცა. ინთენი ეცადა რო გაიქცა და კმ ბრილიანტის პრასლენტი (!) ხელში შერჩა. ახლა გამუშუაბეს ორთავ სახენწიფოებმა. იმან შიმშილით დააძღო, იმან – ტანსაცმლით. ეს სიკეთე რო გვიყავ, ითხვიე რა გინდა. არც ერთს არავის გამოართუა, ხოლოთ რამეს გეტყვიო. უჩვენა ის თასი, თუ ამის თავსახურავი გააქთ. ორთავეს მიეზარბათ, განიძრახეს წართმევა, მაგრამ არ ჩაუვიდათ. ჩავიდა ერთ ალაგ, რო ზღვაზე დგაას შეიდი-რუა პოვარი, აკეთებენ სატმელ, რასაც ჭამენ, ჭამენ, რასაც – არ, წყალში ჰყრიან. უთხრა: „კაცო, რას შერებით თქვენაო, ჭკუა გააქეთ თუ უჭკვიები ხაართო“.

– „კაცო შედი და თუ მანდ ჩვენი ხაზენია და იმაჰ ჰკითხეო, ჩვენ რაჰ გველაპარაკებო“. შევიდა ხაზენთან. ამ ხაზენის ისეთი რამე აქვს მოწყობილი, რო, ვინც ამბავს ჰკითხავს, ეტყვის შედი იეჰ და მერე გეტყვიო.

– რათა ჰყრი ამ შენ ცხოვრებას ზღვაშიო. უჩვენა ადგილი შედი იეჰაო. რო შევიდა და მოუშვა. დევი, აიჰ გაისროლა ეს მანქანა, პრუჟინა. ხმა რო გასცა, „გადმოდი აქაო, გადმოდიო“.

მაშინ უთხრა: „დავიტირე მე წყლიჰ ქალიო, წავართვი სავარცხელიო. დავდე რკინაჰ ქვეშაო (რკინაჰ ვერ უდგებოდა). თოთხმეტი წელიწადი ვიცხოვრეთ ერთათაო. აგერ ორი შეილი მყაავს იმიდან, ეაუები. მითხრაო, რო მამეცი სავარცხელიო, დავიბანო, დავიბარცხნო, ბავშვები დავბარცხნო და მოქცეო. წავიდაო, დარეცხაო, აბანა ბიჭებიც და აკოცა ბავშვებს, ჩავარდა წყალში და წავიდაო. ამას იმიტომ ეაკეთებ, შეჰბრალდესო ჩემი ცხოვრება და გამოვიდესო“.

– „ვირი ტოლა გაზრდილხარ და მუტრუკი ტოლა ჭკუა არ გიტრისო. ქონება კი არ, შენც რო ჩავარდე წყალში, იმას არ ენალვლებო. ამ ბავშვებმა იციანო, სადაც აბანაო, სადაც დარეცხაო“. – „ვიცით ძიაო“.

ერთი კარგი მაგარი სახრე აიღო, ჯოხი. მიიყვანა იქ. აქედან ჩაძვრაო, წყალშიო.

ამ ბავშვებს რო დასცხენს, ბავშვებს სინწარით მადლა ხტებიან. ამ დედამის მიესმა ხმა. მოვიდა განაპირას. „ვინ ხარ შე ურჯულო, ოხერო, რო მაგ ბავშვებ მაგრე აწიო-კამო“.

– „შენ ვინ ხარ, დაიკარგე მაგიდანო“. „ვინ ეარ და მა-გათი დედა ვარო“. იფრო მოუმატა ცემას. დეეწვა გული და განაპირას გამოვიდა. შევიდა, სტაცა ხელი და დაიჭირა. ქალმა უთხრა: „შენ ქმარი და მე ცოლიო“. ბიჭმა უთხრა: „არა შენდ და და მე ძმაო“. სამჯერ გაუმეორეს ერთმანეთ. დათანხმდა დობაზე. წაავლო ხელი და მუუყვანა ქმარსა. აგერ შენი ვირიო.

ეს კაცი იყო მთელ სახენწიფოს ოქრომჭედელი. იფიქრა, იქნება, ამაჰ ჰქონდესო. უთხრა, შენ რო ეს სიკეთე მიყავი, ძმაო, რა გინდა, რო მოქცე.

შენი არაფერი არ მინდა, ერთ რამეს გეტყვიო. აჩვენა. აიღო ხელში, რო ოჰოო! – არაო. ადგა და წავიდა. მერე იმ ცოლს შეჰბრაღდა, რო დობა გამოუცხადეო და მე ვასწავ-ლიო. დაუძახეო, გამუუყენა ერთი მსახური, ძია, ძია ხაზეი-ნი გეძახის! მოვიდა. „აგერ ეს შენი და გასწავლის იმასაო“.

– ისინი არიან იმნაირ ალაგს, რო კარი რამე არ ააქო. ციდან ჩადიან, ციდან ადიან, ხოლოთ ორმოცი ლურსმანი გინდაო, ოცი მიატედო, თავზე ახვიდე, ოცი ჩაატედო, ძირზე ჩახვიდეო.

„ლურსმნები რო არ მაქო? „წელანაო ხაზეინი გიებნეო-დაო, რო, რაც გინდა ითხვიეო და ეედარ დაგიმზადანსო. გამოატეძინა ჭედლებს და მოუტანეს. ჩაიწყო ჰაბგაში (ხურ-ჯინი), მივიდა იმ კოშკთან. ოცი მიატედა, ავიდა თავზე, ოციც ჩაატედა, ჩავიდა ძირ. შევიდა. ზალა, ოთახი, სასადი-ლო გაწყობილია ყველაფერი. სამი ჭურჭელიც საჭმელი დგას. ერთი კოვზი ერთიდან აიღო, ერთი-ერთიდან, ერთი-ერთიდან, დასდო ნიშანი, შიეტყოს, რო ხელი მოხვედრია. სადილობა რო გახდა, ჩამოვიდა თმიებიდან რო ეკიდა, შავ ცხენით, გადმოხედა, გაიხადა ტანზე. მოვიდა მეორე, წითელ

ცხენით, მესამე გემებ რო აბრუნებდა. დაკვირდნენ, კაცო, საჭმლიებიდან ყველასგან აღებულია. დაისხეს ღვინო.

– გოგვიებო. იცი, რა სადღეგრძელო ნა დავლიო? 25 წელიწადი თილისმით ვეკიდუო, ვაქვავენდი, რომელიც მოდიოდაო. საბოლოოდ მოვიდა ერთი ჭაბუკიო, შესახედავად საზარელი იყოო; მინდოდა ისიც გამექვავებინაო. მტაცა ხელი უნდა დავეჭვირო. მე გვექვაცი და ჩემი ბრილიანტის თასი იმას ღარჩაო. იმას გაუმარჯოს, იმ ბიჭის სადღეგრძელო იყოს!

მეორემ უთხრა: – მე მკითხეთ მეო! 25 წელიწადი ხენწიფის შვილი მიყვარდაო, სიცოცხლისა ვერ ჩავიგდე ხელშიო, რომ მოკვდაო და, ყოველ ღამე ვაცოცხლებდი, ექვიფონდი, ვსურვილონდი და ისევ ვმარხენდიო. საბოლოოდ მოვიდა ერთი, სწრაფათ, მსტაცა ხელი, უნდა დევეჭვირო, მე რაგორც იყო გვექვაცი, ჩემი ჯადოს სახრე იქ დამრჩაო – იმ ბიჭ გაუმარჯოს!

ახლა მესამე – ეე! დებო, ახლა მე მკითხეთ, მეო! – ოზდახუთი წელიწადიო, ორი სახენწიფო, ერთი შიმშილით ვხოცე, ერთი სიტიტვლითაო, იმ ბიჭ გაუმარჯოსო, იმის სადღეგრძელო იყოსო.

შემოაღო კარები და „დამისხით სამადლობელო!“ შეხედეს ასე და „შეხედი დრო აღარ არიო“, მადლობელი ვარ სადღეგრძელოსთვინო. ამოიღო და უთხრა: ამიჲ თავი სახურავი თუ გააქო.

– რამთენი გინდა, შე კაი კაცო? იმის თავსახურავიც მიჰცეს, ორიც სხვა თავსახურიანები. ოზდაცხრამეტი დღეა გასული. დაუძახეს იმის რაში თმებიდან რო ეკიდა, შავი ცხენი. ამ გორგასიდან რამთენ ხანში მიიყვან სასამართლო რო ააქო? სარამ ერთი ჭიქა ღვინო დავლიოთო. იქნება თვრალი ვაართ და დავდგითო. შენ ვერ მიიყვანო?. დაუძახეს წითელი ცხენი, რამთელ ხანში მიიყვანო, მარამდი თვალი დაახამხამოთო. იქნება თვალი გამიშტერდაო. შენ ვერ წაიყვანო.

დაუძახეს მესამე გოგოს ყვრი (თეთრი) ცხენი. რამთენ'ზე მიიყვანო და, ერთი ფეხი რო უზანგში შედგასო, მეორე ფეხი მარან გადააღაჯოს, იმ კარებზე იქნებაო. გადააღაჯა და მივიდა. გამოსცხანდა (!)

დაუძახეს ის ბებერი. დაუდგეს თასი. უთხრეს:

– ბაბო ეს შენია?

– ჩემია შვილო, ჩემი, დიას! გავიდა გარეთ. კიდე დაუძახეს, მეორე დაუდგეს.

– ეს შენია ბაბოო?

– ჩემია, შვილო, ჩემი, ხო ტყვიილ არ ვამონ. დადეს მესამეც.

– რა გამიჭირვებ, შვილო, ჩემია, ჩემია, ჩემი.

– რამთენი გქონდა ბაბო?

– ერთი, ღმერთი, შვილო, ერთი, ერთი.

სამნი რო დაუწყეს და, მაშინ კუდი მოსწყდა, კუდიანობა მიეშალა. მოიწვიეს სასამართლო შვიდი წლის მზეთუნახავ (მზე რო არ ენახა) ყათვრზე (კუდზე) მოაბეს. გაუშვეს და სულ დიდი ნატერი ასო ყური დარჩა. მოვიდა გორგასლანი იმ ქალებთან. იგულისხმა (გაანაწილა გუნებაში, დაარიგა რაღა ყველანი) დიდი ხენწიფი შვილს ნა მისცეს, მეორე რო სტანჯენდა ღამე და აღვიძენდა, მესამეც თითონ.

იქიდან წამოიღეს თავეთი ნივთიერობა, ყველამ თავისი. მუყევანა – ეს შენთუნ მამიყვანიაო. აქნანდი ეს ზეიდან იყო, შენ ქვეიდან, ახლა ეს ქვეიდან – შენ ზეიდანო.

წამოიყვანა ორიც თავეთთან. გზაში დახვდა ერთი წყემსი, უთხრა, რო წადით, იმ ღიდარ კაც უთხარით: გორგასლანი მოდის ორი მზეთუნახავი ქალი მოჰყავს. წამოვიდნენ დიდ მხიარულობით, გარმონით, ერთი – მევერეთი, აიყვანა იქ, სახენწიფოში. იქ იბედნიერეს იმათ და მორჩა.

„გულანი“, 2014 წელი, №15, გვ. 254-262

სოლადა და სულიმ ფაშა

სოლადა და სულიმ ფაშა
დასხდნენ და დაწერეს წიგნი.
იწვეს მარჯვენა კლავზედა.
სოლადას უთხრეს:
„ჯირითს გიქენდნენ!“
სოლადამ უთხრა: „მე ჯირითის არა ვიცი,
ცხენიც არა მყავს ჯან'ხედა.“
ორ'შაბათს დილა გათენდა,
გაგიდნენ მეიდან'ხედა.
- მეცა მყანს ერთი არაბი,
განთქმული გვირჯისტან'ხედა,
გაგიდნენ მეიდან'ხედა.
სოლოდას ცხენი მოჰგვარეს,
აღმასი ასხდა თაე'ხედა,
შვიდ მეჯინებეს ეჭირა,
ისეუ დგებოდა ყალუ'ხედა.
- სოლოდავ, გამექე! - არაბმა უთხრა -
მოგყეუ ფეხის კვალ'ხედა!
გაიქცა სოლოდა.
- სამის მეტს არ დაგადვენამ,
უდგაუარ ღუთის სამართლ'ხედა.
ერთი ქარმა წაიღო გან'ხედა,
- ერთი ავჟანდაზედა,
მესამეც ისეუ გან'ხედა.
- აჰა, გამექე არაბო,
მოგყეუ კვალ'ხედა,
ერთის მეტს არ დაგადვენამ,
უდგაუარ ღუთის სამართლ'ხედა.
ერთი დაადვენა, დაარჭო
ბეჭი ფრთა'ხედა.
არაბი ძირ გადმ'უარდა,
ცხენი გარბოდა წყალსედა.

სოლოღამ უთხრა:
- მუხაჯირობა მიბოძე,
მოგივალ კარზედა.*

მოდო, შვილო, ჩემთანა,
დიდი ქადა შენთანა,
არ დამკრა გულზე დანა,
საქართველოს შვილი ხარ,
შვილო.

იცან შენი ქვეყანა,
მამულისთვის კედებოდი,
ზღვის პირდაპირ დგებოდი,
დედა ენა იკეთე,
სახელიც გაიკეთე,
საქართველოს შვილი ხარ,
შვილო,
იცან შენი ქვეყანა.

- აბულის მთაო მაღალო,
რა ნისლი დაგიხვევია,
შენ, თეთრო ქალო, ლამაზო,
რა პირი აგიხვევია.

- ალაღმაქო, დალაღმაქო,
კვახულაში ყანა მაქო,
შიგ მუშავი შემოიყრია,
ლუკმა-პური სამსე მაქო.

- ალანთასა, ბალანთასა,
ჩამოვკიდამ კალათასა,
თითო კვერცხი ჩვენც ნაგვიდეთ,
ღმერთი მოგცემთ ბარაქასა.

* ჩაწერილია ჩემ მიერ 1970 წელს.

მარგალიტი გადმოჟვრინდა ბუდიდან,
უკან ერთი უღუელი ხარი გადმოჰყვა.
ხაროჯან, მოდი კალოსა, არავეინ არ მოგიპაროსა.
არავეინ შეგსვას, შეგჭამოს,
არავეინ წაგიყვანოსა.

ანეწილა საჩეწელა,
რასაც შეჭამ, ის შეგრჩება,
რაც არა და
აქ დაგრჩება.

ტყეში მოვჭარი წიფელაო,
თან დაეაპე თაებათაო,
ჩვენი მტერი და მოღალატე
სულ ყოფილიყვეს აებათაო.
თუ რომ რამე შეგაწყინე,
ნურას უკაცრავათაო.

მთიდან ურეში წამოვიდე,
მოვიყვანე გორებითა,
აქ სიცოცხლით გამოძეხით,
საიქიოს - ცხოვნებითა.

ღვინოვ, მიყვარხარ, ღვინოვ,
ხო არა გმაღამ,
ვარ შენი მსმელი,
გინდ თეთრი იყავ,
გინდა - წითელი.

სუფრასა ვზივარ,
მე შენ მოგელი,
უშენოდ არ ვარგა
ოქროს საჭმელი.

ბედმა დამიბრძოლა,
ცუდ დროს დავობლდი,
მე ობოლი, ობლის შვილი,
ობლობისგან დანაგრული.
რათა მცემ, დედი ნაცვალო,
რა ამაგი გაქ ჩემზედა,
იმისთვის გინდა დამნაგრო,
რომ აღარ მყავს მე დედა?
ოხ, რა ძნელი ხარ, ობლობავ,
და უმეტესად - გერობავ,
დედი ნაცვლისა დედობავ
მისი მოყვრულო მტერობავ.
არც ვკვდები და არც ვიზრდები,
ვახ, ჩემ ბედისწერასა,
დედას ვეძახი მამასა,
და მამას კიდევ - პაპასა,
არც ერთი მე ყურს არა მგდებს,
მე იმან გამაკაპასა.

კამეჩიანი გუთანი
ლაღია, გამდევარია,
ჰოტფუჰოტფუ, კამეჩებსა,
თორემ ხარი ბრალთა.
შირინას და ლომასა
მოვაგლეჯინამ გორასა,
დილას არ უძოვნია დილასა,
შირინას ტოლი დაუდეთ,

ურემი მოაქ ღომასა.
პოტფუ, კამენო, ნაიგო,
რა დაგემართა, რა იყო,
სიცხემა გული მამიკლა,
სიგრილე ჩემი ძმა იყო.

ქალაქში ვიყიდე თეთრი მათარა,
ის საწყალი ბიჭი
სევდით დამთვრალა,
ჩაუარდნილა ლოგინში,
ველრ გამთბარა.
საწყალმა სულ ნა იკენესოს
ამა ზამთარსა.
შაო ბიჭო, შავი ჩოხა,
შავად შეგიფერებია,
ჩემი გული შემ მოგიკლამს,
სხეისი გაგიმთელებია.

აეთა ეარ, მოდი მნახე,
თან წამალიც წამომიღე,
თუ წამალმაც არ მიშეუღოს,
ჩემო კარგო,
შენი ხელით ჩაი მასვი,
შიგ შაქარი ჩამიყარე.
თუ მაგანაც არ მიშეუღოს,
სამარის კარ მიმიყვანე,
თან წამყე უკან,
გულიანათ დამიტირე,
გულზე ცრემლი დამადინე,
ჭაჭვით მიწა მამაყარე,
შენი ქოჩრის ანატარი
დამწვარ გულზე დამაყარე.

დედის რძე ტკბილი ყოფილა,
დედინაცვლისა - ნალკელა,
დავლიე, გულზე დამადგა,
სიმწარით ამომახველა.
ისევე დედის რძის ჭირიმე,
მისი ნაწოენი ძუძუსი,
და მკერდსაც ვენაცვალევი.

ნუ მოკედები შავო გულო,
სანთლის გუთანს ავაშენამ,
შიგ შევაბამ უღელ დევსა,
ზღვაში ეხნამ და ზღვაში ეთესამ,
გეფიცვებით ჩემსა მზესა.
ეინულზე კალოს გავლევამ,
ხმელეთზე გადავყრი ბზესა.

გაეხედე ჩერქეზ მინდორსა,
ნისლი იდგა შავი ზღვისა,
სამი გოგო თიქას თიბდა,
სამთაჲ ჩერქეზ ბატონისა.
ხელში ეჭირათ ცელები,
სალესავი მარმარილო,
იმით მუუწყობენ პირსა.
სამნივ იგრე დასძახოდნენ,
როგორც ანგელოზი ცისა.
არ მენახა, გამოიკვირდა
მუშაობა დიაცისა.

გეგუთისა მინდორსედა
ლურჯი ცხენი მოგოგენდა,
ზედ რომ იჯდა ვაჟიკაცი,
ნურმანდულებ შოკაზმული.
ბიჭო, ნუ ჩახეალ ოშორას,
ოშორა ჰეკლიანია,
ჩახეალ და ვედრ ამოხეალ,
ოშორა ჰეკლიანია.
-ჩავალ და ისევ ამოვალ,
ოშორა იყვეს ჰეკლიანია.

ოშორავ, ლამაზო,
არა გდევს წუნი,
კარზე ბაღია-ბაღი,
კლდეშიაც გამოდის
თბილი აბანო.
სულ იქ მოგროვდება
ქალი თუ რძლი,
წინ მიუძღვის აჩაინი ცოლი,
უკნიდანაც მოსდევს
ნაძრახი ქმარი.
ჩავალ, ავიღებ
ნემ ბრუდე ხმალსა,
გადუდგები გზაში,
მოუკლამ ქმარსა;
სულ მე დამრჩება
ქალი და რძალი.

ნეტა რა შემოუთვლია
დავით - ჰერეკლეს შვილსაო,
ლამაზი გამომეპარა
რცხინვალის ციხის ძირსაო,
თან თოფი გამოიდევნა,
ვერცხლი ავლია პირსაო,
თორმეტი ოქროს სალტა ადაქ,
სახსარიც ადაქ ტყევისაო.
გერჩივნოს, გამომიგზავნე,
თორემ, შეგიშლი ნირსაო.
დღისით მოგიგლეჯ ცხვარ-ძროხას,
ღამით - ცოლსა და შვილსაო,
ისე გაგიხდი საქმესა,
უგვიდე წისქვილ ხრილსაო.

წამო, ქართლიდან წამოველ,
წამოვყე ქარის ქროლასა,
გადმოვედი, გადმოვხედე
მე ამ ჯავახეთობასა.
ჩემ დღეშიაც არ დავსწროდი“
რძლ-დედამთილის ბრძოლასა.
რძლ-დედამთილნი იბრძოდნენ,
რძლმა უგალა დედამთილს
თავი უხალა კერასა.
ხანდახანაც მამამთილსა
თავში რო ჩააკერამსა,
დიდმა შვილმა რო შეისწრო,
რათ მიკლამ, ბერსა მამასა,
იმისთანა პატარძალი,
რომ გიეხეთქოს ჩხვერასა,
აღმა და დაღმა დასთრამდეს,
როგორც რო ბლარჯი მელასა

ეგრე უნდა, პატარძლო
ერეოდეს ვერხეივითა,
იმას იგრე შეინახვენ,
უგუნური ტრედივითა.

სამხრით ხარი გავრეკე
ბოგირზედა,
სამჯერ მეხლი მოვიყარე
ლამაზ გოგოს ლოგინზედა.
მინდორშია თეთრი ქვა,
ავწიე და არ ამეყა,
გოგო, შენი სიყვარული
სადაც წაველ, თან წამეყა.
ბაღია ჩვიარე,
წყალ ნაუკვალე,
ნეკიდან ბეჭედი
ბეჭად წამყარე.
თუ არ მაკოცინებდი, რათ შემიყვარე,
ერთი მაკოცინე
ვალი აღგება,
ამ წუთ ქეყანას
არვინ დადგება.

ყველა ხილი აყვავდება,
ნამეტურად ატამიო,
ლამაზ გოგოს მოუხდება
შეკაზმული აკვანიო.

*

გაღმა გავალ, გამოგიტან ატამსა,
ჯერ გაკოცამ, მერე გეტყვი ნატასა.

*

გაღმა გავალ, გამოგიტან ქოშებსა,
ფაიტონშიც ჩაგიმატებ გროშებსა.

*

გაღმა-გამოდმა ბალები
ზედ გახვევიან ქალები,
ერთსა შეხედვით, შევატყობ,
ვისაც რო შევებრალები.

აწვერის ხეობას შემოჰყევი,
ჭაჭკარს ვნახე სახლი კლდისა,
აწალკული, დაწალკური ალაგური,
ქილდას ერთი გოგო ვნახე,
იმან დამიკოდა გული,
გამოიტანა ქისა და მაჩუქა,
დალლიანდაგებული,
სარამ მქონდა, მიხაროდა,
რო დაეკარგე, მოკცდა გული.*

* ნესტორ ოქრუაძისა და ჩემ მიერ ჩაწერილი ლექსები, რომელიც მანამდე გამოქვეყნდა გაზეთ „ასპინძაში“ დაიბეჭდა ავთანდილ ბერიძის „მესხურ ფოლკლორში“.

საბედ ლუარსაბის ასული მაისურაძე

88 წლის, ცხოვრობდა საროში. გათხოვილია ზედათმოგვეში.
გაგონილი აქვს თავის ბებერასგან ანა იველაშვილისგან.

2 მაისი 1970 წ.

ჩემმა ბებერამ ანამ იცოდა, შვიდი სოფლის ხალხიო ერთ სოფელში იყო მოყრილიო. ექვსი თვეო შვიდი კილო ანაკვეთით შევიჩახვევო ჩემი წვრიშვილიო. რო მოვრჩით იქიდანაო, მიველეთ სოფელშიო და უნდა წავიდეთ ჩვენი სარწო, იქ უნა მივიტანოთო. მოვიდნენ დელიბაშებიო, დაგვადგებოდნენ თვზეო. ჩვენ ავიდენდით ვეშსაო, გავიქცევოდით, გამოგვიდგებოდნენ, დაგვხვდებოდნენ, ვეშს დავტოვდით და გავიქცევოდითო. ბატებ დავხოცენდით ოჯახშიო.

დაგვიცემოდნენ, ისეთ უბედურებაში ვიყავით, რო სოფელს გარშემო ეკალი შემოარტყეს, გამოიტანეს რკინის ორთითიო, თანაქაო, ხანჯალიო და ჩაურტყეს შიგაო, რო ჯარი მოსულაო. მერე გვეშველაო, აიღო რუს ხენწიფემაო, ჩვენი ქვეყნები რო ჩაიბარა, მაშინ გაველით ქვეყანაშიო, მაგრამ მაინც იმანაც არ დაგვყარა კეთილიო.

ასეთი დერიება ყოფილა. ტყვიები წაასხეს ხანდოდგან. ნათლია და ნათლიმამა გარეკეს დაღისტანში. რალა ქნან, შვიდი წელიწადი იქ იყვნენ ტყვეთ. დაამბეს ურემზე და ღამე, დღისით სულ დაპატიჟებაში დადიოდნენ. შვიდი წელიწადი რო დაუთავდათ, მაშინ უთხრეს, რო აქედან წაყვანილი ქალი გარდილა იქა და იქ უთხოვნიათ ლეკებს და იმას ოთხი შვილი ჰყოლია, დევების გადამელაპავნი.

უთქვიათ ფაშისთვის „ეს ჩვენი სასუქები უნდა წავიყვანოთ“. მოუმზადა ოთხი ძმანი, სამი გუდა ღუმით გატენილი, ერთი – პურით. გაანზადეს, მივიდნენ, დაპატიჟეს და დაბმულები მირეკეს სახლში, პატივი სცეს, ასეეს. ისევ მირეკეს და უთხრეს, აგერ ფაშა შენი საჩუქრებია. შუადამეზე აუშვეს დამბული ტყეები(!), წამოასხეს. ოთხივ ძმებში ქალი გამოეცნაურა და უთხრა: ჩვენი ქვეყნისანი არიანო. დღე დაიმალნენ და ღმე იარეს ამათ გამოა ეს ფაშა, რო ოჰ! ტყვე-

ბი აღრ არიან. ფაშა შეჯდება, გამოუდგება. ისინი საიმერეთოში გადმოვლენ და სულ დაიფანტებიან, რო ორი ერთად არ დაგვინახოს. საიმერეთოში დაანახეს ყურძენი. გადვიდნენ, ლეკმა მიჰყვა უკან, შეაგინა თათრულად. რა გინდა აქ? ესენი გააჩერა, სცემს მათხრახს. ერთ პატარა ბიჭსა ვირზე ორი მეშოკი ბზე შეუკრია აქეთ-იქიდან და ციხეში მიაქს. ბიჭი მიბრუნდება და ძიო, რათ გეგრძეოსო. შვილო, ჯავახეთიდან ვართ და ტყვეთ წაგვასხაო. დაანება ამ ვირს თვი და გაიქცა, ავიდა ციხეში რო 7-8 სალდათია - უთხრა: იესე - იესეა, ისოვ მოდით. ჩამოვიდნენ სალდათები. ის ლეკიც და ტყვიებიც არეკეს ციხეში და შეინახეს იქ. დილით მისცეს იმათ ყარაული და ხიდიჯვარში გადარეკეს. რა დრო გითხრა, ყველაფერი რომ ვიცით. თავეთი ხალხი იცნეს, ჭიდაობა არის დიდი. იმათათ ერთი ფაჰლევაანი ჰყავთ და ტრიალებს. ერთი გადიხდის ამ ტანსა, ერთი ბლიაძე იქნება იქ, აემ ურემს თუ გადიტან დაეჭვიდამთ, თუ არა, არაო. აჰიდეს დედანემის ჰამსას(?) ურემი და გააქანაო.

შეუვარდა ქვეშიდან, ასწია და გუბეა, იმ გუბეში შეეცურა. ხანჯლით წავიდნენ, როგორ თუ მაგან მიერია ჩვენ ფაჰლევანსო.

როდცა ის წაიყვანეს, იმის ცოლი ორსულათ იქნება ბავშვზე. შვიდი წლის ჰყავდა უკვე, არ არის ჩემიო. მიეგება მამამისსა და ხელი ჩმორათვა.

* * *

ქორწილში რო წავიდოდნენ, უიმისოდ სუფრას ხელს არავინ არ მიჰყებდა თუ ის თავის მოთხრობას არ დაამთვრებდა. პოროველასავით რო გაუგრძელებდა, როგორც პოროველა უთხრა ხარსა, დაღევედა ორ ჭიქას ოტკას, დაძლოცემდა და წავიდოდა.

ჭილოების მოქსოვა

ლაპგრეხენ ბეერსა, ჩამოჰქსელეებენ ხანაზე. აიღებენ კონა და კონა და წასცხებენ. ჰოვით (ქირჭიტით) გააკეთებენ და წაიღებენ.

ჭონაზე

ჭონაზე რო დადიოდნენ, ჩამოჰკიდემდნენ წინდას და იტყიდნენ სიმღერას:

ზეცას ვიყავ, ზეცა ვნახე,
მასკულავებ დევემძრახე,
მთეარეს კაცი მიეგზავნა,
აქ იყავ და არცა მნახე.
არ მეცალა შენსა მზესა,
ქალის კურტუშკას ეკერამდი,
შაეი ძაფით უჭრელემდი,
თეთრსა მძივსა გარს ვაუღლემდიო.

რეს ხელმწიფენ რო აიღო, მოვიდა, გამოუძღვა ჯარს. ერთ ცხენზე ზიისო, ჯარს მუუძღვის წინაო. მეც გასათხოვარი, შედერებული ვარო, წინ გადავეგებენითო, გაუძეხით და მიველთ ხერთვისის ციხესთანო, მივუახლოვდით და ერთი ბოლოზეო ერთი პატარა სალდათი გამოხტაო და ლანგარი, პერმარილი დაიღო თავსე, გადმეგებაო.

ისე მორბოდა

როგორც ჩენი მუტრუკიო

ჩაიბარა გასაღები, ყვარჯენი დაქრა, ნახევარი იქით გავიდა ჯარი, ნახევარი აქეთ.

რო ციხის კარი გაიღო, გამოვიდა ქალ-რძალი ფეხებიდან დაჭერილი, თავანდი ოქრო. რო გაიცალაო (ბებერა-ჩემიც იქ იქნება), კიდევ ის ბიჭი გადმოხტაო, წამოაგდო ხასიებიდან ოქრო, ჩაიყარა ჯიბეში. მივიდა მუდურმა და ფეხზე მოიკითხაო, წადიო, უთხრა.

გაზაფხულია, აპრილიაო, რო გავექეცით. პატარა ბიჭები აგვიკიდენდნენ, გაგვიყვანდნენ. ერთ ბიჭმა ცალ კლავიდან დამიჭირა და გამიყვანა, რეხას მივიდა ხალხი. ერთ სანთიდან ქორწილი იყო, მეორე სანთიდან კედარი მიდიოდა. აისე უბედურება იყო. გზაში ვერ აუქცევდი, რო გაგველო, კვლარი იყო. გამოუდგა თათარი, ბავშვი იყო ურემში, დროული იყო, დახოცეს.

ტყეში გაცვივდა ყანადი. ვინც გზაზე გაივლიდა, გაატიტვლენდნენ. მაგაზე უკანასკნელობა არ იქნება.

ღამეა, მიუდევართ, ხუთი დღე ვიარეთ ფეხით გზაში. აგარელი მათიანთ ბიჭი იყო. შევედით სახლში. აფნიას გაუგზავნია იმას წერილები. პანიო შენი ცოლი, გოგვიეზიო. დაიჭირეს და დაამწყვდიეს. ერთმა თათარმა მოიტანა კეჩი, დაუგდო, გადმოგლიჯა კლიტე და გაუშვა. ჩვენც ვარძიაში ვართ შელაგებული და დაიდრიალა და ასევე გადმიეშვა. სისხლიდან თეი დავიხსენიო.

ფაფლემ უთხრა: შე მამაძაღლო, რათ შერებო.

თამარ დედოფალმაო
ვანი ქვაბში იმუშავა,
ვანი ქვაბში იმუშავა,
საღამონდი იმუშავა.
საღამოთი თოხი, ბარი
ვარძიაში გადვიდა,
დილით ადგა, ისადილა,
თოხი, ბარი ხელში მიეცა, იმუშავა.
ყველა ღამე გავიდოდა,
გამოვიდოდა ისევ ისე.
გააშენა ვანის ქვაბი,
მერე გადავიდა ვარძიაში და
ისიც დაამთვრა.

თამარ დედოფალი ვიყავ,
თავი მაღლა ვერ ავიღე,
უსიანი ტყე გავკაფე,
შარა დიდი გზა გავკაფე,
უქოთ საყდარი ავაგე,
უწყლოთ წყალი გავიღე,
ვაი ამ შემოქმედის პატრონს,
ცხრა ადლი ტილო წავიღე.

სიზმრათა ენახე ედემი,
ამოსაველეთის თავშია,
ასი მზე და ასი მთვარე,
ლაგარ მარსკელაეი ცაშია,
მივდივარ და გადავხედავ სანუკრეთს.
ჩარიგებულა ბაღშია,
ზოგი მწიფს, ზოგი ყვავილონს,
ზოგიც კუხენი ასხია.
ამოსაველეთის თავშია ერთი პატარა ტბა არი,
ზედ რომ ბეწვის ხიდი დევს,
ვინ გადასომავეს თეაღშია,
მართალნი მარდად გადიან
დამკვიდრებული ბაღშია,
ცოდილი ცვივა წყალშია,
იღუპებიან ტბაშია.

მითები და სინამდვილე

„თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და საქართველოს საზღვაო-სამმართველოს სანაოსნოს ძველკოლხური, ვერძისთავიანი ხომალდი „ოქროს საწმისი“ ისტორიული გზით მიცურავს: შორაპანი - ვარციხე - ვანი - ფოთი - პალეასტომი - ფიჭვნარი - ციხისძირი - ბათუმი - ქუთაისი.

ჩვენ გესურს ყვირალა-რიონიდან და შავი ზღვიდან შეეხედოთ განახლებულ -კოლხეთს, ოდითგანვე რომ იზიდავდა ადგილობრივ თუ უცხოელ მოგზაურთ“, - ასე აწერია სადარბაზო ბარათს, რომლის მეორე გვერდზე გემი და უნივერსიტეტის ემბლემა არის გამოსახული.

გემი რომლის სიგრძე 16 მეტრია, სიგანე - ოთხი, ხოლო ანძა 9 მეტრის სიმაღლეზე აღიმართება, დღეს ზღვაში მოცურავე არც ერთ გემს არა ჰგავს. ისეთი ხომალდებით ძველი კოლხები დაცურავდნენ. იგი ბრტყელძირიანთა, რაც აადვილებს მის მიმოსვლას თავთხელში, იოლია გადატანა მეჩენზე და დედამიწაზეც კი, კოლხეთში დღესაც შემონახულია ბრტყელძირიანი ნაგები, რომლებითაც იჭერენ თევზს, გადააქეთ თივა და სხვა.

საზღვაოსნო მიმოსვლა ოდითგანვე იყო განვითარებული საქართველოში განვითარებული იყო აგრეთვე სამდინარო მიმოსვლაც ფაზიანები ანუ კოლხები ფეხით იშვიათად დადიან, ისიც მარტო ქალაქში ან ბაზარში, ისინი ნაგებით დაიარებიან არხებზე. რაც აქ მრავლად არის“ - აღნიშნავდა ჯერ კიდევ დიდი ხნით ადრე ჩვენს წელთაღრიცხვამდე ჰიპოკრატე. სტრაბონი რიონზე 120 ხიდს მიუთითებს.

საქართველოსთვის არც ახლო ისტორიულ წარსულში უნდა ყოფილიყო ნაოსნობა უცხო. რუსთველი ზღვის კარგი მცოდნეა, მის მიერ რამდენჯერმე აღწერილი ზღვაზე მგზავრობა თუ ომი უბადლოა. რა შეედრება გულანშაროს მიმავალი ავთანდილის ომს მეგობრებთან, აქ არამხოლოდ ომის სცენაა აღწერილი ბრწყინვალედ, ჩვენთვის საინტერესო დეტალებიც კია.

„გამოჩნდა ნავი მეკობრე დროშითა მეტად გრძელთა, მას ნავსა ნავთა საღეწად სახნისი ჰგია ძელითა“.

„ზღვაზე ბრძოლაში დაოსტატებული მეკობრეები ნავთ-საღეწებს იყენებდნენ. დიდი სისწრაფით მომავალი ნავი დაეჯახებოდა მეორეს და შელუწავდა:

„ჰკიოდეს და მოდიოდეს, იძახდეს და ბუკსა ჰკრესა“.

შეუღარებელია ის ადგილი, სადაც უშუალოდ ბრძოლაა აღწერილი:

„მათ ლაშქარსა გულუშიშრად ასრე ჰხოცდა, ვითა თხისა; ზოგი ნავსა შეანარცხის, ზოგსა ჰყრიდა შიგან ზღვასა, ერთმანერთსა შემოსტყორცის, რვა ცხრასა და ცხრას ჰკრის რვასა დაკოდილნი მკედართა შუა იმაღლვიან მალევენ ხმასა“.

ზღვის უცოდინარი კაცი ამ სტრიქონებს ვერ დაწერდა. შემდეგ პერიოდში აღსანიშნავია სულხან-საბას მოგზაურობა ევროპაში, აგრეთვე რაფიელ დანიბეგაშვილი თერამეტ-წლიანი მოგზაურობა თურქეთში, ომალში, ინდოეთში, ცვი-ლონში, ბირმაში, დასავლეთ ჩინეთსა და ციმბირში. ყოველივე ეს ტრადიციის, დიდი ტრადიციის ელორტებია, სად არის ეს ტრადიცია?

სამიათასოროასი წლის წინანდელი აია კოლხეთის მამაც მეზღვაურებზე მოგვითხრობს. არგონავტების ლეგენდის მრავალი ადგილი. „კოლხებმა გემები ზღვაში შეაცურეს და აიეტის შვილის აფსიოტეს მეთაურობით არგონავტებს დაედევნენ და როცა არგონავტები ისტრისის (დუნაის) შესართავთან მივიდნენ, ნახეს რომ მთელი შესართავი და სანაპირო კუნძული კოლხი მეომრების მიერ არის დაკავებული. ისინი უმოკლესი გზით წამოსულან თავიანთი ხომალდებით და გასაქცევი გზა მოუჭრიათ“.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა კარგი თაოსნობა გამოიჩინა, გაიმეორონ ისტორიული მარშუტი საქართველოს ტერიტორიაზე. ისინი მედვას ნაკვალევს მიჰყვებიან. მათ თაოსნობას დიდი მხარდაჭერა ხვდა წილად. სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორ აკადემიკოს ილია ვეკუას და

საქართველოს საზღვაო სანაოსნოს სამმართველოს უფროსის ანატოლი კატარავას მხრიდან.

გემი ძველთაძველ ფაზის ქალაქში პალიასტომის ტბის ძირას აშენდა, იგი მალე რკინიგზით შორაპანამდე გადმოვა, ხოლო შემდეგ შეუდგება მოგზაურობას. გემის კაპიტანია რაულ ბაბუნაშვილი, ხოლო ექსპედიციის უფროსი გვანჯიშვილია. დიდია სტუდენტობის როლი ექსპედიციაში. 22-კაციანი ეკიპაჟის თითქმის ნახევარს სტუდენტობა შეადგენს. თამაზ ხმალაძე, იგორ სიმონაშვილი, გოჩა ხუნდაძე, თამაზ ტყემალაძე, თამაზ ხმალაძე და სხვები ექსპედიციის ყველა წევრთან ერთად აქტიურ მონაწილეობას მუშობაში იყვნენ ჩაბმული. ხომალდზე არიან სხვადასხვა პროფესიის წარმომადგენლები, ფოლკლორისტი ომარ გოგიჩაიშვილი კლასიკური ფილოლოგიის მკვლევარი, ნოდარ გაფრინდაშვილი პოეტი თედო ბექიშვილი, ისტორიკოსი ირაკლი სურგულაძე, ჟურნალისტი ზაურ ფიფია, ფოტოხელოვანი სლავა ჭანტურია და სხვები.

შეკერილია ეროვნული ტანსაცმელი, თითოეული წევრისთვის ორ-ორი წყვილი, ერთი მთლიანი შვინდისფერი პერანგი, ხოლო მეორე - ცისფერისა და თეთრი ტილოსაგან შეკერილი კეარტი, სწორედ ისეთი, როგორიც ძველ კოლხებს უნდა სცმოდათ. ჭვინტიანი ქალამნები წვივებზე შემოკრიბილი პაჭიჭებით მსუბუქი და პრაქტიკული სახმარი იყო ჩვენი წინაპრებისა.

დიდი დახმარება გაგვიწია კინოსტუდიამ და ტელევიზიამ. მათი საჭურველი ნათლად წარმოგვიდგენს, თუ როგორ იყვნენ შეიარაღებულნი კოლხები. აქ ბუტაფორია თითქმის მინიმუმამდეა დაყვანილი. მშვილდის კომპლექსი დღესაც სახმარი იარაღია, რომლითაც ვინადირებთ რიონის ხეობაში ხომალდზე ყველა საჭირო ნივთი ძველებული იქნება. ეს შესაძლებელს გახდის დოკუმენტურად ავსახოთ ძველ კოლხთა ნაოსნობა და შევექმნათ ამ მოგზაურობის ამსახველი ფილმი.

მოგზაურობას, რომელიც ოქტომბრის პირველ რიცხ-
ებში დაიწება. დიდი მნიშვნელობა აქვს ტურისტული თვა-
ლსაზრისითაც. გაიხსნება კიდევ ერთი ახალი მარშრუტი.

მოგზაურობა დიდ სიძნელეებთან არის დაკავშირებული,
მაგრამ „ოქროს საწმისის“ ბიჭებს კუნთებისა და იმ
რწმენის იმედი აქვთ, რომლის უკან წინაპართა აჩრდილები
დგანან.

17 ოქტომბერი 1970 წ. გაზეთი „ასპინძა“

„ოქროს საწმისის“ დღიური

1970 წელი 10 ოქტომბერი

„ოქროს საწმისი“ რეალობად იქცა. დღეს დავტოვეთ ჩვენი დიდი სახლი, ჩვენი ტაძარი უნივერსიტეტი და ჭაჭით დავლოცეთ ჩვენი მგზავრობა. მე, გოჩა ხუნდაძე და თამაზ სმელაძე ეყრივართ მანქანაში. მე ნაბადში ვარ გახვეული, ისინი - საძილე ტომარაში. წუსელ გოჩა და თამაზი უნივერსიტეტში დარჩნენ ღამით. ერთი წუთით მანქანა შეჩერდა და მეც თავისუფლად შემიძლია წერა. ჩვენ გარდა ჩვენ-თანაა გემის კაპიტანი რაულ ბაბუნაშვილი.

11 ოქტომბერი 1970 წელი

ჩიბუხი თემურ სულხანიშვილმა მანუქა. ეწეყარ და ვაბო-ლებ. გუშინ ჩამოვედით და ყვირილა-ძირულას შესართავის პირდაპირ, ტყიანი მთის ფერდობთან დავეცით ბანაკი. მე და რაული, თეთრ კარავში ვიწექით. აქ გავათიეთ ღამე. დღეს რაული ფოთში წავიდა გემის ჩამოსატანად. ბიჭები კარვის გვერდზე დომინოს თამაშობენ. ჯერჯერობით შვიდნი ვართ. დანარჩენები ალბათ ჩამოვლენ დღეს. დღეს ზესტაფონში ვიყავით. მივედით კომკავშირის რაიკომში, სადაც დახმარე-ბა აღგვითქვეს.

ბანაკის გვერდით ერთი ოჯახი ცხოვრობს, მათი პატარა ბიჭი მურმანი ჩვენთან არის ხოლმე. მათი ღარიბული ქოხი წაქცევაზეა, სინათლეც კი არ არის სახლში. გუშინ დედამ ბავშვის ხელით ერთი თეფში ყურძენი შემოგვაწოდა და ვახშმის შემდეგ გეახელით. ხალხი დაინტერესებულია „ოქროს საწმისით“, ამოდიან, გვეკითხებიან ყველაფერზე. ჩვენც ვუხსნით. ჩვენებიდან ზოგს შეიძლება ლექციის წაკითხვა მოუწიოს მოსახლეობასა და სკოლაში. წყალი თანდათან იკლებს, რაც ყველაზე ცუდია ჩვენთვის. ყვირილა შავი ღა-ფივით მოდის მარგანეცით დანაგვიანებული. ამბობენ დიდი

სიმდიდრე მიჰყვება წყალსო. დაინტერესებულმა ავტორიტეტებმა იციან თავიანთი საქმე, მოუვლიან ალბათ.

კარვის კალთა გადაეწიე. მეზობლის ბავშვები მოდგომიან ღობეს და რაღაცას იძახიან. ფართაგვა ხატავს შემოსასულელის აბრას - „ოქროს საწმისი“. თოკებზე ჩვენს ექიმს ი. სიმონიშვილს სამუშაო „კაბინეტი“ მოუწყვია. თითქმის ჩვენთაგანი უნდა გასინჯოს, ორგანიზმის ცვალებადობა ამ ერთი თვის მანძილზე უნდა აღნუსხოს და შემდეგ დააკვირდეს. ყველას თავისი ხელობა აქვს.

იმერეთს რომ ვიცოდი, ჯერჯერობით ისეთი შთაბეჭდილება არ მოუხდენია. ბუნება მომწონს, მაგრამ ღარიბია.

ზესტაფონს რომ ვიყავით, გაცრილი ფეტვისფერი ღრუბელი წამოვიდა. თურმე ფერო შენადნობთა ქარხანა ამუშავდა. ღრუბელი გაიზარდა, გაფართოვდა და მერე შორიანს დაადგა სქელ ნისლაღ. ექიმმა თქვა ზესტაფონში ასთმის უფრო მეტი შემთხვევებია (რამდენჯერმე მეტი) ვიდრე რესთავშიო, მაგრამ რას იზამ, ალბათ ხანდახან ფეროშენადნობი უფრო ძვირფასია, ვიდრე ადამიანი.

მერაბ ბერიძე

სერაფიონ ბეჟანის პე კახელი

87 წლის, ზედა საქარა, ზესტაფონის რაიონი.

12 ოქტომბერი 1970 წელი

გავდივართ დიალექტური ტექსტის ჩასაწერად. მიმასწავლეს ღრმად მოხუცი ზესტაფონის რაიონის სოფ. ზედა საქარაში.

მე რო ვარ ბაბუა, შენი ტერი იქნას ისე. ხნიანობა არაფერია, ხნეობა ვერაფერს მიზავდა, მარა... ჩემი ღვინოი არ დამიღვია 10 წელიწადია. თუ ვიცო, გეტყვი, თვარა გავწუმდები. წასულ წელში კიდო ვენახს ვაკეთებდი. ვითამ აქანა ეჯობივარ, დაწოლილი რო ვარ? აბა, თუ რამეს გოუგებ, მე მალე მინდა, რო გავთავისუფლდე. ჩემმა მტერმა იწვალა ასთე. ახლა წიფობისთვე არაა?! სამი თვე მიკლია 87-ს. პატარაი რო გევინძრევი, ჩქარა მუშავდება (გული). რაც მითხრეს, ყოლიფერი დავლიე. რაღაი მოატანა ჩემამდი, უნდა გითხრა ახლა. შიგნი გადის სითბოი, ცეცხლი შამომეკიდება. ცოტა ვერ ვკაობ (შარდვა). მოორეი ხო. მესამე მაქ დამიწყებს წვას. თელ ღამე ზეზე ვარ. გვამიდან ჩირქი მოდის. სქელი ის არის, რაცხა ბზუკაში. ძალიან ხშირი წყურვილი მაქ. ერთი რო იყოს, კიდე რაცხაფერად გოუძლებ, მარა ცივი წყალი მინდა. შიგნი ხურს, ასე ჭიპის სწორა. აქანა ვატყობ, რო ხურსა და ასეა ჩემი მდგომარეობაი და ... იქანა მივიდოდე, კარებთან დაეჯდებოდე, მე ხო შეწუხებული ვარ და სახში მყოფი შეეაწუხე. ექოთავ, ექოთავ და ექოთავ. ახლა მინა მე თვარა... პირვლად გავხდი ავათ მე იანვარში. წასულ იანვარში კიდე ზეზე დავდიოდი. მერე შემეშვა ცოტა ხელი (ავადმყოფობამ), მარტს აქეთ მე ზეზე არ ავმდგარვარ. საჭმელს ვჭამ, როგორც კარგა მყოფი. საირმე მოატანიე, ისე მინდა, ისე მინდა, მარა. ი ბოთლს რო მევიყუდებდი... მე შიგნი ვარ დახარალებული. კიდე დარჩა ერ სამი ბოთლი. კიდო დოუმატო, რა ვიცო. მე საღა მნახავთ მოორე შემოდგომაზე. ჭადი არ მიჭამია, მე

აბერ რამდენი ხანია. პურს როგორც მოხვდება სისოვლე დაუღუპელ პურს არ გოდეშვემ პირში მარა...

— ალბათ კახეთიდან ბრძანდებით!

ჩვენი ადრე ვის ახსოვს. გვარი კახეთიდან ყოფილა, იქ წარმოშობაი. მაშინ ხო იცი თავრობა არ იყო. რაცხა დოუშავებია პაწუქელე. მიუვიდა სადილი და ჩამოკიდეს ხეზე. ჯერა ადრეა თურმეო, საღა არიან. მოორეთ მერე... ისევ იმ ალბგზე დაკიდუო და დოუდექი ყარაულათო. გამევიდა კაცი გაძეძილი, გაბანჯგელული, არ გაცა თუმე ხმაი ჯერე. ღვინომ თავისი იცის. ქე მეეკიდა ღვინოი. გოუკრა ხელები და ფეხები. ეიკიდა ზურგზე და მოუყვანა ბატონს. წამოსულა როიცხა ყოფილა და აქ დეესახლა. მოშენდა მას უკან კახელები (გვარი). მე მახსომს, რო გურჯაანში არიენ გონია.

შენ რაეა გენახსოვრება, მე ძლიეს მახსოვს, შესაწირი დაქონდათ იმ ეკლესიაზე (სხვას მიმართა).

მე დავრჩი მარტვა 160 კაცში. რამდენმა ტყვიამ თავზე გადმიარა რამდენმა და უკან დეეცა, რამდენმა წინ...

14 წლიდან მოყოლებული სულ იმი იყო 1918 წლამდი. უფრო დიდი უბედურობა და უფრო დიდი შავი დღე გეადგა. ტყვილა ვკლავდით, კაცი? ხან დაგვამწყვრიეს. იქოური მცხოვრებელი იყო პალკოენიკი. რო იყურა იმან იყურა, სალდათები რო იყო დამალული. მე ვეურობდი. დაანგვრიეს. ამან იყურა, ეს თავის თვალით. ესენი ხო გაგეცილდნენ, რაეარც იყო სვენე. რაეა არ გვინდა, რას ამოფ კაცო. მამეხმარეთო, თქვა. იქიდან ექეს კვირეს აძლევენ, ვინც საქართელოში წამოვიდოდა. გაგვიკეთა. 6 კვირეი.

იქ კაცი წავა, იქ, იმისთანა არეულობა არი?

ჩვეილპარაკეთ, აჰა, რა ექნათ, ბიჭო.

წვეიდეთ, ჩვეიდეთ ქუთეისში. ჩვევითა და მდივანი ზის. გაენერდით ზეზე. შვებულებით ვიყოფებით და გაგვითავდა ვადა და უნა წავიდეთ. მოაწერა ხელი და გამოგეიტანა, წაით სახშიო. ვეიდეთ და მაშინ ვერცხლის მანათიანი იყო, ვაჩუქეთ. მე რო დაეჯდებოდი, მამხმარე აღარ ვიცოდი.

რაცხა მიშელავათა, თვარა ვერ გავერდებოდი. რამდენი
გამეულია, რამდენი წამლები, რა ვიცი. შენე?

მე რომ მამეშეებოდეს, რო მოგკედებოდე?...

ოჯახის ფრაზები:

- გაჩუნდი შენ ახლა.
- აქ იმისანა ხალხი არიენ აქა, რო.
- ახალი დაწყილია ეს თვე.
- აშობილი ხო არ არის ის ძაღლი?
- გინახია ხო.
- აღარც სადილი ჩეენტოვის, აღარც საჭამანდი.
- ასეა, ქალს რო ითხოვ და გააგზავნი სამსახურში, ასეა.
- ტაფაზე ზილაე?
- ამნაირი ჭადი სა გინახიაო.
- როგორც ჩენი ახალგაზრდა, ისთე
- მითი მივხედებით ხოლმე, რომ განუმდება. რო აყვირ-
დება არ იქა.
- აბა, რაი,
- სად არის შენი სამძღვარი?
- წმინდა ღვინოს გადაეჩნეია ხალხი, არა?

მიხეილ დავითის ძე კახიანი

80 წლის, ზესტაფონის რაიონი სოფ. ზედა საქარა.

12 ოქტომბერი, 1970 წ.

რავა გითხრა ყველას ქება
რო არა ეთქვა, არ იქნება,
გლეხი კაცი შეზღუდული
ნურასოდეს ნუ იქნება.
მარტვა ენით ნუ აწუხებთ,
ცოტა რამე მიეცეთ შრომა,
მათი შრომა და სივაგლაზე
დათრგუნული იყოს ყველა.
ცოდვა კია, მუშა კაცი
მუშაობდეს დღე და ღამე
და ფიქრობდეს იმაზედა,
რა ექნა, რით ვისა'ზრდოოთ თაყი?
ამისანა დროებასა არ ქონია არსა კაი.
გეიღო და გაგეინათა
სამოთხე და სულის კარი,
მაგრამ ღომს ძაღლი ჯობნის,
ის, რო რათ მართმევს ლუკმასაო.
სად წევიდო, სად ვიწივლო,
ვინ მამიგდებს ლუკმასაო,
ენით ყველა კაის ამბობს,
გულში რა გაქს არ ვიცოო,
ამ სიტყვაზე სხვა რა გითხრა,
არ მჭირდება მე ფიცოო.
უმაღლოდეთ სახენწიფოს
გულუხვსა და ცინარესა,
ვინც პურს გვაჭმევს უმაღლოთ
ღვიძარსა და ძინარესა.
არ გეგონოთ ეს სიტყვები

რომ ქათიბი¹ გონია,
ყველა ენა ყველას ესმის
მე თათლიბი² მგონია.

მე დევნიბადე ქრიშობის თვეში. არის დამღევი თვე წლისა. ჩვენ ვართ გვართ კახელი. ჩვენ ძველთ მოუკლავს კახეთში კაცი, ზედ ამოუწყვეტია.

გადმოვარდნილა აქა. დაუჭირავს ჩხეიძეს, იმ დროისათვის კაცი აქანა რო მოგეკლა და ქუთუთისში წასულიყავი, არ გდენიდა კაცი. ტყეში დამალული კაცი ბატონის გაგზავნილ მუშას ეპარებოდა საჭმელზე. ცოტას შეჭამდა, ცოტას დაღევდა. ბატონმა ბევრი გამოატანა ყმას ღვინო, დათვრა და დეიჭირა, მაგრამ დასაჭერიც ბევრი იყო. იმ ჩხეიძემ იმსახურა, კაცი დადგა, სხვას აჩუქა, სხვა მოყვარეს. წამოუყვანია და გოუშვია აქ ტყეში, ცოლი მოუყვანა და უცხოვრია.

დანარჩენ ცხოვრებაზე რომ ვილაპარაკოთ, ბატონო, საუკეთესო წესწყობილება არის, რომ ვიტანდეთ ერთმანეთ. ამას თამამად ვიტყვი, რომ ესლა რომ კაცი მერიქიფედ დააყენო, სულ თვითონ დაღვეს.

უწინ მერიქიფე იყო სარწყული კვახი (პატრუანი იზრდებოდა, საღვინე სტაქანი ჩევიდოდა შიგ).

დედა უტირეს ლაზიშვილებსა,

ცოლებიც გააყოლესო,

არამიც ბევრი წვილეს,

არამიც გააყოლესო,

დიენ და თითუან მოთქვამენ

სად გაგხსნათ აწი ბუტკაო,

ვის გოუღიმოთ, ვის გუთხრათ

კიდო ჩოუქრათ ბუქნაო (ვითამაშოთ კიდე).

¹ ქათიბი - ქალის ტანსაცმელზე მოსაგლეხი

² თათლიბი - ხველების წამალი

ფრაზები:

კუბო ჰქონია ჩაფლული და უნახაუთ-ყე მიწაში ეს ფხარე.

პაწია ხრამიც რო არი, ისიც იმაშობა -ყე, იქანა უერთდება

შვილისა შვილი - შვილის შვილის შვილი (ბადიში) –

- რაც გაგვაჩნია, იმან დაგვარჩინოს.

- კარი დოუგდე.

- საც ესულთქმობთ მაგით, მაგიოთ ესულთქმობთ.

მაშიკო ლევანის ასული ჯაფარიძე

83 წლის, სოფ. ზოვრეთი, ზესტაფონის რაიონი.

83 წლის ქალი ვარ, მე ასე ვიტყვი, რა უნდა გითხრა, არ ვარ კიდო გამორკვეული.

მე ვარ იქოური... ზორვეთელი. მყავს 3 ვაჟი და 2 ქალი, ერთი სიტყვით. ერთი აქანა, ასე უწინდელ დროში ყოფილა ბატონყმობა. როცა ბატონყმობა გაყრილა, ადრე ყავდათ ყმები. გამეიქცეოდნენ და დიდი თავადები მისცემდნენ სამოსახლეს. ნადელობა ჩემს ხელში იყო, ორ წილს ჩვენ წამევიღებდით და ერთ წილს იმას მიეცემდით. ეს არ გეშვა მაინც სანამდი ხოლმე. ზოგმა დევისხენით თავი ბატონისგან. მერე ეს დრო შამევიდა.

ეკლესიები დასწვეს, ოქრუები წვილეს, დაამგვრიეს იქოურობა.

ეხლა დრო ძალიან კაი მიეცათ გლეხებს. ერთ რამე კიდე არ მამწონს, სად წვეიდონ, შვილიშვილები რო ეყოლონ, ბევრი შვილები, სა დაასახლონ?

მე ღვინჯილია ვარ, ოთხი ძმა გადმოცვიუნულან, მოსულარიენ, წამოქცეულარიენ, სამეგრელოდან. ორი აქ მოსულარიენ, ღვდელი ყოფილა. მოუყვანია ჩემი ბაბუა და ჩემი ბაბუას ძმაი. ამდგარან და მუყუციათ ადგილი სანადელოთ. დივშიდაც არიენ ღვინჯილიები, ჩვენი განაყოფები, ბაბუის ძმები.

მად ბევრი ვინმე იმალებოდა.

ჯაფარიძეები რაჭიდან ვართ მოსული. დიდი ხნის მოსულები არიენ მაგენი, ახლა, ასე ძველებიდან მაქვს გადაცემული, რომე... ყოფილენ გერები მოსულები. თავის ცოლის შვილი წამოუყვანია მაძინაცვალს. მოსულარიენ აქ შორაპანში. ეს ადგილები ბევრი იყო დარჩენილი უპატრონო. ჩემ მამამთილის სამი ძმები იყო, ქვეით რო ანგურქარხანაი არი, იქ სახლობდნენ.

დიპლოგი (ციტატები) ჩაწერილია ჯაფარიძეების ოჯახში
რძლების – მარიამისა და თამარისაგან. თამარი არის
დუგლაძე 69 წლისა.

- ციხე რომ არი, თათრები ყოფილიყვენ, მეტი მე არა-
ფერი არ ვიცი.

- მოგივიდათ გემი?

- მაგისანა არაფერი არ ვიცი.

- რა ისტავლეთ მერე კატოსგან ბიჯო?

- უჩერჩებოდა ბებერი. შენ არ მოუკედი შენ დედას,
შვილო.

- მე წნევა მაქ.

- რა ქვია სახელი?

- გემი უნდა ჩოუშვანო, უნდა იმასქნანო. წაი, ნათელას
უთხარი „ლენინელი“ მამეცი დღეინდელიო.

- მე სუ ყოლიფერი კი მაწუხებს.

- ბიჭო, რეცეფტს გამოწერ შენა?

- იმის შემდეგ ყოლიფერი სისუსტე მაქ.

- სიზმარი ნახე იმისთანა, რო მას აქეთ ავათ ვარ.

- სუ ყველაფერი მტკივა მოკლეთ.

- გამომიწერეს ხოლმე და არაფერი არ მოუხდა. გუშინე
გამამწარა და წამალი წვეისვი. აქით მოხუცებულმა ქალებ-
მა როგორი ენის მეტყველება გამოთქვეს?

- ორი კვირე დევისვენებ.

- კი ასი წელიწადი. ძვირი არ ღირს მანდარინიც. თბი-
ლისში მითხრეს, რომოო შრალიაო და ასე უცეფ არ მორ-
ჩებაო.

- როფელი, კლდეეთიდან გამოთხოვილი, დუგლაძეა მა-
მის გვარი.

- გამიგონია, გვარი დურგლაძე იყო, ჟღენტების ყმები
ვიყავით. ჟღენტები იყვნენ დიდი მემამულეები ჩვენში.

- 908-ში მიმიყვანეს პირველად სკოლაში, 12-მდი ვსწაე-
ლობდი. ზესტაფონში იყო ეპარხელის სასწავლებელი, ოთ-
ხი კლასი. ჭრა-კერვას და ქარგვას გვასწავლიდნენ ორჯერ

კვირეში, მაჭავარინის ქალი იყო ერთი. ქვევით იოსელიანის სკოლა იყო, რომელიც იოსელიანს დეეპირებია გველო და ეს არ ვიცი, დედა.

- ხის სახლები გვექონდა იმისანაი, რო ორი ოდა გამევიდა რო დაეანგერიეთ.

- თქვენ ხალხის შეწუხებას ნუ მეერიდებით, თვარა.

- თქვენ პალატებში სიცივეები არ არი ახლა?

- ამის წინეთ წვიმა იყო, ქე რო კოკისპირულიაო, რო იტყვიენ, სუ ვედრით ჩამოასხა.

- იქ საადროო ჯიშის ყურძენია (კახეთში).

- აქ უფრო ციკქა, ცოლიკოური, დონდღლაბს ვეძახით, მაგლობლიშვილი (შავი ყურძენია, მაგან ძალიან კარგი ღვინო იცის).

- ექიმმა მითხრა, წნევას აწიკავსო.

- დაეფანჯალოფ, შვილო, ფეხზე, მარა...

- მიჭერს გულზე და მხუთამს.

სარჩევი

1. შესავალი	III
რატომ გამოეაქვეყნეთ?	
თათარი	
მესხეთ-ჯავახეთი	
თურქული სახელები	
დანართისათვის	
2. საღებლომოს პირველი გვერდი	1
3. საღებლომოს წინასიტყვაობა	2
4. ასპინძის რაიონის ტოპონიმების ფორმათა ისტორიისათვის . .	10
წარმოქმნილი სახელები	
სუფიქსიანი წარმოება	
სიტყვათშეერთებით ჩაწარმოები სახელები	
მსაზღვრელია ნათესაობით ბრუნვაში დასმული სახელი	
5. ასპინძის რაიონის ტოპონიმების ისტორიისათვის	29
6. თურქული ტოპონიმები	81
7. თურქული ტოპონიმების ლექსიკონი	89
8. ასპინძის რაიონის ტოპონიმების ლექსიკონი	93
აგარა (ნასოფლარი)	
აწვეცტა/აწგვტა	
ახნია (ნასოფლარი)	
ბნელა (ნასოფლარი)	
ბუხმარეთი (ნასოფლარი)	
დადეში (ნასოფლარი)	
ერკოტა (ნასოფლარი)	
ვარძია (ნასოფლარი)	
ზედა თმოგვი/ზედათმოგვი (ნასოფლარი)	
თმოგვი/თმოგი	
ნაქალაქევი	
ნიალა (ნასოფლარი)	
სარო	
ტოლოში	
ქორეთი (ნასოფლარი)	
ქურცა	
ძველი/ზეელი	
ჭაჭკარი (ნასოფლარი)	
ტობარეთი	
ხერთვისი	
ხისაბავრა	
9. გამოყენებული ლექსიკონის სია და შემოკლებანი	156
10. საღებლომოს სარჩევი	161

დანართები

11. ტრადიცია პატრონობას მოითხოვს	162
12. წინათქმა „გორგასლანისთვის“	167
13. ბასილ ბერიძე, „გორგასალნი“	167
14. ბასილ ბერიძე ლექსები	177
15. საბედა მაისურაძე	187
16. მითები და სინამდვილე	192
17. მ. ბერიძე „ოქროს საწმისის“ დღიური	196
18. სერაფიონ კახელი	198
19. მიხეილ კახიანი	201
20. მაშეიკო ჯაფარიძე	204